

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE
KALKINMA AJANSLARI: TÜRKİYE- İNGİLTERE
KALKINMA AJANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Hürü Gülşah ÇÖLKESEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

Eylül – 2009

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE
KALKINMA AJANSLARI: TÜRKİYE- İNGİLTERE
KALKINMA AJANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

DANIŞMAN: Yrd. Doç.Dr. Cem ENGİN

Hürü Gülşah ÇÖLKESEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMANMARAŞ

Eylül – 2009

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE KALKINMA AJANSLARI:
TÜRKİYE- İNGİLTERE KALKINMA AJANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Hürü Gülşah ÇÖLKESEN

Danışman : Yrd. Doç. Dr. CEM ENGİN

Yıl : 2009, Sayfa: 78

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN

: Doç. Dr. İbrahim ÖRNEK

: Doç. Dr. Hakan ALTINTAŞ

Bölgesel kalkınma ajansları (BKA) kavramı, Türkiye’nin Avrupa Birliğine uyum sürecinde ortaya çıkmış bir kavramdır. Bir çok BKA tanımı yapılmış olmakla beraber en genel tanımı ile BKA; merkezi bir hükümetten bağımsız olarak, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirmek amacı ile kurulmuş birliklerdir. BKA’nın asıl amacı, bölgenin diğer bölgelerle arasındaki farkı ortadan kaldırmaktır. Bu amaçlarını gerçekleştirirken de, bölgenin cazibesini arttırarak, yatırımcıları o bölgeye çekerler. Türkiye’de BKA kavramı ortaya çıkmadan önce bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar Türkiye’nin 1960’lı yıllarda yaptığı Beş Yıllık Kalkınma Planları ile bölgesel düzeyde hazırlanmış olduğu bölgesel projelerdir. Fakat yapılan çalışmalardan istenilen sonuç alınmamıştır. Türkiye’de bu süreçten sonra çok yeni bir kavram olan ve bölgesel kalkınma sürecine yeni bir boyut kazandıran BKA gündeme gelmiştir. Türkiye’de BKA ilk defa, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı kanuna dayanarak 2007 yılı başında İzmir ilini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansı ile Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı kurulmuştur. BKA kavramı sadece Türkiye’de değil, AB’deki bir çok ülkede de var olan ve Türkiye’deki kalkınma ajanslarına göre daha etkin olan bir kavramdır. Bu tezin amacı, BKA ’nın AB ve Türkiye ‘deki uygulamaları incelenerek, İngiltere ve Türkiye’deki BKA Arasındaki farkı ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Türkiye’nin AB’ne uyum sağlamak amacı ile gündeme gelen BKA ’nın Türkiye ve AB’deki oluşum süreçleri, amaçları ve genel yapıları üzerinde durulmuş, AB’de uygulanan BKA ’dan biri olan İngiltere’deki BKA ile Türkiye’deki BKA ’nın karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölge, Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Avrupa Birliği, Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, İngiltere’de Bölgesel Kalkınma Ajansları.

**DEPARTMENT OF ECONOMICS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM**

ABSTRACT

MA THESIS

**REGIONAL DIFFERENCES AND DEVELOPMENT AGENCIES IN TURKEY:COMPARISON
OF THE DEVELOPMENT AGENCIES BETWEEN TURKEY AND ENGLAND**

Hürü Gülşah ÇÖLKESEN

Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN

Year : 2009, Pages: 78

**Jury : Assist. Prof. Dr. Cem ENGİN
: Assoc. Prof. Dr. İbrahim ÖRNEK
: Assoc. Prof. Dr. Hakan ALTINTAŞ**

The meaning of the regional development agencies (RDA) is a concept which is appeared in the adaptation period of Turkey in European Union. Although many definitions have been made to the RDA with the most general definition they are the troops independent of the the central government which are established to improve socio-economic conditions of a region of which boundaries are defined. The main goal of RDA is to eliminate the difference between the region with other regions.To achieve this goal they attract investors to the region with increasing region's attractiveness. Before the RDA concept emerged in Turkey some studies have been made to eliminate regional imbalances. This works are regional projects done in Turkey in 1960 with the Five- Year Development Plans that have been prepared on the regional level. But the desired result of the studies could not be resulted. After this process a new concept come up in Turkey, the RDA. which won a new dimension to the process of regional development period. In Turkey the first time of RDA, based on the law dated 25.01.2006 and numbered 5449, at the beginning of 2007 covering the city of Izmir, Izmir Development Agency was established with Cukurova Development Agency covering Adana and Mersin cities. RDA concept is not only exist in Turkey but also it exists in many countries in European Union, and it is a concept which is more effective when it is compared to the agencies in Turkey. The purpose of this thesis is by reviewing the applications of EU and Turkey, to reveal the differences of RDA between the United Kingdom and Turkey . In this context the formation processes, objectives and general structures are focused on of the RDA which come up with the aim of Turkey's adaptation to the European Union and the comparison has been made between the RDA applied in Turkey and the RDA applied in the UK which was one of RDA used in the European Union.

Keywords: Region, Development, Regional Development Agencies, European Union, Development Agency In Turkey, Development Agency In England.

ÖN SÖZ

Bu tezin hazırlanmasında; öncelikle her zaman ve her konuda benden yardımlarını esirgemeyen, büyük desteğini gördüğüm danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Cem ENGİN'e teşekkür ederim.

Ayrıca bu zorlu dönemde benden desteklerini esirgemeyen değerli bölüm hocalarıma, tezimin hazırlanmasında emeği geçen; Arş. Gör. Burcu Yavuz TİFTİKÇİGİL, Arş. Gör. Göktürk KALKAN, Ferhat İSPIROĞLU, Gökhan GÖKÇE ve Gülden GÖKÇE 'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Yine her zamanki gibi her zor anımda yanımda olan ve her zaman her konuda beni destekleyen ailem; annem Fikriye ÇÖLKESEN, babam Adil ÇÖLKESEN ile kardeşlerim Neslişah ve Celal ÇÖLKESEN 'e minnetlerimi sunuyorum.

Hürü Gülşah ÇÖLKESEN
Eylül-2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	2
3. BÖLGESEL KALKINMA VE TEMEL KAVRAMLAR.....	3
3.1. Kalkınma ve Bölge Kavramının Tanımı ve Kapsamı.....	3
3.1.1. Kalkınma Kavramı.....	3
3.1.2 Bölge Kavramının Tanımlanması.....	4
3.2. Bölgelerin Sınıflandırılması.....	4
3.2.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler.....	5
3.2.1.1. Homojen (Türdeş) Bölge.....	5
3.2.1.2. Polarize Bölge.....	6
3.2.1.3 Plan Bölge.....	6
3.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge.....	7
3.2.2.1. Az Gelişmiş Bölgeler.....	7
3.2.2.2. Gelişmiş Bölgeler.....	8
3.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Teorik Açıdan İncelenmesi.....	8
3.3.1. Geleneksel Bölgesel Politika.....	9
3.3.2 Modern Bölgesel Politika.....	9
4. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE BU FARKLILIKLARI GİDERMEYE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	11
4.1. Türkiye'de Bölgesel Dengesizlik Kavramı.....	11
4.2. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	12
4.2.1. Ekonomik ve Sosyal Nedenler.....	12
4.2.2. Coğrafi Nedenler.....	13
4.2.3. Tarihsel Nedenler.....	13
4.3. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliğin Göstergeleri.....	13
4.3.1. Nüfus Yoğunluğu.....	14
4.3.2. Eğitim Göstergeleri.....	15
4.3.3. Sağlık Göstergeleri.....	15
4.3.4. İstihdam Göstergeleri.....	17
4.3.5. Sektörel Gelişmişlik.....	18
4.3.6. Bölgelere Göre GSYİH.....	19
4.4. Türkiye'de Bölgesel Politikaların Evrimi.....	19
4.5. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliği Azaltmaya Yönelik Yapılan Çalışmalar.....	19
4.5.1. Türkiye'de Uygulanan Planlama Çalışmaları.....	19
4.5.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	20
4.5.1.2. İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	21
4.5.1.3. Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	21
4.5.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983).....	22
4.5.1.5. Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	22
4.5.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	22

4.5.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	23
4.5.1.8. Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	23
4.5.1.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-20013).....	24
4.5.2. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Gelişme Projeleri.....	25
4.5.2.1. Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP).....	25
4.5.2.2. Zonguldak-Bartın Karabük Gelişme Projesi.....	27
4.5.2.3. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı.....	28
4.5.2.4. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP).....	29
4.5.2.5. Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi.....	29
5. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL DENGESİZLİĞİ GİDERMEYE YÖNELİK BİR ARAÇ: BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI.....	31
5.1. Bölgesel Kalkınma Ajansının Tanımı ve Kapsamı.....	31
5.2. BKA’nın Faaliyet Alanları ve İşlevleri.....	32
5.3. Bölgesel Kalkınma Ajansı Türleri.....	33
5.4. Genel Olarak BKA’ında Personel Yapısı.....	33
5.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanı.....	34
5.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı.....	35
5.7. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulması Yolunda Yapılan Çalışmalar.....	35
5.8. Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Sebepleri.....	39
5.9. Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	40
5.9.1. İzmir Kalkınma Ajansı.....	42
5.9.1.1. İzmir Kalkınma Ajansının Amaçları.....	42
5.9.1.2. İzmir Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı.....	43
5.9.1.3. İzmir Kalkınma Ajansının Personel Yapısı.....	44
5.9.1.4. İzmir Kalkınma Ajansının 2007 Yılına İlişkin Bütçesi.....	44
5.9.1.5. İzmir Kalkınma Ajansının Gider Kalemleri.....	45
5.9.2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA).....	46
5.9.2.1. Çukurova Kalkınma Ajansının Faaliyetleri.....	47
5.9.2.2. Ajansın Teşkilat Yapısı.....	47
5.9.2.2. (1) Yönetim Kurulu.....	47
5.9.2.2. (2) Kalkınma Kurulu.....	48
5.9.2.2. (3) Genel Sekreterlik.....	48
5.9.2.3. Ajansın Personel Yapısı.....	48
5.9.3. Mersin Kalkınma Ajansı.....	49
5.9.4 Doğu Anadolu Projesi Ekonomik Kalkınma Ajansı (EKA) Önerisi.....	49
5.9.5 Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM).....	50
6. AVRUPA BİRLİĞİNDE BÖLGESEL KALKINMAYA YÖNELİK ETKİN BİR ARAÇ; TÜRKİYE-İNGİLTERE KALKINMA AJANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	51
6.1. AB Bölgesel Politikaları.....	51
6.1.1. Bölgesel Politikanın Amaçları.....	52
6.1.2. AB Bölgesel Politikanın Araçları.....	53
6.1.3. AB Bölgesel Politikası Katılım Öncesi Mali Araçları.....	55
6.1.4. Topluluk Girişimleri.....	56
6.2. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu.....	57
6.2.1.İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İşleyişi.....	58
6.2.1.1. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel İşlevleri.....	58
6.2.1.2.İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İş Birliği İçerisinde Olduğu Kuruluşlar.....	58

6.2.1.3. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanları.....	58
6.2.1.4. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Personel Yapısı.....	59
6.3. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	59
6.3.1. Kuzey Batı Kalkınma Ajansı (Northwest Development Agency).....	60
6.3.2. Yorkshire & Humber Kalkınma Ajansı (Yorkshire Forward-YHA).....	61
6.3.3. Batı İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (Advantage West Midlands-WMRA)...	62
6.3.4. Kuzeydoğu Kalkınma Ajansı (One North East-NEA).....	63
6.3.5 Doğu İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (East Midland Development Agency-EMDA).....	63
6.3.6 Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (East of England Development Agency-EEDA).....	64
6.3.7 Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı (South West England Regional Development Agency-SWRA).....	65
6.3.8 Güney Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (South East England Development Agency-SEEDA).....	66
6.3.9 Londra Kalkınma Ajansı (London Development Agency -LDA).....	66
6.4 Türkiye ve İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması.....	67
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	72
KAYNAKLAR.....	74
ÖZ GEÇMİŞ	

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 3.1. Türkiye’de Yerleşme Merkezi Kademeleşmesi Çalışmasına Göre Saptanan Polarize Bölgeleri.....	6
Çizelge 4.1. Bölgelere Göre Nüfus Yoğunluğu.....	14
Çizelge 4.2. Bölgelere Göre Okul ve Öğretmen Sayısı.....	15
Çizelge 4.3. Bölgelere Göre Sağlık Göstergeleri.....	16
Çizelge 4.4. Bölgelere Göre Sağlık Göstergeleri.....	16
Çizelge 4.5. Bölgelere Göre İş Gücü Oranları.....	17
Çizelge 4.6. Sektörlerin Yüzdesel Dağılımı.....	18
Çizelge 5.1. Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yani Tabandan Tavana Yaklaşımı.....	32
Çizelge 5.2. Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	41
Çizelge 6.1 Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine Sağlanması Öngörülen Mali Yardım-1999 Fiyatlarıyla (milyon €).....	56
Çizelge 6.2. BKA Bütçelerine Bakanlıkların Katkıları (Milyon Sterlin).....	59
Çizelge 6.3 İngiltere-Türkiye BKA’nın Karşılaştırılması.....	70

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1. Düzey 1 (12 bölge).....	38
Şekil 5.2. Düzey 2 (26 bölge).....	38
Şekil 5.3. Düzey 3 (81 bölge).....	39
Şekil 5.4. İzmir Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı.....	43
Şekil 5.5. İzmir Kalkınma Ajansının Personel Yapısı İzmir Kalkınma Ajansının Personel Yapısı.....	44
Şekil 5.6. İzmir Kalkınma Ajansının Bütçe Göstergeleri.....	45
Şekil 5.7. İzmir Kalkınma Ajansının Gider Göstergeleri.....	46
Şekil 5.8. Ajansın Personel Dağılımı.....	49

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABKF	Kalkınma Fonu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
ATYGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
BES	Bölgesel Ekonomik Strateji
BHO	Bölgesel Hükümet Ofisleri
BIS	İşletme, İnovasyon ve Beceriler
BKA	Bölgesel Kalkınma Ajansları
BMKP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BYMA	Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Araç Fonu Mali Araç Fonu
CARDS	Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı
ÇATOM	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
CIP	Rekabet Edilebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı
CLG	Yerel Hükümet ve Topluluklar Bölümü
CRT	Bölgesel Turizm Komitesi
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DCMS	Kültür, Medya ve Spor Bölümü
DECC	Enerji ve İklim Değişikliği Bölümü
DEFRA	Çevre, Gıda ve Kırsal Bölüm Bakanlığı
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
DTI	Ticaret ve Sanayi Bakanlığı
EAP	Entegre Akdeniz Programları
EBKA	Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
EEDA	Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı
EFF	Balıkçılığın Geliştirilmesi Fonu
EGEV	Ege Bölgesini Geliştirme Vakfı
EIB	Avrupa Yatırım Bankası
EIP	Girişimcilik ve Yenilik Programı
EMDA	Doğu İç Bölgeler Kalkınma Ajansı
EPMU	Avrupa Programları Yönetim Birimi
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı
IEE	Akıllı Enerji Avrupa
ICP	Bilgi Teknolojileri Politika Destek Programı
KBDMG	Kişi Başına Düşen Milli Gelir
KEİB	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeleri

km ²	Kilometrekare
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
LDA	Londra Kalkınma Ajansı
MTSO	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
m.	Milyon
NEA	Kuzeydoğu Kalkınma Ajansı
NUTS	Avrupa Birliği İstatistik Bölge Sınıflandırılması
ODMP	Başbakan Yardımcı Ofisleri
ÖKYAF	Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu
PHARE	Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması Programı
PKYB	Proje Koordinasyon ve Yönetim Birimi
PSP	İletişim Teknolojileri Destek Programı
RDPE	İngiltere Kırsal Kalkınma Programı
SAPARD	Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı
SEEDA	Güney Doğu Kalkınma Ajansı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
SWRA	Güney Batı Kalkınma Ajansı
TDÇ	Topluluk Destek Çerçevesi
UKTI	İngiltere Ticaret ve Yatırım Bölümü
USRÇ	Ulusal Referans Çerçevesi
ÜBYKP	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
WMRA	Batı İç Bölgeler Kalkınma Ajansı
YHA	Yorkshire & Humber Kalkınma Ajansı

1. GİRİŞ

Dünyanın değişen ve gelişen koşullarına ayak uydurmak için, her ülke kendi standartlarına göre önlemler almıştır. Değişim, beraberinde gelişme kavramını gündeme getirmiş ve bu kavramla beraber dünyada tüm ülkelerde araştırmalar yapılmış ve farklı görüşler öne sürülmüştür. Bu gelişmeler ise beraberinde kalkınma kavramını gündeme getirmiştir.

Yapılan bu araştırmalar sonucunda bir çok kalkınma kavramı ortaya atılmıştır. Buna göre kalkınma; bir ülke ekonomisinin istenilen şekilde geliştirilmesi için, bu ülke ekonomisinin tümüyle düzenlenmesi ve geliştirilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Bununla beraber yapılan çalışmalarda bu kavramın gelişme kavramı ile ilişkilendirildiği görülmüştür.

Bunun yanı sıra kalkınmanın sadece ekonomik değil, sosyal boyutu da incelenmiştir. Kalkınma kavramı ile beraber ilişkilendirilen büyüme kavramı da, sayısal verilerdeki artış olarak tanımlanmıştır.

Tüm dünyayı içerisine alan bu gelişmeler beraberinde bazı olumlu gelişmeleri getirdiği gibi, olumsuz gelişmeleri de getirmiştir. Bu olumsuz gelişmeler ise ülkeleri büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Tabii ki yaşanan bu gelişmeler; her ülkede aynı olmadığı gibi, bir ülkenin kendi bölgeleri, illeri arasında da aynı olmadığını göstermiştir. Bu farklılıkların yaratılmasında etken olarak merkezi hükümetçe uygulanan politikalar ve alınan kararlar gösterilmiştir. Hükümetlerin almış oldukları bu önlemler ve uygulanan politikalar gelişmişlik düzeyinde üst sıralarda yer alan bir çok AB (Avrupa Birliği) ülkesi için genelde uzun vadeli etkili süreçleri kapsamış ve uygulanan bu politikaların olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür. Ancak ne var ki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bu politikaların yetersiz olduğu, alınan kararların etkin uygulanmadığı görülmüştür.

Türkiye’de sadece ülke düzeyinde değil, bölgesel düzeyde de dengesizliklerin görülmesi karşısında daha önce uygulanan politikaların olumsuz sonuç vermesi ile merkezi hükümetçe alınan kararlar doğrultusunda bu politikalarda değişimler yaşanmıştır. Ve buna bağlı olarak dünyanın değişen koşullarına zamanla ayak uydurulmaya çalışılmıştır. Türkiye’nin özellikle AB gibi dünyanın gelişmiş ülkelerini bünyesinde bulunduran bir birliğe üye olma aşamasında birçok ekonomik, sosyal, siyasi önlemleri alması kaçınılmaz olmuştur. Bu açıdan bakıldığında diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik politikalar uygulanmıştır. Bunun yanı sıra AB’ne uyum açısından bölgesel bazda bazı projelerin uygulanmasına gidilmiş ve bölgesel bazda dengesizlikleri giderecek nitelikte olan Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) ‘nın kurulmasına karar verilmiştir.

Bu çalışmanın yapılmasının esas amacı BKA’nın irdelenmesi olup, çalışmamızda dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de önemli ve etkinliği tartışılan bu kurumlardan bahsetmeden önce, ilk bölümde bölgesel kalkınma ve bu kapsamda yer alan kavramlar açıklanarak, BKA ’nın etkin olacağı bölge kavramı açıklanacak ve bölgesel bazda uygulanacak olan bu politikaların teorik açıdan incelenmesine gidilecektir. Çalışmamızın bu kısmını takiben Türkiye’deki bölgesel dengesizliklerin nedenlerine, bu dengesizliklerin ortaya çıkışında nasıl bir süreç izlendiğine, dengesizlikleri gidermek için yapılan planlama çalışmalarına ve projelere değinilecektir. Ve nihayet yapılan bu planlama çalışmaları ve projelerin fazla etkisinin olmamasından dolayı Türkiye’deki BKA ’na değinilerek AB’deki BKA örneklerle açıklanacak, bunun beraberinde ise Türkiye- İngiltere BKA ’nın karşılaştırmaları yapılacaktır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Türkiye 'de bölgesel farklılıklar ve kalkınma ajansları ile ilgili doğrudan bir çalışma yapılmamasına karşın, bölgesel kalkınma ajansları ile ilgili birden çok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, genellikle BKA'nın tanımlanması yapılarak, türleri, faaliyetleri, organizasyon yapısı ele alınmış olmakla beraber Türkiye'deki BKA'na değinilerek BKA'nın katkıları açıklanmıştır.

Oskay ve Kubar (2007), AB'ne uyum sürecinde Türkiye'de Bölgesel kalkınmanın finansmanında kalkınma ajanslarını ele almıştır. Oskay ve Kubar (2007), Türkiye'de 1999 yılında AB uyum sürecinde önce orta vadede sonra kısa vadede yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olan kalkınma ajanslarından bahsederek, 1960'lı yıllarda başlayan beş yıllık kalkınma planlarına yeni bir bakış açısı ve uygulama tarzı olarak BKA'nı görmüştür. Ve kalkınma ajanslarının sahip olduğu farklı kuruluş tarzı ve idari yapısı bu kurumlarla ilgili farklı görüşleri beraberinde getirdiğini belirterek BKA'nın bölgesel kalkınmaya olumlu katkılarının olabileceği kanısına varmıştır.

Pıçak (2007) yapmış olduğu çalışmada Güneydoğu Anadolu bölgesinde kurulacak BKA üzerine bir değerlendirme yapmış ve 5449 sayılı kanunda Güneydoğu Anadolu bölgesinde üç adet bölgesel kalkınma ajansı kurulmasına yer verildiğini, ancak bu bölgedeki BKA'nın Türkiye genelindeki BKA'ndan daha farklı yapıda olduklarını belirtmiştir. Pıçak (2007) yaptığı çalışmada yurt dışındaki BKA'nın faaliyetleri, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinin sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak bölgede kurulacak BKA'nın yapısı ve işlevleri ile ilgili bir takım öneriler getirmiştir.

Taş (2008) ise, kalkınmanın kalkınma ajansları ile sağlanıp sağlanmadığına yönelik bir değerlendirme yapmış, yapmış olduğu değerlendirmede Türkiye'de kalkınmanın yeni yöntemi olarak öne çıkarılan, merkezden değil de yerelden kaynaklanan kalkınma taleplerinin karşılanması ve gerçekleştirilmesi için yine yerelin esas aktör olması fikrine göre şekillenen BKA'nın kalkınma için gerçekte bir çözüm olup olmayacağı tartışılmıştır. Bu çalışma sonucunda Taş (2008) Kalkınma ajansları sayesinde, Türkiye yıllardır elde etmeye çalıştığı gelişmiş ülkeler düzeyine çıkacağına, günümüzde merkezden yürütülen kalkınma politikaları ile kalkınmanın başarılamayacağına, kalkınmanın artık BKA yardımı ile sağlanacağı fikrine ulaşılmıştır.

Yaman ve Kara (2008) ise Türkiye 'de bölgesel gelişme politikalarının dönüşüm sürecinde kalkınma ajanslarının kuruluş çalışmalarına değinerek, ülkemizde BKA'nın kurulmasının temel amaçları açıklanmıştır. Sonuç olarak, bölgesel bazda uygulanacak olan programların hayata geçirilmesi BKA ile önemli avantajlar sağlayacaklardır.

Can ve Yaşar (2008), yapmış oldukları çalışmada Türkiye'deki BKA genel hatları ile ele alınmış olup, İzmir Kalkınma Ajansının kuruluş ve Faaliyetlerine yer verilmiştir. Ayrıca kalkınmanın tek başına bir kurumla başarılamayacağı, bu yüzden BKA'nın Türkiye'de yeni bir bölgesel kalkınma politikası dönemi başlattığına, bu politikaların başarı ile uygulanmasında diğer BKA'na önemli görevler düştüğü gibi İzmir Kalkınma Ajansına da önemli görevler düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Kontoğlu (2008) ise, çalışmasında BKA'na Avrupa boyutunda değinerek, İngiltere BKA örneğini vermiştir. Türkiye'deki BKA'dan daha farklı yapıda olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın bir benzeri ise Harding (2006) tarafından çalışılmıştır. Harding de İngiltere'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarını ele almış ve sonuç olarak her ne kadar yeni oluşan kurumlar olsa da İngiliz BKA performanslarının 2003' de Sosyal Araştırma Enstitüsü tarafından yapılan araştırma sonucunda olumlu bulunduğunu göstermiştir.

3. BÖLGESEL KALKINMA VE TEMEL KAVRAMLAR

Bilindiği gibi sadece Türkiye'deki bölgeler arasında değil, Dünyadaki ülkeler arasında hatta bu ülkelerin farklı bölgeleri arasında da gelişmişlik farkları görülmektedir. Gelişmişlik kavramı yerine kalkınma kavramı da kullanılmaktadır. Her ne kadar bazı araştırmacılar bu kavramların farklı olduğunu vurgulasa da literatürde birbirleri ile ilişkili olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bu başlık altında kalkınma kavramı ve bu kavramla etkileşim halinde olan bölge kavramının tanımı ve kapsamı, bölgelerin sınıflandırılması ve bölgesel dengesizliği açıklamaya yönelik kavramsal boyut ele alınacaktır.

3.1. Kalkınma ve Bölge Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Bu kısımda kalkınma, büyüme ve gelişme kavramları incelenerek bu kavramlar arasındaki ilişkilerden bahsedilecektir.

3.1.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı değişik şekillerde tanımlanabilir. Dar anlamda kalkınma kavramı; Bir ulus ekonomisinin istenilen şekilde gelişmesi için bu ekonominin tümüyle düzenlenmesi ve geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Daha geniş anlamda kalkınma, bir toplumda ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda arzu edilen her türlü değişme ve gelişme olarak tanımlanır. Tarihsel olarak kalkınma, az gelişmiş olarak adlandırılan ülkelerde ortaya çıkan büyük ölçüde beşeri boyuttaki sıkıntıların giderilerek maddi anlamda refah düzeyinin artırılması için kaynakların harekete geçirilmesi anlamını taşımaktadır. Kalkınma kavramı, ülkelerin ulaşmaya çalıştığı bir hedef ve aynı zamanda nedensel ilişkileri içeren bir süreçtir (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 29).

Yapılan başka bir tanımlamada ise; kalkınma, bir toplumun sosyal ve mantık değişmelerinin birleşiminden oluşur. Buradaki ilişki ise ekonomideki hasılayı sürekli bir şekilde arttıracaktır. Buradaki değişimin ise kurumsal yapıların değişmesine neden olduğu görülecektir. Fakat yapısal değişme kavramı, sadece ekonomik kalkınma kavramını tanımlarken kullanılmamalıdır. Çünkü söz konusu kavramın büyüme kavramı ile de ilişkisi vardır. Ekonomik büyüme ile yapısal değişim de birbirlerini etkileyen süreçlerdir. Bir ekonomideki büyüme, yapısal değişmeye neden olmayabilir. Ancak ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanmasında yapısal değişme temel bir öneme sahiptir. Yapısal değişme olmadan ekonomide azalan getiri söz konusu olabilir ve sonuçta büyüme yavaşlayabilir. Ayrıca yapısal değişimler, iktisadi büyümeyi hızlandırabilir; yani yapısal değişim kaynakların marjinal hasılasında artışa sebep olabilir. Ekonomik büyümenin yapısal değişimle söz konusu ilişkisinden dolayı, bazı çalışmalarda ekonomik kalkınma kavramının ekonomik büyüme kavramını kapsadığı ve bu nedenle ekonomik kalkınmanın, sadece çıktıda meydana gelen artışla değil, ekonominin bütününde meydana gelen yapısal bazı değişimlerle de ilgili olduğu görülmektedir (Yavlioğlu, 2002: 66).

Böylece ekonomik anlamda yapısal değişme ile beraber tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru bir kayma olacak ve ekonomi bu değişime göre şekillenecektir (Yavlioğlu, 2002: 67).

Dolayısıyla ekonomik kalkınma kavramının, iktisadi nitelikte olan yapılar yanında sosyal ve siyasal nitelikteki yapılarda da gelişme yönünden bir değişme, hatta yeni yapıların oluşturulmasını içeren süreçleri de kapsadığı görülmektedir. Yani iktisadi kalkınma sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu; sosyolojik, psikolojik ve politik tüm boyutları ile etkileyen bir düzen olarak karşımıza çıkacaktır. Yani kalkınma olumlu anlamda yeni bir yapının kurulmasını içermektedir.

Günümüzde kalkınma kavramı ile büyüme ve gelişme kavramlarının birbirleri ile ilişki içinde olduğu, birbirlerini tamamladıkları görülmektedir. Buna göre gelişme kavramı, büyüme kavramına göre daha geniş bir kavram olmakla beraber, büyüme genelde sayısal verilerdeki artış olarak tanımlanırken; gelişme kavramının büyümeden daha geniş kapsamlı olarak, sadece milli hasıladaki artışı değil, aynı zamanda ekonomideki yapısal değişimin yanı sıra toplumdaki sosyal, kültürel ve politik değişimleri de içermiş olduğu görülmektedir. Buna göre büyüme kavramı ise ekonomik hayatta kullanılan temel verilere göre, yıldan yıla kişi başına düşen gelirden meydana gelen devamlı artışlar olarak tanımlanabilir. Burada ki temel veriler sermaye, iş gücü, doğal kaynak ve teknolojilerdir. Büyümede önemli olan, bu verilerde meydana gelen artışın, kişi başına düşen reel gelirden meydana getireceği artıştır. Eğer bir ülkede böyle bir sonuç varsa, ülke ekonomisinin büyüdüğü söylenebilir (EKODIALOG, 27.10.2008, www. ekodialog.com.tr).

Büyüme kavramı ile kalkınma kavramının arasındaki ilişkiye baktığımızda, bazı noktalarda birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Bu farklılıklar Ildırar (2003: 6) 'a göre:

- ✓ Büyüme daha fazla girdi ile daha fazla ürünün elde edilmesi iken, kalkınma kavramı bu ürünlerin üretilmesinin dışında ayrıca ürünlerin de çeşitlendirilmesi yoluna gidilmesini içermektedir.
- ✓ Büyüme; yatırım, çıktı, tüketim ve gelir cinsinden ekonominin ölçөгindeki sayısal değişimi ifade ederken, kalkınma ise; kurumlarda, davranışlarda ve teknolojide yeniliği (inovasyon) içeren ekonominin yapısında meydana gelen değişimleri ifade eder.

Ayrıca kalkınma büyümeden farklı olarak; kendi kendini besleyen sürdürülebilir büyüme, üretim ve tüketim kalıplarındaki yapısal değişim, teknolojik gelişmeler ve sosyal, politik ve kurumsal iyileşmelerdir. Yapılan karşılaştırmalara göre, büyüme ve kalkınma kavramları arasında bazı farklılıklar olsa da birbirleri ile ilişkili kavramlar olduğu görülmektedir (Ildırar, 2003: 5).

3.1.2. Bölge Kavramının Tanımlanması

Bölge kavramı dünyada olduğu gibi ülkemizde de yeterince açığa kavuşturulmuş bir kavram değildir. Bölge kavramı mekan boyutuna göre değişebileceği gibi içerik açısından da farklı kavramlar içermektedir. Örneğin AB (Avrupa Birliği) 'nde planlama bağlamında bölgeler, kent ve metropol alandan, geniş kırsal bölgeye kadar çeşitli boyutlardadır (DPT, 2000: 7).

Bölge kavramı ile bazen kendi içinde özellikleri olan, bazen de bir ülkenin kendi içinde bölümlere ayrılan kısımları anlaşılmaktadır. Bölgeler çeşitli özellikleri açısından birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bu özellikler ekonomik, sosyal, coğrafi nedenler olabilir. Bu nedenle yapılan incelemelere hukuki, sosyolojik, demografik, coğrafi ve siyasal nedenler girince kavram kargaşası yaratılmaktadır. Sonuç olarak yapılan çalışmalara bakıldığında bölge kavramını şu şekilde tanımlanabilir: Şehirde büyük fakat ülke topraklarının bütününden daha küçük olan, kendine özgü ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler taşıyan ülke parçasıdır (Gündüz, 2006: 2).

3.2. Bölgelerin Sınıflandırılması

Son yıllarda yaşanan küreselleşme ve bölgeselleşme, post-fordist üretime geçiş, post modernizm, bilginin yükselen değeri vb. ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimler geleneksel bölge kavramını tartışılır kılmıştır. Geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise bölge, ilişki ağı ile

belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerlerin oluşturduğu, uluslar arası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir. Buna göre ilişkiler ağının niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu yerelin, dolayısıyla bölgenin gelişmişliğini belirler. Bu durumda yerel dinamikler ekonomik kalkınmanın itici gücüdür. Yani mekan kavramı kalkınma için önemli bir kavram olmaktadır (DPT, 2000: 7).

Mekansal açıdan yapılan bölgesel ayırım çalışmalarında bir çok ekonomistin katkısı olduğu görülmektedir. Bu ekonomistler içinde bu konudaki ilk sistematik çalışmayı yapan Von Thunen 'dir (Gündüz, 2006: 3).

Yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak günümüzde bölge kavramı makro ekonomik açıdan ele alınmıştır. Bu konuda Fransız Bölge planlamacısı ve iktisatçısı Jacques Bouddeville'nin sınıflandırılması benimsenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre bölgeler: Homojen, Polarize ve Plan Bölge şeklinde 3'e ayrılmıştır. Bunun dışında yapılan başka bir çalışmada ise bölgelerin ekonomik gelişmeleri göz önüne alınarak da sınıflandırmaya gidildiği görülmüştür. Buna göre bölgeler gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler olarak 2'ye ayrılmıştır. (Gündüz, 2006: 3) Biz bu başlık altında bölge sınıflandırılması yaparken bölgeleri Makro Ekonomik Açıdan ve Gelişmişlik Açısından ele alıp, inceleyeceğiz.

3.2.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler

Makro ekonomik açıdan bölgeler, Homojen Bölge, Polarize Bölge ve Plan Bölge olarak 3'e ayrılır.

3.2.1.1. Homojen (Türdeş) Bölge

Homojen Bölge, "bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması politikasına başlanırken başvuru olan bir bölgesel ayırım tipidir". "Aynı gelişmişlik düzeyinde komşu iller, gelişmişlik düzeyi yönünden homojen bölge oluştururlar". Bu kavramın anlaşılabilmesi için Homojen Alan kavramını tanımlayalım. Homojen Alan, "bütün noktaları kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın özellikler gösteren alan" şeklinde tanımlanabilir (Dinler, 2001: 77-78).

Homojen Alan kavramı tanımlandıktan sonra Homojen Bölge kavramını açıklayabiliriz. Homojen Bölge sürekli bir homojen alana tekabül eden, birbirine yakın özellikler gösteren komşu alanlar grubudur. Örneğin, İstanbul ve Ankara homojen alan oluşturmalarına rağmen, komşu olmadıklarından homojen bölge oluşturmazlar (Dinler, 2001:79).

Görüldüğü üzere homojen (türdeş) bölge, özellikleri birbirine mümkün olduğu kadar yakın olan birimlerden meydana gelen devamlı mekanlardır. Bunun yanında homojen bölgeleri oluşturan alanları sınırlamak için çeşitli ölçütler uygulandığı görülür. Bunlar arasında en önemlileri endüstrileşme derecesi, okur-yazarlık oranı, kişi başına düşen milli gelirdir. Bu bağlamda ülkemizde türdeş bölge ayırımı, İmar ve İskan Bakanlığı ile DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından, bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık niteliğinde olmak üzere, 1969-1970 döneminde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hemen ardından yapılmıştır. Bu ayırımı göre Türkiye, 8 ana bölgeye, bu ana bölgelerin 4'ü de ayrıca kendi içinde 15 alt bölgeye ayrılmıştır. Alt bölgeler de göz önüne alındığında, 19 bölge elde edilmiştir. Bu ayırımı Doğu Anadolu'da bulunan beş bölgeye ait 19 il, ki bunlar; Elazığ, Bingöl, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bitlis, Mardin, Siirt, Urfa, Erzurum, Erzincan, Kars, Muş, Gaziantep, Adıyaman, Kahramanmaraş, Van, Hakkari ve Ağrı olmak üzere Türkiye'nin göreceli olarak en geri kalmış illerini oluşturmuşlardır da bugün, bu iller arasından Malatya, Gaziantep, Kahramanmaraş az gelişmişlikten çıkarak yeni sanayi odakları haline gelmeyi başarmış oldukları görülmektedir (Becerren, 2007: 16).

3.2.1.2. Polarize Bölge

Bir ülkede tüm yerleşme merkezleri birbirleri ile sürekli ilişki içerisindeyler. Bu yerleşim merkezlerinden güçlü ve büyük olanlar küçük merkezleri kendi etkisi altına alırlar. Bunun yanında aynı şekilde büyük merkezler de kendinden daha büyük yerleşim merkezlerinin etkisi altında kalmaktadırlar. Buna göre “bir yerleşme merkezi kendisinden küçük bir veya daha fazla yerleşim merkezini etkisi altına alıyorsa bu yerleşim merkezi artık cazibe merkezi haline gelmiştir. Buna göre Polarize bölge; bir veya daha çok yerleşim merkezlerini etkisi altına alan cazibe merkezinin, etki sahası ile birlikte kapsadığı alan” olarak tanımlanabilir (Dinler, 2001: 81).

Bilindiği gibi bir ülkenin ekonomik gelişmesinin her bölgede aynı anda, aynı hızda gelişmesi beklenemez. Ekonomik gelişmenin bazı sebeplerle belirli bölgelerde yoğunlaşması, bu bölge dışındaki diğer bölgeleri ekonomik bakımdan avantajlı olmayan bir duruma getirmektedir. Örneğin, Gaziantep ili aynı bölgedeki diğer komşu illerine göre daha gelişmiştir (Aydın, 2008: 305).

Polarize bölgenin saptanabilmesi için, yerleşme merkezleri arasındaki ticari ilişkilerin yoğunluğunun saptanması gerekir. Bölgeler arası girdi-çıkı tablosu düzenleyerek, polarize bölgeyi saptamak mümkündür. DPT tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de 16 polarize bölgenin olduğu saptanmıştır (Becerem, 2007: 16).

Bu 16 bölgenin merkez illeri ve bu illerin etkiledikleri iller Çizelge 3.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.1. Türkiye’de Yerleşme Merkezi Kademeleşmesi Çalışmasına Göre Saptanan Polarize Bölgeleri (Dinler, 2001: 86).

Bölge No’su	Bölge Merkezleri	Merkezin Etkilediği İller
Bölge 1	İstanbul	Bolu,Çanakkale, Edirne,Kırklareli,Kocaeli, Sakarya,Tekirdağ, Zonguldak,Kastamonu
Bölge 2	Bursa	
Bölge 3	Eskişehir	Bilecik, Kütahya
Bölge 4	İzmir	Afyon,Antalya,Aydın, Burdur, Denizli,Isparta, Manisa,Muğla, Uşak,Balıkesir
Bölge 5	Ankara	Çankırı,Çorum,Kırşehir
Bölge 6	Konya	Niğde
Bölge 7	Adana	Hatay, İçel
Bölge 8	Samsun	Amasya, Giresun, Ordu, Sinop, Tokat
Bölge 9	Kayseri	Nevşehir, Yozgat
Bölge 10	Sivas	
Bölge 11	Malatya	
Bölge 12	Gaziantep	Adıyaman, Urfa, K.Maraş
Bölge 13	Trabzon	Artvin, Rize, Gümüşhane
Bölge 14	Erzurum	Erzincan, Ağrı, Kars, Muş
Bölge 15	Elazığ	Bingöl, Tunceli,
Bölge 16	Diyarbakır	Bitlis, Hakkari, Mardin, Siirt, Van

3.2.1.3. Plan Bölge

Kısa dönemde milli kalkınma planının bölgeselleştirilmesi ve uzun dönemde alan düzenlemesi şeklinde beliren plan bölge kavramı, bölgeye yerleşmiş ya da bölge dışında

bulunan bir otoritenin ellerine verilmiş belirli bir iktisadi amaca erişmeye yarayan bir çerçeveyi ifade ederken, daha geniş bir ifade ile; bölgesel kalkınma politikasının uygulandığı alandır. Plan bölgeler bir bölgedeki kaynakların en verimli şekilde kullanılarak dengeli bir büyüme sağlamayı hedefleyen planlama otoritelerinin kullanmış oldukları bir araçtır. Plan bölgeler, bölgesel planlama uygulanan ülkedeki planlama anlayışına ve ülkenin bölgesel sorunlarının niteliği ve yoğunluğuna göre, tüm ülkeyi kapsadığı gibi, sadece belirli sorunlara sahip bölgeleri kapsayabilir. Hangi ölçüte göre belirlenmiş olursa olsun bir plan bölge, tümüyle bir sınıfta yer alabileceği gibi, birden fazla bölge türünü de içerebilir. Bunlar, plan bölge içinde alt bölgeleri oluştururlar. Buna göre kısıtlarına ve potansiyellerine göre farklılık gösteren bölgeler ve alt bölge ayrımı Beceren (2007: 17) 'e göre şu şekilde yapılmıştır:

- ✓ Az gelişmiş bölgeler: Bu tür bölgeler genellikle tarımla uğraşan, diğer bölgelere göre izole edilmiş, sorunları olan bölgelerdir.
- ✓ Gerilemekte olan bölgeler: Büyük kent çevreleri ve fazla kalabalık bölgeler bu tip sorunlu bölgeler arasında yer alırlar.
- ✓ Sorunlu endüstriyel bölgeler: Bu tür bölgeler işsizlik oranları yüksek, üretim ve işletme teknolojileri eski, kendini yenileyemeyen bölgelerdir.
- ✓ Büyümenin baskısı altında olan bölgeler: Bu bölgelerde başlıca sorunlar, konut, sosyal alt yapıda eksiklik, ulaşım, çevre kirliliği (hava, su, gürültü, vb.) ve tıkanıklıktır.
- ✓ Acil müdahale bölgeleri: Afet görmüş bölgeler, terör bölgeleri, büyük ve kapsamlı projelerin etkisi altındaki bölgelerdir.
- ✓ Risk bölgeleri: Doğal risk (deprem, taşkın, erozyon, vb.) bölgeleri ve yapay risk bölgeleridir. (enerji istasyonları, zararlı kimyasal üretimi vb.)
- ✓ Hassas bölgeler: Ekolojik yönden duyarlı alanlar ve havzalar, doğal ve kültürel değerler açısından zengin olan bölgelerdir.
- ✓ Özel statülü bölgeler: Serbest şehir, sınır ticaret bölgeleri, vb. yasa ile özel uluslar arası statü kazanmış bölgelerdir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dışında ülkemizde plan bölge saptama çalışmaları, DPT'nin kurulmasından önce İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması ile beraber, belirli bölgesel sorunların çözümüne yönelik yapılan çalışmalarla kendini göstermiştir. Bu doğrultuda çok sayıda ikinci tip plan bölge saptanmış olup, benzer çalışmalar ilk iki plan döneminde devam etmiş ancak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının devreye girmesiyle 1973 yılında sona ermiştir (Beceren, 2007: 17).

3.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge

Dünya'da ülkeler arasında bazı temel farklılıklar vardır. Bu farklılıklar KBDMG (Kişi Başına Düşen Milli Gelir) olabileceği gibi, sosyal göstergeler de olabilir. Bu ölçütlere bakılarak ülkeler arasında gelişmiş veya az gelişmiş ülke ayrımı yapılabilir. Ülkeler arasında bu tür farklılıklar olmasının yanında ayrıca o ülkenin kendi bölgeleri arasında da belirli kriterler açısından farklılıklar olabilir. Buna göre, bu başlık altında bölgeleri az gelişmiş bölgeler ve gelişmiş bölgeler olarak iki kısımda inceleyebiliriz.

3.2.2.1. Az Gelişmiş Bölgeler

Az gelişmiş bölge kavramı, ülkedeki üretim faktörlerinin sadece belli bir bölgede yoğunlaşması sonucu oluşmaktadır. Üretim faktörünün yoğunlaştığı bölge cazibe bölgesi halini almakta, bu durum ise cazibe merkezi dışındaki bölgelerin gelişmesini engellemektedir. Böylelikle bu tür bölgeler geri kalmışlıkla karşı karşıya kalmaktadırlar (Dinler, 2001: 123).

Az gelişmiş bölgelerin özelliklerine baktığımızda gelir seviyelerinin ülke gelir seviyesinin altında olduğunu ve bunun yanında iktisadi faaliyetlerin tarıma dayandığını

görmekteyiz. Ayrıca az gelişmiş bölgelerin nüfus artış hızının yüksek olduğu, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi önemli unsurların ise yetersiz olduğu görülmektedir. Bunun dışında faktör dağılımları ve verimliliklerinin de düşük olduğu görülmektedir. Az gelişmiş bölgelerin bu tür eksikliklerinden dolayı yatırımcıların sermayelerini buralara yatırmadıkları görülmekte ve yatırımların bu bölgelerde yoğunlaşmadığı görülmektedir. Bu bölgelere örnek olarak Doğu ve Güney Doğu Bölgeleri gösterilebilir (Gündüz, 2006: 13).

3.2.2.2. Gelişmiş Bölgeler

Gelişmiş bölgeler, bir ülkenin diğer bölgelerine göre çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından, daha ileri düzeyde olan bölgelerdir. Gelişmiş Bölgedeki gelir seviyesi ve artış hızı ülke ortalamasının üzerindedir. Bunun yanında bölgedeki eğitim ve sağlık hizmetleri de ülke ortalamasının üzerindedir. Gelir seviyesinin yüksek olması, tasarruf oranlarını yükseltmekte, dolayısıyla yatırımlar da yüksek olmaktadır. Ayrıca sosyo-kültürel ihtiyaçların da karşılanma oranı yüksektir. Gelişmiş bölgelerin ölçütleri, diğer bölgelere göre daha iyi olduğu için bu bölgeler sürekli göç alma olgusu ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Gündüz, 2006: 14).

3.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Teorik Açından İncelenmesi

Dünya’da yaşanan küreselleşme olgusu ile beraber bölge ve yerelin işlevlerinde değişimler gözlenmiştir (Şahin, 2008: 38).

Bölge ve yerelde yaşanan bu değişimlerin beraberinde bölgesel düzeyde uygulanan politikalarda değişmiştir. Bu politika ilk dönemlerde uygulanan Keynesyen politikalardan, günümüzde BKA’ını da içeren yeni bölgeselleşme anlayışına kadar devam etmiştir.

İlk olarak 1950’lerde başlayıp günümüze değin uzanan bölgesel kalkınma politikasında öne çıkan kavramlar sürekli değişim göstermiş ve böylelikle bölgesel gelişmenin dinamiklerinde sürekli farklılaşmalar ve gelişmeler yaşanmıştır (Eraydın, 2004: 128).

1980’lerden önce uygulanmış olan Keynesyen politikalarda; talebi arttıracak refah politikaları, gelirin yeniden dağılımı ve bu bölgelere yatırım yapacak işletmelere teşvik verilmesi öngörülüyordu. Ancak öncelikle büyümenin sağlanarak, kaynakların bölgesel kalkınmaya ayrılması gerektiğinden, Keynesyen politikalarda bölgesel eşitsizliğin azaltılması konusunda yapılacaklar için geç kalındığı görülmüştür (Uzay, 2005: 23).

Son yıllarda ise politikalarda yaşanan bu değişim beraberinde Neo-Klasik yaklaşımı öne çıkarmıştır. Neo-Klasik yaklaşıma göre piyasa mekanizmasına güven sağlanması, az gelişmiş bölgelerde teknoloji, iletişim, ulaşım alt yapısı ile eğitime yapılan yatırımlar ve girişimcilere yönelik verilen desteklemelerin artırılmasına önem verilmiştir (Uzay, 2005: 23). Bunların yanında Neo-Klasik yaklaşımın asıl önem verdiği unsurun beşeri sermaye olduğu, bir bölgenin veya ülkenin bilgi üretip bunları ürünlere dönüştürmede kullanacağı esas kriterin beşeri sermaye olduğu vurgulanmıştır. Bir bölge veya ülkenin beşeri sermaye alt yapısı ne kadar güçlü olursa bilgi üretip bu bilgileri ürünlere dönüştürmesindeki başarısı da o kadar yüksek olacaktır (Bilen, 2006: 259).

Neo-Klasik modele göre bölgesel gelir eşitsizlikleri bölgeler arasındaki faktör hareketleri ile sona erecektir. Ancak bu durumu engelleyen bazı sorunlar vardır. Bu sorunların en önemlisi bölgeler arasındaki sermayenin marjinal etkinliğindeki değişimlerdir. Bu değişimlerin temel nedeni olarak teknolojik yenilikler, talepteki bölgelerarası değişiklikler, beklentilerdeki gelişmeler ve yenileme yatırımlarındaki farklılıklar olarak gösterilebilir (Uzay, 2005: 24).

1990’lı yıllardan sonra, bölgesel politikaların nasıl kavramlaştırılması gerektiği ve bu politikaların nasıl oluşturulması gerektiği ile ilgili değişimler yaşanmıştır. Ancak bölgesel

politikalarda yaşanan tüm bu değişimlere rağmen, bölgesel politikaların esas amacı olan; tüm bölgeler arasındaki eşitliğin sağlanması, bölgedeki alt yapının düzeltilmesi, istihdam, eşitlik, hayat şartlarındaki farklılıkların giderilmesi vb. sorunların ortadan kaldırılması ile ilgili amaçlar değişmemiştir (Uzay, 2005: 24).

Yaşanan bu değişimler bölgesel politikaya yönelik iki önemli politikayı öne çıkarmıştır. Bunlar geleneksel bölgesel politika ve modern bölgesel politikadır.

3.3.1. Geleneksel Bölgesel Politika

Geleneksel bölgesel politika gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere doğru endüstrinin dağılımının teşvik edilmesine dayanır. Belirlenmiş olan bu teşvikler iş gücü eğitimi için verilen yardımlar, alt yapı yardımları, ulaşım yardımları, amortisman indirimleri gibi mali teşviklerin yanı sıra, alt yapı yatırımlarının iyileştirilmesi şeklinde verilen teşviklerde olabilir (Uzay,2005: 25).

Yukarıdan aşağıya doğru bir sistem içerisinde işleyen bu bölgesel politikalar merkezi hükümetçe, alt yapı ve finansal desteklemeler gibi sert politikaların uygulanmasıyla bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermeye yönelir. Bunun tersine aşağıdan yukarıya doğru olan bölgesel politikalar ise, daha yumuşak araçları kullanarak tek bir bölge üzerinde yoğunlaşan daha çok kamu kurumları yerine yarı özerk kamu kurumlarının yapmış olduğu politikaları içermektedir (Halkier, 2006: 4).

3.3.2. Modern Bölgesel Politika

Bölgesel politikadaki önemli değişimler 1980'lerin ortalarından itibaren bölge kavramındaki değişimlerle kendini göstermiştir. Buna göre bölgesel ekonomik performansın bölgenin sosyal ve politik özellikleri ile yakın ilişki içerisinde olduğu ve farklı bölgesel stratejilerin uygulandığı gözlenmiştir. Bu kavram yeni bölgecilik olarak adlandırılmıştır. Buna göre farklılaşan bölge kavramı geleneksel anlayışa göre; yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devletin denetiminde dışa kapalı ve sınırları belli olan birimler olarak tanımlanmaktadır. Ancak küresel anlayış da diyebileceğimiz yeni bölgesel politikalarda bölge; mekan olarak süreklilik arz etmeyen yani yerellerin oluşturduğu, dışa kapalı, sınırları değişken olan birimlere denmektedir (Uzay, 2005: 29).

Bu farklılıklardan yola çıkarak yerel etkenlerin ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme üzerinde önemli olduğu görülmektedir. Yeni bölgecilik anlayışının ortaya çıkış nedeni, bölgesel rekabet gücünün artırılması olarak söylenebilir. Ancak bu rekabet gücünün sürekliliği ise bilgi, motivasyon gibi ölçütlere dayalıdır. Böylelikle rekabet gücü bu ölçütlerle gelişerek bölgesel rekabetin artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Uzay, 2005: 29).

Yeni bölgecilik anlayışına göre büyümenin teşviki yerel kaynakların yani bölgedeki kaynakların harekete geçirilerek, merkezi yönetim tarafından projelerce desteklenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum bölgedeki tam istihdamın sağlanması, sosyal göçün azaltılması, erkek ve kadın arasındaki eşitliğin sağlanması, çevresel standartların sağlanması açısından önem teşkil etmektedir (Uzay, 2005: 29).

Bölgesel kalkınmadan teoriksel olarak bahsedilen çerçevede BKA 'nın ortaya çıkışının yeni bölgecilik anlayışı ile olduğu gözlenmektedir. BKA 'nın Türkiye'de ortaya çıkışı iki dalga reformlar kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda BKA 25 Ocak 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının kuruluş ve Koordinasyonu ve Görevleri hakkındaki kanunla kurulmuştur. Bu yasa ile beraber bölge kavramının tanımlanmasında farklı görüşler ortaya sürüldüğü için bölge kavramına yer verilememiştir. Ancak buna rağmen Kalkınma Ajansları yeni bölgecilik kavramı içerisinde değerlendirilmektedir (Şahin, 2008: 38).

BKA yasası kamusal olmaktan ziyade rekabetçi bir piyasada işlevlerini yürüten kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünce ise yeni kamu işletmeciliği yasasını belirtmektedir. Bu yasada bölge ekonomilerinin, yeni ulusal ve yerel rekabet koşullarına ayak uydurma yeteneğini geliştirmek ve bunun için gerekli alt yapıyı hazırlamak için çabuk karar alıp uygulayan bir yapıdan bahsetmektedir. Buna göre de, BKA'nın daha çok rekabetçi oldukları göze çarpmaktadır. Yeni bölgeselleşme anlayışı ile tüm bölgelerin rekabetçi kalkınma politikaları öngörülmüş ve bu politika bölgesel eşitsizlik sorununa bir çözüm olarak sunulmuştur. Sonuç olarak bu anlayışa göre de BKA'na rekabeti bölgeler arasında doğru kullanacağı yönünde önemli bir görev düşmektedir. Ancak BKA'nın bu önemli görevi başarıp başaramayacağı rekabetin Kapitalizm şartlarında düşünüldüğünde tartışılabilir olduğu akla gelmektedir. Bu sorunun ise BKA'nın ekonomik büyüme ve kalkınma amacı önündeki en büyük engel olacağı düşünülmektedir (Şahin, 2008: 43-44).

4. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL FARKLILIKLAR VE BU FARKLILIKLARI GİDERMEYE YÖNELİK YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1. Türkiye’de Bölgesel Dengesizlik Kavramı

Bölgesel dengesizlik, aynı ülkenin farklı yerlerinde görülen her türlü eşitsizlik olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli ülkeler arasında gelişme farklılıkları olduğu gibi, bir ülkenin bölgeleri arasında da coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel bakımlardan da farklılıklar olabilir. Bölgelerarası dengesizlikler gelişmiş ülkelerde giderek azalırken, gelişmekte olan ülkelere artmaktadır (Demiral ve Tutar, 2007: 66).

Bölgelerarasında görülen dengesizlikleri bazı eşitsizlik kavramları kapsamında Demiral ve Tutar (2007: 67) ’a göre, aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Ekonomik fırsat eşitsizliği, farklı bölgelerdeki kişilerin, farklı miktar ve nitelikte ekonomik fırsatlara sahip olmalarından kaynaklanan eşitsizlik türüdür. Bu eşitsizlik türü Örneğin; Bir bölgede yaşayanların diğer bölgelerdekilerden; iş bulma, çalışma koşulları, elde ettiği reel ücret, çalıştığı sektördeki ekonomik hakları gibi birçok bakımdan farklı imkan ve olanaklara sahip olması ile ortaya çıkmış olabilir.
- ✓ Sosyal fırsat eşitsizliği, doğrudan ekonomik fırsat eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Farklı bölgelerde yaşayan kimselerin; kültürel faaliyetlerden, eğitim ve sağlık hizmetlerinden, ulaşım ve seyahat olanaklarından aynı derece yararlanamamalarını ifade etmektedir.
- ✓ Siyasi fırsat eşitsizliği, ekonomik fırsat eşitsizliğinden kaynaklanan bu eşitsizlik türü, ekonomik olarak geri kalmış bazı ülkelerin belirli bölgelerinin, siyasi oluşumlara yeterince katılamadıkları ve ülke yönetimlerinde etkin olamadıkları bir eşitsizlik türüdür.
- ✓ Kültürel fırsat eşitsizliği, bazı bölgelerin kültür, turizm, ticaret ve eğitim-öğretim merkezlerine ve sanayisi gelişmiş bölgelere yakın olması; ulaşım yönünden etkin olması, siyasi bir merkez ya da buralara yakın olması ve sanatsal etkinliklerin yapıldığı kentleri içinde bulundurması gibi birçok nedenlerle, diğer bölgelere göre daha ileri düzeyde gelişmişlik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bu tür dengesizlikler eğitim düzeyine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.
- ✓ Coğrafi fırsat eşitsizliği ise, doğal kaynakların ve fiziki koşulların doğrudan sonucu olan dengesizliklerdir. İklim, ulaşım imkanları, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü vb. bakımından yaşamaya ve çalışmaya uygun bölgelerin, bu yönlerden dezavantajlı olan bölgelere göre sosyo-ekonomik olarak çabuk gelişme göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Bölgesel dengesizlik sorununa Türkiye açısından baktığımızda, Türkiye’de görülen bölgesel dengesizliklerin nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- ✓ Nüfus artış hızının yüksek oluşu, bölgelerarası farklılıkları arttıran önemli faktörlerden biridir. Türkiye’nin geri kalmış bölgelerinde sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle ve geleneksel yapının etkisiyle nüfus artışı daha yüksektir (Aktakaş, 2006: 69). Örneğin, Türkiye’nin nüfusu yılda ortalama binde 21,7 oranında artmaktadır. Ancak bu artışın önemli bir oranının Güneydoğudaki artış olduğu görülmektedir. Güneydoğu’daki yıllık nüfus artışı yılda 32,6 oranında olmaktadır. Güneydoğunun sürekli göç verdiği bilinen bir gerçek olsa da bu nüfus oranının oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bunun yanında göç alan bir bölge olan Akdeniz’de nüfus her yıl ortalama binde 25 oranında artmaktadır. Ancak bu artışın tek nedeninin göç olmadığı doğurganlık hızının da bu artışta önemli bir etken olduğu görülmektedir. Göç alan bir diğer bölge ise Marmara Bölgesidir. Yıllık nüfus artış hızı ortalama binde 23,6 ‘dır.

Yoğun göç veren Doğu Anadolu Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı 8,2’dir (Sönmez, 1998: 16-17).

- ✓ Bölgesel dengesizliğe neden olan bir değer önemli faktör ise, eğitim eşitsizliğidir. Bölgeler arası gelir eşitsizliğinin okuma yazma oranına ve eğitime de yansıtıldığı görülmektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin Türkiye ortalaması yüzde 19,5’dir. Güneydoğu’da yüzde 40, Doğu Anadolu’da ise 32’dir. Bu bölgelere göre daha gelişmiş olan Marmara Bölgesindeki okuma yazma bilmeyenlerin oranı 11,8’dir (Sönmez, 1998: 16-18).
- ✓ Bölgeler arası göç, bölgelerarası dengesizlikleri ve hızlı nüfus artışını sağlayan diğer bir sorundur. Bölgelerarası göçün yanı sıra, kırsaldan kente doğru da bir göç yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra güvenlik kaygıları ve terör olaylarının da göç üzerinde etkileri olduğu görülmektedir (Aktakaş, 2006: 70).
- ✓ Diğer bir dengesizlik yaratan etken olarak da kamu yatırımları ve harcamaları gösterilebilir. Çoğunlukla bu yatırımların daha çok bazı yetersizliklerden dolayı geri kalmış bölgeler yerine gelişmiş bölgelere doğru olduğu görülmektedir (Aktakaş, 2006: 70).
- ✓ Sanayi ve tarım alanlarında istihdam edilen işçi sayıları da bölgelerin gelişmiş olup olmamasını ortaya koyan göstergelerdir. Özellikle kamu ve özel sektöre ait sanayi kuruluşlarında çalışanların sayısının, toplam çalışanlara oranı bölgelerarası dengesizlikleri belirleyecek kriterlerdir (Önen, 2007: 20).
- ✓ Bölgeler arasındaki dengesizlikleri belirlememize yardımcı olan bir diğer önemli faktör de gelir dağılımıdır. Hane halkının ortalama gelirlerinin bölgeler açısından dağılımı da bölgelerin gelişmişlik durumlarını göstermektedir. Ayrıca, vergi gelirleri ile bölgelerin yatırımlara yaptığı katkılar da bölgelerin gelişmişlik durumunu gösteren bir başka ölçüt olarak sayılabilir. Gelir düzeyi düşük olan bölgelerden sağlanacak vergi gelirleri, gelir düzeyi yüksek olan bölgelerden daha az olacaktır (Önen, 2007: 20).
- ✓ Bölgelerarası dengesizlikleri ortaya koyacak kriterlerden bir başkası sanayi tesislerinin sayısıdır. Çünkü sanayi; üretim hacmi, işyeri ve çalışanların sayıları açısından gösterge olma özelliklerini taşımaktadır. Kamu ve özel sanayi işyerlerinin bölgelerdeki dağılımı, bölgelerdeki kamu ve özel işyerlerinde çalışanların sayısı bu bölgelerin gelişmişliklerini ortaya koymaktadır (Önen, 2007: 19).

4.2. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri

Türkiye’de bölgesel dengesizliğin nedenleri; Ekonomik ve Sosyal Nedenler, Coğrafi nedenler, Tarihsel nedenler olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

4.2.1. Ekonomik ve Sosyal Nedenler

Türkiye’de iş gücünün istihdam olanağı bulunduğu faaliyet koluna baktığımızda bu faaliyet kolunun genelde tarım sektörü olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’de genel olarak görülmele beraber Marmara ve Ege Bölgeleri için geçerliliğini yavaş yavaş yitirmektedir. Bu bölgelerdeki faal nüfusun % 50 ‘si tarımda çalışırken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bu oranın % 70’ler civarında olduğu görülmektedir (Gündüz, 2006: 103).

Diğer taraftan bölgeler arasında nitelikli iş gücünün, sermayenin, girişimci nüfusun, iş gücüne katılım oranının, kamu yatırımlarının dağılımının, alt yapı yatırımlarının tamamlanmamış olması, ulaştırma ve haberleşme imkanlarında ki farklılıklar, bölgesel planlama açısından kurumsal yetersizlikler bölgelerarasındaki dengesizliğini arttıran nedenler olarak gösterilmektedir. Bunların dışında iş gücü verimliliğindeki farklılıklarda dengesizliğe

neden olmaktadır. Geri kalmış bölgelerde iş gücü verimliliğinin düşük olma nedenleri Uzay (2005:5) ’a göre aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- ✓ Bölgedeki eğitim düzeyinin ve alt yapı yatırımlarının yetersiz olması nedeni ile imalat sanayinde yeterli nitelikte iş gücünün bulunmaması,
- ✓ Teknolojinin geri olması,
- ✓ Kamu işletmelerinin eksik kapasite ile çalışmaları,
- ✓ Tarım sektöründeki iş gücü verimliliğinin, sanayi sektörüne göre daha düşük olmasıdır.

4.2.2. Coğrafi Nedenler

Coğrafi faktör olarak iklim, bitki örtüsü, yer altı- yer üstü zenginlikleri, doğal koşullar, ulaşım ve haberleşme gibi unsurlar sayılabilir. Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin farklı coğrafi özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’de yaygın olarak bazı bölgelerde tarımla uğraşmakta fakat tarımın iklim özelliklerine bağlı olduğu düşünüldüğünde tarımla uğraşan bu bölgelerin diğer bölgelere göre daha dezavantajlı olduğu görülmektedir (Gündüz, 2006: 100).

Bunun dışında Türkiye’de bölgelere; yükselti, iklim, bitki örtüsü, yüzey şekilleri, dağlar, ovalar olarak bakıldığında en dezavantajlı bölgenin Doğu Anadolu Bölgesi olduğu görülmektedir. Ayrıca iklimsel özelliklerin de ekonomik faktörler üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre ılıman iklimlerde çok çeşitli ürünler yetişirken, soğuk iklim bölgelerinde ürün yetiştirme olanağı çok sınırlıdır. Bu durum ise o bölgenin diğer bölgelere göre ekonomik anlamda daha geri planda kalmasına neden olmakta ve bu geri kalmışlık ise diğer bölgelerle arasında olan uçurumu arttırmaktadır (Gündüz, 2006: 101).

4.2.3. Tarihsel Nedenler

Türkiye’deki bölgelerarası farklılıklar, Osmanlıların 19.yüzyıl başlarında İngiltere gibi gelişmiş devletlerle yaptığı ticarete bağlı olarak dışa açılması ile başlamıştır. Böylelikle bölgesel gelişmişlik farklarının ortaya çıkışı; Osmanlıların batıya açılmasının beraberinde el sanatlarına dayalı ekonomik faaliyetlerin gerilemesi ile olmuştur. Bu gelişmelere, Osmanlının Batı kentleri dışa açılmalarıyla uyum sağlamış, Doğu kentleri ise tarıma dayalı ekonomik yapısı ve olumsuz coğrafi koşulları nedeni ile uyum sağlayamamıştır (Uzay, 2005: 96-97).

1923’lü yıllara baktığımızda sanayi yatırımlarına yönelik yapılan sayımda yatırımların çoğunun yabancı sermaye olduğu görülmektedir. Bu sayımlar İstanbul, Bursa, Bandırma, İzmir ve Uşak gibi şehirleri içine almaktadır. Buralarda yabancı yatırımların yapılmasının nedeni olarak, bu şehirlerin denize kıyılarının olması gösterilebilir. Böylelikle ilk yabancı sermaye olan demir yolu ve liman yatırımları bölgenin denize yakın ve hammadde kaynağının bol olmasından dolayı deniz yolu yardımıyla Batı Anadolu’ya gelmiştir (Gündüz, 2006: 102).

Sanayiye yönelik yapılan ikincisi sayım sonucunda tüm sanayi işletmelerinin % 8’inin Doğu’da bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Batıda devlet ve özel sanayi yatırımlarına karşılık, doğuda devlet yatırımlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Buna göre batı bölgelerin daha çok tercih edilmesinin nedeni olarak Avrupa piyasalarına yakınlık, ılıman iklime sahip olma, denize kıyısının bulunması, hammadde ve iş gücünün yeterli düzeyde olması gösterilebilir (Gündüz, 2006: 103).

4.3. Türkiye’de Bölgesel Dengesizliğin Göstergeleri

Günümüzde bölgesel dengesizlik kavramı sıkça karşılaşılan bir kavram olmaktadır. Yapılan çalışmalarda kullanılan dengesizlik göstergeleri farklılık arz edebilir. Biz

bu çalışmada bölgesel dengesizlik göstergeleri olarak nüfus yoğunluğu, eğitim göstergeleri, sağlık göstergeleri, iş gücü oranları, bölgeler arasında sektörlerin oranları ve son olarak da bölgeler arasındaki GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) değerlerini inceleyerek Türkiye’deki bölgesel dengesizliklerle ilgili açıklamalarda bulunacağız. Şimdi bu göstergeleri sırası ile inceleyelim.

4.3.1. Nüfus Yoğunluğu

Gelişmiş ve gelişmekte olan iller, ekonomik ve sosyal hayatta sağladıkları imkan ve kolaylıklar bakımından göç merkezi olma özelliği taşımaktadırlar. Bu özelliğe sahip illerde görülen hızlı nüfus artışı, kentsel nüfusta artış meydana getirerek nüfus yoğunluğunu da yükseltmektedir. Diğer taraftan, geleneksel kültürün hakim olduğu az gelişmiş bölgelerde, doğurganlık hızı ve buna paralel olarak, ortalama hane halkı büyüklüğü yüksektir. Ekonomik ve sosyal gelişmeyle beraber ise, modernleşme unsurları toplum yapısına egemen olmakta ve geleneksel aile tipi yerini modern çekirdek aileye bırakmaktadır. Bu nedenlerle, doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı değişkenleri gelişmişlik düzeyi ile ters orantılı bir bağlantı yapısına sahip bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, illerin gelişmişlik düzeyi arttıkça, doğurganlık hızı ve ortalama hane halkı büyüklüğü düşmektedir (Dinçer, 1996: 22).

Demografik göstergelerde birtakım sıra dışı durumlarla da karşılaşmaktadır. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yer alan illerde, coğrafi ve doğal koşullar nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasına neden olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki illerde ise, yaşanan güvenlik sorunları vb. nedenlerle yoğun şekilde göç alan veya veren illere rastlanabilmektedir (Dinçer, 1996: 22).

Açıklanan bilgiler doğrultusunda Türkiye’de bölgelere göre nüfus yoğunlukları Çizelge 4.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 4.1. Bölgelere Göre Nüfus Yoğunluğu (TUIK, 13.11.2008, www. tuik.gov.tr)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Nüfus yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı)
2007	TR1	İstanbul	2366
2007	TR2	Batı Marmara	71
2007	TR3	Ege	103
2007	TR4	Doğu Marmara	130
2007	TR5	Batı Anadolu	89
2007	TR6	Akdeniz	99
2007	TR7	Orta Anadolu	41
2007	TR8	Batı Karadeniz	61
2007	TR9	Doğu Karadeniz	71
2007	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	31
2007	TRB	Ortadoğu Anadolu	45
2007	TRC	Güneydoğu Anadolu	94

Çizelge 4.1’den de anlaşılacağı gibi Türkiye’deki bölgelerarası farklılıkların bir nedeni olan nüfus yoğunlukları yukarıda belirttiğimiz özelliklere göre her bölgede farklı olmaktadır. Bu düşünceye göre bölgelerin tabloda yer alan 2007 nüfus yoğunlukları rakamları incelendiğinde nüfus yoğunluğunun coğrafi koşullardan dolayı Orta Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu’da yoğun olmadığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu İstanbul, Doğu Marmara, Ege, Akdeniz ve Batı Anadolu’da yüksek olmasının nedeni olarak diğer bölgelere göre daha gelişmiş olduğu için bu bölgelerin göç alma olgusunun yüksek olduğu gösterilebilir. Bunun yanında doğurganlığın etkisi olsa da buradaki nüfus yoğunluğunun temel

nedeni olarak göç alma olgusu başta gelmektedir. Ancak az önce saydığımız bölgelere göre daha az gelişmiş olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ise nüfus yoğunluğunun nedeninin doğurganlık oranı olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.2. Eğitim Göstergeleri

Ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile toplumu oluşturan fertlerin genel eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağlantı yapısı bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasında en önemli araçlardan biri, gerekli sayıda ve nitelikte insan gücü yetiştirilmesi olmaktadır.

Bir ülkenin gelişmişliği ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel özelliklerinin yanında eğitimle de ölçülebilmektedir. Beşeri sermayenin gelişmesi açısından önemli bir unsur olan eğitim düzeyinin Türkiye’de bölgeler arasındaki yeri, bölgelerin gelişmişlik düzeylerinden dolayı farklılık arz etmektedir. Bu bilgileri Çizelge 4.2’den açıkça görebiliriz.

Çizelge 4.2. Bölgelere Göre Okul ve Öğretmen Sayısı (TUIK, 13.11.2008, www.tuik.gov.tr)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Toplam / Okul	Toplam / Öğretmen
2007	TR1	İstanbul	4712	88544
2007	TR2	Batı Marmara	2732	27806
2007	TR3	Ege	8333	88737
2007	TR4	Doğu Marmara	4777	57816
2007	TR5	Batı Anadolu	4807	68620
2007	TR6	Akdeniz	7843	88409
2007	TR7	Orta Anadolu	4848	42013
2007	TR8	Batı Karadeniz	5998	48309
2007	TR9	Doğu Karadeniz	3071	27881
2007	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	3952	23402
2007	TRB	Ortadoğu Anadolu	5279	35926
2007	TRC	Güneydoğu Anadolu	8527	64672

4.3.3. Sağlık Göstergeleri

Bir bölgede yaşayan insanların ülke ekonomisine katkıda bulunması için o ülke insanların eğitim düzeylerinin yüksek olmasının yanında, sağlık faktörlerinin de iyi olmasının gerekli bir unsur olduğu unutulmamalıdır. Bazı bölgelerde sağlık göstergeleri yeterli düzeyde iken bazı bölgelerde yetersiz düzeydedir. Çizelge 4.3’e baktığımızda 2007 yılına ait hastane yatak sayıları ve kişi başına düşen hastane yatak sayıları gösterilmektedir. Hastane yatak sayılarına bakıldığında İstanbul, Doğu Marmara, Ege ve Akdeniz gibi gelişmiş bölgelerdeki yatak sayıları, daha az gelişmiş bölge olan Güneydoğu Anadolu’ya göre daha yeterli düzeydedir. Çizelge 4.3 ’de bölgeler arasındaki bu farkın önemi görülmektedir.

Çizelge 4.3. Bölgelere Göre Sağlık Göstergeleri (TUİK, 13.11.2008, www. tuik.gov.tr)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Hastane Yatak Sayısı	Yüzbin Kişi Başına Hastane Yatak Sayısı
2007	TR1	İstanbul	32412	258
2007	TR2	Batı Marmara	8383	275
2007	TR3	Ege	25340	272
2007	TR4	Doğu Marmara	16801	262
2007	TR5	Batı Anadolu	21803	328
2007	TR6	Akdeniz	21265	239
2007	TR7	Orta Anadolu	10546	279
2007	TR8	Batı Karadeniz	14409	322
2007	TR9	Doğu Karadeniz	8089	325
2007	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	5228	236
2007	TRB	Ortadoğu Anadolu	9220	259
2007	TRC	Güneydoğu Anadolu	11487	160

Bunun yanı sıra yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısına bakıldığında İstanbul, Doğu Marmara, Ege ve Akdeniz gibi gelişmiş bölgelerdeki oran, daha az gelişmiş bölge olan Güneydoğu Anadolu’dan daha yüksektir. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bu oran daha gelişmiş bölge olan Batı Anadolu’nun yaklaşık 1/3 oranındadır.

Çizelge 4.4. Bölgelere Göre Sağlık Göstergeleri (TUİK, 13.11.2008, www. tuik.gov.tr)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Uzman hekim	Diş hekimi	Sağlık memuru	Hemşire	Ebe
2006	TR1	İstanbul	15241	5232	7339	13341	3484
2006	TR2	Batı Marmara	1745	789	2640	3924	2940
2006	TR3	Ege	8202	3013	8793	14328	7774
2006	TR4	Doğu Marmara	4685	1565	5668	8159	3835
2006	TR5	Batı Anadolu	9716	2114	7488	11065	4064
2006	TR6	Akdeniz	5117	2418	7921	10208	6770
2006	TR7	Orta Anadolu	2274	456	5826	4315	2803
2006	TR8	Batı Karadeniz	2499	775	5576	6391	3248
2006	TR9	Doğu Karadeniz	1294	445	3634	4204	2280
2006	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	1099	208	2247	2094	1198
2006	TRB	Ortadoğu Anadolu	1749	364	3328	3869	2174
2006	TRC	Güneydoğu Anadolu	2682	549	4461	4825	2728

Sağlık açısından diğer bir önemli gösterge ise 2006 yılına ait hastanelerdeki uzman hekim, diş hekimi, sağlık memuru, hemşire ve ebe sayılarıdır. Hastane yatak sayılarında görüldüğü gibi bu oranların gelişmiş bölge olan İstanbul, Doğu Marmara, Ege ve Akdeniz gibi gelişmiş bölgelerde Güney Doğu Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz’e göre daha iyi derecede olduğu görülebilir. Bunun nedeni olarak bu bölgelerde sağlık faktörüne yeterince önem verilmediği, insanların kültürel düzeylerinin düşük olduğu, doktora gitmek yerine kendi geleneksel yöntemlerini kullandıklarını söyleyebiliriz. Bunun dışında gelişmiş bölgelerdeki

sağlık göstergelerinin yeterli düzeyde olmasının diğer bir nedeni ise, gelişmiş bölgelere yönelik yapılan sağlık yatırımlarının fazla olmasıdır. Bu bölgelerde çalışmak isteyen doktor, hemşire vb. personelin diğer az gelişmiş bölgelere göre fazla olduğu görülmektedir. Çünkü gelişmiş bölgelerin çalışan personele sunduğu yaşamsal standartların yüksek olduğu söylenebilir.

Buna karşılık az gelişmiş bölge olan Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerin birçok yaşam standardı gelişmiş bölgelerin altında bulunmaktadır. Bu durum ise, bu bölgenin nüfus yoğunluğunu azaltmaktadır. Ancak bu durum devam ettiği sürece bölgelerarasındaki dengesizliklerin sadece diğer göstergeler açısından değil, sağlık göstergeleri açısından da artacağını söylemek mümkündür.

4.3.4. İstihdam Göstergeleri

Bir ülkedeki iş gücü ile ilgili oranlarda o ülkenin gelişmişliği ile ilgili bilgi vermektedir. Ancak ülke içindeki bölgeler arasındaki bazı farklılıklardan dolayı iş gücü ile ilgili oranlar da farklı olmaktadır. Bu durumu ortaya koymak için bazı kavramları açıklayalım.

- ✓ İşsiz: Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli yada ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki fertler işsiz nüfusa dahildirler. Ayrıca; iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak, işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenlerden 15 gün içinde, işbaşı yapabilecek kişiler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler.
- ✓ İşgücüne katılma oranı: İşgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.
- ✓ İşsizlik oranı: İşgücündeki her 100 hane halkı ferdi içinde işsiz olanlarının sayısıdır. Bir başka deyişle, işsiz sayısının işgücüne oranıdır.
- ✓ İşgücü: İstihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu tüm nüfusu kapsar.
- ✓ Tarım dışı işsizlik oranı ise tarım dışında kalan sektörlerdeki işsizlik oranıdır (TUİK, 13.11.2008, www.tuik.gov.tr).

Çizelge 4.5. Bölgelere Göre İş Gücü Oranları (TUİK, 13.11.2008, www.tuik.gov.tr)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)
2006	TR1	İstanbul	48	11,2	11,3
2006	TR2	Batı Marmara	53	7,1	10
2006	TR3	Ege	48,8	8,8	11,8
2006	TR4	Doğu Marmara	49,6	9	10,7
2006	TR5	Batı Anadolu	45,2	11,6	13,1
2006	TR6	Akdeniz	50,1	12	15,6
2006	TR7	Orta Anadolu	43,1	10,9	15,3
2006	TR8	Batı Karadeniz	54,2	6,1	11,4
2006	TR9	Doğu Karadeniz	62,3	5,7	11,1
2006	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	49,8	5,3	9,9
2006	TRB	Ortadoğu Anadolu	42,8	11,3	18,9
2006	TRC	Güneydoğu Anadolu	34,5	14	15,1

Çizelge 4.5 incelendiğinde iş gücüne katılma oranı İstanbul, Batı Marmara, Ege, Akdeniz gibi gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde daha iyi düzeyde iken, az gelişmiş bir bölge olan Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerde bu oranın daha düşük olduğu görülmektedir. İş gücüne katılım oranının yanı sıra işsizlik oranını da aynı şekilde açıklayabiliriz.

4.3.5. Sektörel Gelişmişlik

Bir ülkede sektörler içinde hizmetler sektörü payının ilk sırada yer alması o ülkenin gelişmiş ülke olduğunun kanıtlarından biri olabilmektedir. Ancak bir çok faktörden dolayı yaşanan değişimler bölgeler arasında sektörel dağılım açısından da büyük dengesizlikler olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.6. Sektörlerin Yüzdesel Dağılımı (TUİK, 13.11.2008, www.tuik.gov.tr)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
2006	TR1	İstanbul	0,5	41,9	57,6
2006	TR2	Batı Marmara	35,5	22,5	42,1
2006	TR3	Ege	30,3	26,3	43,4
2006	TR4	Doğu Marmara	18,5	40,5	41
2006	TR5	Batı Anadolu	16,6	23	60,4
2006	TR6	Akdeniz	30,4	19	50,6
2006	TR7	Orta Anadolu	33,7	20,1	46,2
2006	TR8	Batı Karadeniz	49,4	16	34,6
2006	TR9	Doğu Karadeniz	52,2	11,9	35,9
2006	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	51,2	7,6	41,2
2006	TRB	Ortadoğu Anadolu	46,2	12,2	41,6
2006	TRC	Güneydoğu Anadolu	24	23,6	52,4

Not1: İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.
Rakamlar yuvarlamalardan dolayı toplamı vermeyebilir.

Çizelge 4.6’den görüldüğü gibi İstanbul bölgesindeki Tarım sektörünün tüm sektörler içindeki payı % 0,5 iken, Sanayi sektörünün payı % 41,9 olarak hizmetler sektörüne yaklaşmıştır. Bu sayısal verilere göre İstanbul bölgesi için gelişmiş bir bölge olduğu söylenilebilir. Diğer geri kalmış bölgelere göre İstanbul’un bu durumunun nedeni olarak alt yapı yatırımlarının yüksek olması, coğrafi konumu, ulaşımın rahat olması, sağlık, eğitim gibi özelliklerinin iyi durumda olduğu sayılabilir. Bu özellikleri aynı şekilde Marmara, Akdeniz ve Ege bölgeleri içinde söyleyebiliriz. Ancak Güneydoğu Anadolu bölgesi için aynı şeyleri söyleyemeyiz. İstanbul, Akdeniz, Ege, Marmara’ya göre eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri, ulaşım, coğrafi konum vb. pek çok özellikleri açısından daha geri planda yer almaktadır. Bu tür özellikler de bu bölgenin diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farkını açmaktadır. Hizmetler sektörü % 52,4 olmasının yanında tarım sektörünün payının da bir sanayi sektörü kadar yüksek olduğunu görebiliriz. Bu durumda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin gelişmekte olan bir bölge olarak yorum yapabiliriz. Bölgeler arasındaki sektörlerin bu şekilde dağılımı bölgelerarasında büyük farklar olduğunu göstermektedir.

4.3.6. Bölgelere Göre GSYİH

Ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminin sağlanması amacıyla beş yıllık kalkınma planlarının yapılmasına başlanmasıyla birlikte, 1960'lı yılların başlarından günümüze kadar, bölgesel gelişme ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma yönünde politikalar benimsenmiş ve bu politikaların uygulanması amacıyla değişik araçlar kullanılmıştır. Özellikle Bölgesel Gelişme Planları ve Kalkınmada Öncelikli Yöre Politikaları, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmada önemli araçlar olarak kullanılmıştır (Ardıç, 2007: 192).

4.4. Türkiye'de Bölgesel Politikaların Evrimi

Türkiye'de 17.yy'dan itibaren gelişmiş ülkelerin hammadde sağlamaya yönelik ticari entegrasyon faktörü ile gelişmeler, bazı batı ve güney illerinde odaklanmış ve bu gelişmelerden Doğu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri yararlanamamıştır. Buna rağmen 1950'lerin planlı kalkınma politikaları da gelişmişlik farklarını Batı Bölgeleri lehine arttırmıştır. 1980'lerde ise bu durumdan farklı olarak özel girişimlerin desteklenmesi uygulaması ilk kez Doğu Bölgelerinde başlatılmış ve böylelikle özel gelişme odaklarını belirginleştirmiştir. Uygulanan bu politikalar 1990'lı yıllarda kesintiye uğramış ve ulusal rekabet gücünün artırılması yolundaki çabalar, Türkiye'de finansal teşvikler aracılığı ile ihracatın artırılması olarak uygulanmıştır. Bu durum ise ekonominin yapısal dönüşümüne yada kamu sektörünün piyasadaki rolünün değişiminde etken olmamıştır. 2000'li yıllarda ise yaşanan finansal krizler sonrasında uygulanan ekonomik programlar bölgesel politikaların uygulanabilmesi için uygun ortamın yaratılmasında önemli bir adım olmuştur. Ayrıca bu dönemde başlatılan AB ile üyelik sürecinde Türkiye, AB bölgesel politikalarını kapsayan bir dizi yükümlülükler üstlenmiştir. Türkiye'nin AB sistemine uygun olarak politika yapımı ve istatistiklerin üretilmesinde temel teşkil edecek yeni bir bölgesel yapılanmanın gerçekleştirilmesi ve planlama çalışmaları izlenmiştir. Bu anlamda yeni coğrafi ve idari bölümlere gidilmiştir. Buna göre 26 NUTS-2 bölgesinin mevcut yedi coğrafi bölge ile bazı illeri kapsayan yeni politika alanları öngörülmüştür (Arslan, 2005: 289).

Planlama anlamında 2001 yılında belirlenen Uluslar arası Programla ve bu plana ek olarak AB'ye üyelik süreci öncesinde kullanılan yardımların kullanılmasına ilişkin 2003 yılında Pre-National Development Plan (Ön Ulusal Kalkınma Planı) (2004-2006) hazırlanmıştır. Bu planlamalarla Türkiye'nin uzun ve orta vadeli planlamalarına uygun olarak büyümeyi ve rekabet edilebilirliği amaç edinildiği söylenebilir (Arslan, 2005: 289).

4.5. Türkiye'de Bölgesel Dengesizliği Azaltmaya Yönelik Yapılan Çalışmalar

Türkiye'de bölgeler arasında geçmişten günümüze değin süren bölgeler arasında bazı dengesizlikler vardır. Bu dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir çok çalışmalar yapılmış fakat sonucun olumlu olmadığı görülmüştür. Yapılan bu çalışmaların başında uygulanan bölgesel kalkınma planları ve bölgesel gelişim projeleri gelmektedir. Bu başlık altında önce bölgesel gelişme farklılıklarını ortadan kaldırmaya yönelik hazırlanan kalkınma planları daha sonra ise genellikle az gelişmiş bölgelerde uygulanan bölgesel gelişim projelerine yer verilecektir.

4.5.1. Türkiye'de Uygulanan Planlama Çalışmaları

Türkiye'de geçmişten günümüze kadar bazı bölgesel planlar uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak bölgesel planlamaya başlanmadan önce yeni planlı dönem öncesi (1923-1950) döneme

baktığımızda Türkiye’nin bu bölgesel politikaları uygulayacak güçte olmadığı görülmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda yatırımların belirli merkezlerde toplanması ve nüfusun ülke içinde yayılması politikaları denenmiştir. Bu politikaya örnek olarak, Ankara’nın başkent olması, devlet sanayi tesislerinin kurulması vb. örnekler verilebilir. 1950-1960 döneminde ise, özel sektör yatırımlarının Marmara Bölgesinde yoğunlaştığı, planlı dönem olarak bilinen 1960’lı yıllarda ise planların yapılma görevinin DPT ’na verildiği görülmektedir (EKUTUP, 12.08.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

1960 sonrasında DPT, 5 yıllık kalkınma planları çerçevesinde bölgesel politikadaki önceliklerini belirlemiştir. Bu dönemde; sektörel yaklaşım, az gelişmiş bölgelere doğrudan yatırımlar, dengeli kalkınma ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi planlama çalışmalarına önem verilmiştir.

4.5.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Kalkınma planında kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) politikalarının önemi vurgulanmıştır. KÖY’ler ilk olarak 28 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun gereği, 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini kapsayan 22 il olarak belirlenmiştir.

ÜBYKP (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı) metninde kalkınmada öncelikli yöreler kavramı yer almış ve DPT bünyesinde KÖY Başkanlığı kurulmuştur. Ana sektör planları yada master planları ile il planlaması bu planda öngörülen bölgesel kalkınma araçları arasındadır. Bu kapsamda geri kalmış bölgelerle, genelde gelişmiş bölgelerin sınırları içinde yer alan az gelişmiş yörelerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda bölgelerin gelişme potansiyeli bulunan doğal ve beşeri kaynakları saptamak suretiyle KÖY ’lerin gelişmişlik seviyelerini belirten sosyo-ekonomik göstergelere dayalı endeksler yardımıyla gelişmişlik sıralamasının yapılması öngörülmüştür. Teşvik tedbirlerinin sanayinin bölgelerarası dengesiz dağılımını giderecek yönde kullanılmasının önem verildiği planda, teşvik sisteminin mal ve mekan bazında farklılaştırılması gereğine işaret edilmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin hızla gelişmesini sağlamak için büyük projelerin hazırlanması ve uygulanmasının önemi vurgulanmıştır. 1980 yılına kadar KÖY kapsamındaki iller bir bütün olarak ele alınmış, özellikle teşvik tedbirleri açısından bir ayrıcalık söz konusu olmamıştır. Ancak bu iller aynı seviyede gelişmişlik düzeyi göstermediği için 1981 yılından itibaren, KÖY’ler içinde de görece olarak daha fazla önem verilmesi gerektiği kanısına varılarak, KÖY’lerin 1.derecede Köy’ler ve 2. derecede KÖY’ler olarak iki alt gruba ayrılmıştır. BBYKP, bölgesel gelişme farklılıkları dikkate alınarak sanai gelişme potansiyeli olan bölgeler için farklı teşvik tedbirlerinin geliştirilmesi, şehirleşme odaklarının tespitinde tarıma uygun alanlarda sanai tesislerin kurulmasına özen gösterilmesi, az gelişmiş bölgelerde kurulacak sanai işletmelere ucuz işletme kredisi sağlanması ve bu kredilere vergi-resim-harç istisnası getirilmesi gibi hususlara yer verilmektedir.

Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki çalışmaların takibi içinde bakanlıklar arası bir kurulun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Çalışmaların verimli olarak yürütülmesine ilişkin verimli bir personel politikası uygulamasına gidilmiştir. Ayrıca bölgedeki madenlerin değerlendirilmesi için Keban Projelerinin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bunların dışında, Antalya Bölgesi potansiyel bir gelişme bölgesi olarak ele alınmıştır. Ayrıca İstanbul Büyükşehir bölgesinin iktisadi ve sosyal meselelerine çözüm bulunması, yeni gelişme merkezlerinin tespit edilmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan şehirleşme ve merkezleşme sorununun engellenmesi amacı ile Doğu Marmara Bölgesi seçilmiştir. Zonguldak ise büyük bir sanayi projesinin gerçekleştirildiği yer olması dolayısıyla büyük çapta yapılacak yatırımların çözümü için odak olarak seçilmiştir (Sarıca, 2001: 155-156).

4.5.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Bu plan döneminde 1. plan döneminde yapılan yatırımlara devam edilmiş ve bu dönemde yatırım indirimi tavanının % 80'e kadar yükseltilmesini sağlayan 933 sayılı kanun anayasa mahkemesi tarafından iptal edilmiştir (Gündüz, 2006: 116-117).

Diğer kalkınma planlarında olduğu gibi bu kalkınma planında da ithal ikameci bir sanayileşme söz konusu olmaktadır. Özellikle bu planda yatırım teşvikleri, ucuz kredi, vergi indirimi, gümrük vergi muafiyeti, düşük oranlı vergilendirme gibi teşvikler uygulanmıştır. Özellikle bu teşviklerin özel bölge olarak seçilen Doğu ve Güneydoğu gibi bölgelerde uygulanmıştır (Şahin, 2006: 138-139).

Ancak Doğu ve Güneydoğu gibi özel bölge olarak tanımlanan bu bölgelerde yapılan çalışmalar başarılı bir şekilde sonuçlandırılmamıştır. Bu başarısızlığın nedeni olarak, bölgeler arasında bir farkın olmadığı, her bölge için plan hazırlanmasının milli planı zedeleyeceği görüşü gösterilebilir. Özellikle bu dönemde KÖY için yatırımlara daha çok değinilmiştir. Buna göre büyük yatırımların yerine küçük ölçekli ve emek yoğun sanayi projelerinin yapılması kararlaştırılmıştır Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yatırım yapılacak işletmelerin teşviki için uzun ve orta vadeli yatırım kredisinde vergi, resim, harç istisnası yapılmış, ayrıca bu bölgelerde normal bölgelere göre dış satım yüklemelerindeki miktar ve değerler daha azaltılmıştır. Ancak normal bölge yatırımlarında vergi, resim, harç istisnası için dış satıma yüklenen miktarın 500.000\$ dan az olmamak üzere yıllık üretimin %25'ini oluşturması istenmiştir. Buna karşılık KÖY' de bu değerler % 50 azaltılarak uygulanmıştır. Ayrıca KÖY'de uygulanan diğer bir teşvik de orta vadeli kredilerde faiz farkı ödemesi ile ilgilidir. Normal yöredeki yatırımlarda toplam yatırımın en az % 40'nın yatırımcı öz kaynağından karşılanması aranırken, KÖY'de bu oran %20 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak bu dönemde özel kesim yatırımları; dış ticaret, kredi ve vergi politikaları ve uygulanan çeşitli özendirmelelere rağmen az gelişmiş bölgelere çekilememiştir (Gündüz, 2006: 116-117).

4.5.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş yıllık Kalkınma Planı döneminin en belirgin özelliklerinden birisi, başta alt yapı olmak üzere ekonominin dar boğaza girmesidir. Bunun nedeni olarak 1960-1973 döneminde kesintisiz büyümeyi sağlayan ithal ikameci stratejiler gösterilebilir. İthal ikameci politikaların, dayanıksız tüketim mallarına yönelik olduğu sürece büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmüş, ancak 1960'ların ortalarından itibaren ithal ikameci politikaların dayanıklı tüketim malları ile ara malları esas aldığı sonucun çok iç açıcı olmadığı görülmüştür (EKONOMİNAME, 14.10.2008, www.ekonominame.org).

Bu plan döneminde yapılanlara bölgesel kalkınma olarak baktığımızda yine bölgesel dengesizliklerin bu dönemde de devam ettiğini görmekteyiz. Üçüncü beş Yıllık Kalkınma Planında plan dahilinde kalkınmada öncelikli yörelerin belirlenmesinde yöreler doğal ve beşeri kaynaklar doğrultusunda öncelik sıralamasına konulmuş ve kalkınmada öncelik sanayi olarak belirlenmiştir (İKTİSAD, 13.10.2008, www.iktisad.org.tr).

Ayrıca bu dönemde ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik mahalli kalkınmanın zorunlu kılındığı, milli plan tercihlerinde yatırım programlarına girmeyen yerler için 1977 yılında DPT bütçesine KÖY'e ilişkin Dengeleme transferi adı altında ödenek oluşturulduğu görülmüştür. Bu ödenek Kars Hayvancılığının Geliştirilmesi, Güneydoğu Anadolu'da kuraklığa karşı duyarlılığının azaltılması, Hakkari hayvancılığı sorunları vb. projelerin desteklenmesi amacıyla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra kırsal kalkınma projelerinden biri olan Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma projesi hazırlanmıştır. Böylelikle bu yöredeki tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine çalışılmıştır (Gündüz, 2006: 118).

4.5.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, 1. ve 2. kalkınma planı dönemlerinde olduğu gibi, özel sektörün az gelişmiş bölgelerde yatırım yapmasını sağlamak için vergi kolaylıkları ve kredilerle desteklendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde çıkarılan üç kanun ile KÖY'lere uygulanan teşvikler daha cazip hale getirilmiştir. Bu kanunlardan birincisi, bu yörelerde çalışanların ücretlerinde özel yatırım indirimi yapılması ve yatırımlarda uygulanacak olan vergi indirim oranının %100'e kadar arttırılmasının Bakanlar Kuruluna bırakılması, ikinci kanun; KÖY'lere yapılacak inşaatlara yönelik olarak konulan vergi, resim, harç muafiyeti olarak belirlenmiştir. Üçüncü kanunda ise yine ilk iki kanunda olduğu gibi KÖY'lere uygulanan teşvikler cazip hale getirilmiştir. Bu kanun ise; kamu ortaklığı fonundaki paranın en az onda birinin KÖY'lere harcanması zorunluluğu ile ilgilidir (Uzay, 2005: 101-102).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, planlı dönemde bölgeler arasındaki gelişmenin, geri kalmış bölgeler aleyhine olduğu vurgulanmıştır. Sonuç olarak bu plan döneminde de geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki dengesizlik sorunu ortadan kaldırılamamıştır (Dinler, 2001: 213).

4.5.1.5. Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

İlk planda benimsenmiş olan bölge planlama ilkesi yeniden benimsenmiş ve bölgesel gelişmeye ilişkin hedefler yerini bölge planlamasına bırakmıştır. Bu planda, bölgesel gelişme şemalarının hazırlanması ve fonksiyonel bölgeler oluşturulmasından bahsedilmiş, ancak hayata geçirilememiştir (Uzay, 2005: 102).

Bu planda oluşturulacak fonksiyonel bölgeler 16 bölge olarak tespit edilmiştir. Bu bölgeler: İzmir, Ankara Konya, Adana, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ, Diyarbakır olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde kamu sektöründe yapılan altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda gelişmekte olan yörelere yönelik çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Çukurova Bölgesinin kentsel alt yapı imkanlarını geliştirmek amacıyla, Çukurova Metropolitan Bölgesi, Kentsel Gelişme projesinin ön çalışmaları başlatılmıştır. Plan dönemi sonunda GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)'in yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Ayrıca bu dönemde plan yapma ve yaptırma görevi DPT'na verilmiştir (İldırar, 2004: 184).

4.5.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Bu planda GAP Master Planı çerçevesinde Güneydoğu Anadolu Projesi ile ilgili kamu kuruluşlarının gerekli katkı ve desteği sağlaması, doğal kaynaklar dikkate alınarak yerleşme planlaması çalışmalarının yapılması, bölgedeki turizm, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması için bir plan hazırlanması gibi hedefler belirlenmiştir (Sarıca, 2001: 159).

Bu plan döneminin ilkelerinden bir diğeri de, bölgesel politikalar oluşturulurken AB bölgesel politikaların dikkate alınması, ekonomik ve fiziksel planlamada çevre boyutuna öncelik verilmesidir (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

Bu planda, diğer planlara kıyasla, 6.plana kadar yatırım indirimi, kaynak kullanımı, destekleme primi gibi yatırımları destekleyici mali önlemler kullanılırken, özellikle 1990'lı yıllarda enerji desteği gibi teşvik unsurları da gündeme gelmiştir (Uzay, 2005: 102).

4.5.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel ilkelerinden birincisi her yönüyle bir bütün olan (ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal) sürdürülebilir kalkınmanın ulusal birliği, bütünlüğü arttırmak amacıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Buna yönelik olarak başta Doğu ve Güneydoğu bölgeleri olmak üzere geri kalmış bölgeler için projeler hazırlanmaya başlanmıştır. Buna göre Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde coğrafi bütünlük gösteren iller için, bölge ve alt bölge bazında Aksiyon Planı uygulamaya konulmuş ve bu illerin acil gereksinimlerini karşılamak amacıyla 1994 yılında Acil Destek Programı uygulanmıştır (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

Bu plan diğer planlara göre daha geniş olmakla beraber bölgesel gelişme politikalarının bütünlük içinde oluşturulmasını sağlamıştır. Bu planda diğer planlardaki hedeflerin yanı sıra sanayileşmeye de önem verilmiştir. Bu hedefe örnek olarak hayvancılık ve sulu tarıma dayalı alanlarda meyve-sebze ve katma değeri yüksek sınaî bitkilerin yetiştirilmesi ve bunları işleyecek sanayilerin kurulması verilebilir. Bunun yanında GAP bölgesinde kentsel altyapı sorunlarının (özellikle içme suyu ve kanalizasyon) çözümlenmesi, organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi siteleri yapımına önem verilmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca planda Zonguldak ve Bartın illeri için gerekli alt yapı yatırımlarını ortaya koyacak, sektörel ve mekansal gelişme yerlerini belirleyecek ve yeni istihdam alanları önerecek bir Bölgesel Gelişme Projesi oluşturma çalışmalarının tamamlanarak plan döneminde uygulamaya geçilmesi vb. gibi hedefler belirlenmiştir (Sarica, 2001: 160-161).

4.5.1.8. Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Daha önceki kalkınma planlarında olduğu gibi Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planında da bölgesel dengesizliklerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Buna yönelik olarak kamu yatırımlarının eğitim, sağlık, teknoloji altyapısı, enerji, sulama, kentsel altyapı yatırımlarına ve ulaştırma sektörlerine yönelik yapılacak yatırımlara, bölgesel gelişme stratejileri dikkate alınarak öncelik verilmiştir. Bu projelerin planlanmasında ve uygulanmasında ana planlar çerçevesinde oluşturulacak öncelikler belirleyici olacaktır (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde de verilen teşviklere devam edilmiştir. Ayrıca bu planda bölge ve yöre kavramları, desteğin etkinliğini arttırmak üzere yeniden yapılmasına karar verilmiştir. Bunun dışında Türkiye’nin sınaî haritası çıkarılarak, birbirini besleyen, birbirinin alt yapısını tesis eden yatırımlar ile bölgesel gelişmeye yönelik projeler desteklenecektir (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

Bu plan döneminde uygulanan bölge planlama çalışmaları hızlı bir şekilde sürdürülecektir. GAP Master Planının revizyon ve güncelleştirme çalışması ile, Güneydoğu Anadolu bölgesinin demografik, toplumsal, çevresel ve ekonomik koşulları dikkate alınarak 2010 yılı için yeni strateji ve hedefler ortaya konacaktır. GAP kapsamındaki sulama projelerine önem verilerek, GAP projesi dışında ayrıca DAP (Doğu Anadolu Projesi) ‘nin de temel hedef ve stratejileri bu planda ortaya konacaktır. Bu plan dönemi DOKAP (Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı) ana planının birinci dönemini oluşturmakta olup, ana planın bu dönem içinde öngördüğü projelerin uygulanmaya konulmasını amaçlamıştır. Ayrıca Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi kapsamında bu bölgenin sorunları tespit edilerek ve bir Bölgesel Gelişme Ana Planı Çalışmasına başlanması kararlaştırılmıştır (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

Sekizinci plan döneminde diğer planlarda olduğu gibi başta Doğu ve Güneydoğu bölgeleri olmak üzere KÖY ’in gelişmesine hız kazandırılmaya devam edilecektir. Nitelikli

eleman temini için; eğitim, sağlık ve teknik hizmetler konusunda gerekli teşviklerin verilmesi ve özellikle Doğu ve Güneydoğu'da aile işletmeciliğinin geliştirilmesine yönelik olarak istihdam artırıcı, fiziki, sosyal alt yapı yatırımlarına öncelik verilmeye çalışılacaktır. (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

KÖY'in dışında kırsal kalkınmaya da önem verilecektir. Bu konuda kırsal alanda istihdamın artırılması, insan gücünün iyileştirilmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi konusunda gerekli desteğin sağlanması, alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve sulama projelerinin yürütülmesine devam edilmesi gibi amaçlar belirlenmiştir (EKUTUP, 25.09.2008, www.ekutup.dpt.gov.tr).

4.5.1.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013 yılları arasında kapsamaktadır. Diğer planlarda olduğu gibi mali, sosyal, bölgesel bazı amaçlar belirlenmiştir. Diğer plan dönemlerinde bahsedildiği gibi bu plan döneminde de bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik hedeflerden bahsedeceğiz.

Dokuzuncu Kalkınma Planı diğer planlarda olduğu gibi bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Dokuzuncu kalkınma Planı 2006 yılında uygulanmaya başlanmak istendiyse de bu çok mümkün olmamıştır. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: AB'nin istediği ulusal kalkınma planı ile Türkiye'nin kalkınma planı arasında uyumun sağlanması ve AB fonlarından yararlanılarak bu planın finansman sorununun çözülmesi bu nedenlerinin sadece görünen kısmını oluşturmaktadır.

AB'ye uyum sürecinde Türkiye'deki kalkınma planlarına yönelik yapılan çalışmalardan bir netice alınmadığı görülmektedir. Bunların başında Kalkınma Ajansları gibi önemli bir kuruluşun kuruluş aşamasında karşılaşılan sorunlar gelmektedir. Özellikle 2004-2006 yılları arasında uygulanan Ön Ulusal Kalkınma Planı, katılım öncesi mali yardımların kullandırılması adına 11 bölgede, bölgesel gelişme programları başlatmıştı. Daha önce oluşturulan Düzey 2 bölgelerine yönelik olarak kurulacak olan Kalkınma ajanslarının ulusal düzeyde koordinasyonundan sorumlu örgütün DPT müsteşarlığı olacağı belirtilmektedir. Ancak BKA'na yönelik olarak AB fonlarının büyük kısmının Düzey 2 istatistiki Bölge Birimleri esas alınarak dağıtılacağı düşünüldüğünde bu ajansların tesis edilmesi amacı ile AB fonlarının dağıtılmasının kurumsal bir mekanizmasına dönüşecek ve bölgesel gelişme önceliklerini öne çıkaran bir kuruluş olacaktır (Soyak, 2005: 2-3).

Dokuzuncu kalkınma planının uygulamaya konulmasından önce kısaca şunları görebiliriz: Türkiye'de bölgesel politikalarda özellikle 1999 Helsinki süreciyle önemli adımlar atıldığı, 2004-2006 yılları arasında ön ulusal kalkınma planı hazırlandığı, İİBS- NUTS (Avrupa Birliği İstatistiki Birim Sınıflandırılması) sistemi benimsendiği, AB destekli kalkınma programına geçildiği ve Kalkınma Ajanslarının kurulduğu gözlenmiştir.

Bu gelişmelerle 9.kalkınma planı ertelenmiş, fakat 2007'de uygulamaya konulmuştur. Çalışmamızın bu kısmında 9.kalkınma planında bölgesel gelişme konusundaki hedeflere değinilecektir. Ancak Kalkınma Ajansları konusuna gelecek bölümlerde daha detaylı olarak yer verilecektir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 dönemlerini kapsamaktadır. Bölgesel politika alanında belirtilen temel amaç; içsel potansiyelin harekete geçirilerek, kaynakların en verimli şekilde kullanılması için AB bölgesel gelişme araçlarından en iyi şekilde yararlanılmasıyla etkin koordinasyon yapısının oluşturulması ve bunun için gerekli olan kurumsal kapasitenin ve insan kaynaklarının geliştirilmesidir. Öncelikle bölgesel gelişme açısından amaçlanan, bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesidir. Buna göre, planlama hiyerarşisine göre ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama araçları ve standartların belirlenmesiyle bu planların birbirleriyle uyumun sağlanmasına çalışılacaktır. Fiziksel

planlarda dahil olmak üzere, yerindelik ilkesi esas alınarak, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulacaktır. Ayrıca planların denetimi için gerekli koordinasyon sağlanacaktır. Uygulanacak olan tüm bölgesel gelişme stratejilerinin BKA ile uyumunun iş birliği içinde tamamlanması ve gerekli finansmanın sağlanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Bölgesel gelişme için yatırım yapacak olan girişimciler için finansman olanakları arttırılacak ve çeşitlendirilecektir. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yasal düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermaye geliştirilecek, bölgesel potansiyelleri ve iş gücü piyasasını dikkate alan iş gücü eğitimleri verilecektir. Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı kalkınma anlayışı içinde; kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversitelerin işbirliği ile girişimciliği geliştirmeye yönelik özel eğitimler verilecektir. Bölgeler arası rekabet açısından, farklılaştırılmış KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) politikaları uygulamaya geçirilecektir. Bu kapsamda; ihtiyaç duyulan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesine, finansman kaynaklarının geliştirilmesine, araçların çeşitlendirilip, pazara ve teknolojiye erişiminin kolaylaştırılmasına önem verilecektir (EKUTUP, 03.03.2009, www.ekutup.dpt.gov.tr).

4.5.2. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Gelişme Projeleri

Bölgeler arasında görülen çeşitli farklılıklar, bu farklılıkların giderilmesi açısından bazı planlama çalışmalarına yer verilmesini sağlamıştır. Planlama çalışmalarından daha önce söz edilmiş olup, çalışmamızın bu kısmında ise Türkiye’de uygulanan Bölgesel Gelişme Projelerine yer verilecektir. Hatırlanacağı gibi Bölgesel Gelişme çalışmalarına; bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, göç olgusunun dengeli bir şekilde kavuşturulması, geri kalmış bölgelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi adına 7.kalkınma Planlarında bazı çalışmalarla başlanılmıştır. Bu amaçla uygulanmakta olan GAP ve uygulamaya konulan Zonguldak-Bartın-Karabük Gelişme Projesinden sonra Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) çalışmaları başlatılmıştır. Şimdi bu projeleri sırasıyla inceleyelim (Sarıca, 2001: 166).

4.5.2.1. GAP

GAP, Cumhuriyet tarihinde kalkınma alanında yapılan çalışmalardan en önemlisi olmuştur. Yaklaşık 25 yıl önce proje çalışmalarına başlanmıştır. İlk kez 1950’li yıllarda enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla DSİ (Devlet Su İşleri) çalışmalara başlamıştır. Türkiye o yıllarda 26 havzaya ayrılmıştır. 1977’de ise bu havzalardan, aşağı Fırat ve Dicle havzaları GAP adı altında birleştirilmiştir (TOBB, 2008: 9).

1989 GAP Ana Planının ilk çıkış noktası, Fırat ve Dicle havzalarındaki hidrolik kaynakların sulama ve enerji amaçlı kullanımları ve bu kullanımın diğer sektör üzerindeki etkilerinin incelenmesi ile oluşmuştur. 1980’li yılların sonuna yaklaşıldığında kapsam Devlet Planlama Teşkilatınca projenin çok boyutluluğunu kavrayacak biçimde zenginleştirilmiş, nihai ürün Çok Sektörlü Entegre Tümüleşik Bölge Kalkınma Planı olarak tanımlanmış ve yaklaşıma geleneksel bölge planlamanın tüm boyutları eklenmiştir. Kısaca, 1989 Ana Planı’nın başlangıçtaki çöküş noktası kaynakları harekete geçirmek olarak belirlenmiş iken, daha sonra tümleşik bir bölgesel kalkınma planı elde edilmiştir. Öte yandan, bu plan çalışması tamamlanması sonunda Türkiye’de ilk kez bir Bölge Kalkınma İdaresi kurulmuştur. Temel amaç Plan uygulamasının mahallinde yakından yönetilmesidir. Böylece, planlı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülen bölge planlama faaliyetleri, ilk kez yeni bir kurumsal yapıyla, Başbakanlığa bağlı, belli bir bölge ile görevli yeni bir birim tarafından sürdürülmeye başlanmıştır (Ege vd., 2002: 351-352).

GAP; Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulacak barajlar, hidroelektrik santraller ile sulama tesislerinin yanı sıra, kırsal ve kentsel alt yapı, tarımsal alt yapı, ulaştırma, sanayi, sağlık, eğitim, turizm gibi sektörlerdeki yatırımları da içermektedir. Ayrıca ekonomik ve sosyal kalkınma zenginleşme haricinde proje, terörün psikolojik ve kültürel zeminini yok etmeyi hedeflemektedir. Bu güne kadar GAP kapsamında; 22 baraj, 19 hidroelektrik santral içeren 17 proje hazırlanmıştır. Ancak Atatürk barajı ve Şanlıurfa tünelleri dışındaki projeler hayata geçirilememiştir. Proje hazırlandığında maliyet olarak o günün kuruyla 32 milyar dolar olacağı hesaplanmıştır. Bugün Türkiye'nin sulanabilir arazisinin % 20'si GAP Bölgesinde olmasına karşın % 85'i kullanılamamaktadır. 1,4 milyon hektarlık alanın ancak 230 bin hektarlık kısmında tarım yapılmaktadır. İlk proje hazırlandığında dört yıla bir ürün ekilmesi planlanmıştır. Ancak bugüne kadar tek sulanabilir ova olan Harran'da bu düşünce gerçekleştirilememiştir (TOBB, 2008: 9).

GAP Bölgesinin sosyal yapısına ve sorunlarına çözüm bulmak amacıyla GAP Sosyal Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu plan çerçevesinde GAP Bölgesinde yerli ve yabancı yatırımcıya destek vermek amacıyla, Adıyaman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep illerinde Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi (GİDEM) ile kadının statüsünü yükseltmek amacıyla ve kalkınma sürecine entegrasyonu sağlamak amacıyla Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kurulmuştur (İKTİSAD, 13.10.2008, www.iktisad.org.tr).

GAP haricindeki hazırlanan Bölgesel Kalkınma Planları son zamanlara kadar etkili uygulanamamıştır. GAP Türkiye'deki sektörel olarak entegre edilen ve uygulanan tek bölgesel kalkınma planı olmuştur. Ancak bu projenin bile daha çok yönetsel, kurumsal mali sebeplerden dolayı istenilen etkiyi sağlayamadığı görülmüştür. Örneğin, 1990-2001 dönemindeki GAP Bölgesinde yapılan Kamu Yatırımları, Türkiye'nin diğer bölgeleri arasında oldukça düşüktür. Yatırımların haricindeki diğer göstergeler açısından da düşük seviyede yatırımların yapıldığı gözlenmiştir. Bu olumsuz sonuca göre GAP Bölgesindeki olumsuzluklar örnek olmakla beraber, diğer kalkınma programlarının etkisiz kalmasının nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: Aşırı merkezîyetçi bir kamu yönetimi yapısı; kamu yatırımı planlarının sektörel bir yaklaşıma sahip olması; programlama, bütçe yapma ve uygulama süreçleri arasındaki uyumsuzluk; kamu yatırımlarının geri kalmış bölgelerde yeterince yoğunlaşmaması; planlama, uygulama ve koordinasyon kurumları arasındaki görev tanımının net olmaması gibi nedenler sayılabilir (STRATEJİKBOYUT, 13.10.2008, www.stratejikboyut.com).

GAP bünyesindeki gelişmelere baktığımızda GAP Master Planında; 1987-2005 yılları arasında bölgenin GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) 'nın yıllık ortalama % 6,8 büyüme göstermesi hedeflenmiştir. 1987-1998 döneminde gerçekleşen büyüme hızı % 4,4 olmuştur. Kişi Başına GSYİH 'nin 1987-2005 döneminde yıllık ortalama % 3,7 büyümesi hedeflenmiş ancak 1987-1998 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı % 1,4 olmuştur. Sektörel olarak baktığımızda Türkiye'deki ortalamaların biraz altında da kalsa, tarım sektöründeki büyüme Türkiye'deki diğer sektörlerin ortalamalarının üzerinde olmuştur (Sarıca, 2001: 172).

GAP'ın sosyal sorunlarına çözüm bulmak amacıyla yapılan Sosyal Eylem Planının hazırlanmasının dışında 2012 yılına kadar yapılması hedeflenen GAP Eylem Planı hayata geçirilmiştir. GAP Eylem Planıyla 1,8 milyon hektar alanın sulanması, yılda 27 milyar kilovat saat elektrik üretilmesi, kişi başına düşen gelirin % 209 artması ve toplamda 3,8 milyon kişiye iş imkanının sağlanması hedeflenmiştir (TOBB, 2008: 10).

GAP Eylem Planındaki yeni yaklaşımları TOBB (2008:10) 'a göre şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Diyarbakır, Mardin, Gaziantep, Urfa, Erzurum ve Van illeri cazibe merkezleri olarak seçilerek, buralarda Kalkınma Ajansları kurulacaktır .
- ✓ Kalkınma hedefleri bu yıl içerisinde faaliyete başlayacak ve göçün bölge içine yönelmesi sağlanacaktır.

- ✓ GAP Eylem Planında 73 ana eylem yer almakla beraber 82 sayfa ve 4 bölümden oluşmaktadır.
- ✓ Bu planda genel olarak Ekonomik Kalkınma içerisinde teşvik politikaları, cazibe merkezi olarak 2008 yılında Diyarbakır, 2009'da Gaziantep ve Şanlıurfa'nın seçilmesi, rekabetin artırılması adına yerli ürün markaları, girişimcilik ve istihdam imkanlarının geliştirilmesi, KOBİ' lere yönelik destek hizmetlerine yer verilecektir.
- ✓ Kalkınma Ajansları faaliyete geçirilerek Bölgesel Projelerin oluşturulmasına başlanılacak, bölge ihracatını arttırmak amacıyla özel nitelikli programlar uygulanacaktır.
- ✓ Harran kenti restorasyonu içerisinde de Şanlıurfa'nın değişik yerlerindeki 24 eski eser onarılacaktır. Ayrıca bölgedeki GAP illerinde ticari kredi kullanımını artacak ve sübvansiyonlu krediler yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Sosyal ve Kurumsal Kapasitenin geliştirilmesi adına eğitim ve sağlık hizmetlerinde iyileşmeler sağlanacak ve 35000 kişiye mesleki eğitimler verilecektir. Bunların yanında hastanedeki oda sayıları arttırılacak, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulacaktır. Alt yapı iyileştirilecek, barajların yapımı tamamlanacak, organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi, sınır ticaretini kolaylaştırıcı alt yapı geliştirilecek, sınır ticareti bölgeleri kurularak sınır ticareti kolaylaştırılacaktır. Ayrıca Hava Ulaşımı alt yapısı güçlendirilerek Batman hava alanı terminal binası tamamlanacaktır.

GAP eylem planı çerçevesinde ihtiyaç duyulan toplam finansman 26,7 milyar YTL olup 2008-2012 yılları arasında bütçeden 14,5 milyar YTL ek kaynak ayrılması planlanmaktadır. 2008 yılında eğitim, sulama, içme suyu, enerji, sağlık yatırımları gibi öncelikli projelere 1,3 milyar YTL ilave kaynak aktarılacaktır. Alt yapı için 9,7 milyar YTL, sulama için 10,3, ekonomik kalkınma için 1,3 milyar YTL ve sosyal gelişme için 5,1 milyar YTL harcama yapılacaktır (TOBB, 2008: 11).

4.5.2.2. Zonguldak-Bartın Karabük Gelişme Projesi

Karadeniz ile ilgili üç ayrı proje bulunmaktadır. Bunlar: Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Yeşil Irmak Projesidir.

Zonguldak-Bartın-Karabük illerinin ortak sorunu üretim, istihdam ve alt yapı gibi temel sorunlardır. Bu üç ilin gerek Batı Karadeniz Bölgesindeki komşu iller, gerekse ilçeler arasındaki bağlantı yollarının günümüz koşullarına göre iyileştirilmesi, Zonguldak ve Bartın limanlarının geliştirilmesi, Organize Sanayi Bölgelerinin İnşası ve iyileştirilmeleri, yatırımcının teşvik edilmesiyle gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Zonguldak-Bartın-Karabük gelişme projesi ile Türkiye Taş Kömürünün iyileştirilmesi, Karabük ve Ereğli Demir Çelik 'in özelleştirilmesi ile ortaya çıkacak olan durumun analizi, özel sektöre yeni yatırım alternatiflerinin belirlenmesi, orta ve uzun vadede gelişme planının hazırlanması gibi hedefler planlanmıştır (Ekim, 2006: 55).

Bu projelerin tamamlanmasıyla beraber 113000 kişiye iş imkanı oluşması ve bölgedeki kırsal alanlardan göçün azalması beklenmektedir. Buna paralel olarak refah, gelir, iş gücü niteliğinde de artış, imalat ve hizmetler sektöründe beklenen istihdam artışları ve tarım-ormancılık sektöründeki üretimde sağlıklı bir yapının sağlanması da projeden beklenen amaçlardandır (İmga, 2003: 244).

4.5.2.3. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

7. Beş Yıllık Kalkınma Planında olduğu gibi, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planında ana amaçlarından birisi bölgesel dengesizliklerin giderilmesidir. Bu amaçla hazırlanan projelerden biriside Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)’ dır. Bilindiği gibi Karadeniz Bölgesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden sonra ülkenin geri kalmış bölgelerinden biridir. 1996 yılında yapılan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması sonuçlarına göre, Karadeniz Bölgesi yedi coğrafi bölge içinde gelişmişlik açısından beşinci sıradadır. Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan yeni Türk Cumhuriyetleri, KEİB (Karadeniz Ekonomik İşbirliği)’ nin gündeme gelmesi, uluslar arası ticarete kara ve deniz ticareti maliyetlerinin düşürülmesi, Tuna nehri aracılığıyla Asya ve Avrupa ile daha kısa yollardan ticaretin geliştirilmesi imkanı Karadeniz Bölgesini önemli hale getirmiştir (Sarıca, 2001: 185).

Türkiye, Japonya Uluslar arası İşbirliği Ajansından yardım isteyerek projeden beklenen amaca uygun plan hazırlama kararı almıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Japon heyetiyle 17 Aralık 1998 tarihinde Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı Çalışması İş Tanımı imzalanmıştır (İKTİSAD, 13.10.2008, www.iktisad.org.tr).

DOKAP bölgesel sorunların giderilmesini sağlayacak şekilde 2020 yılı hedef alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca projenin; 2001-2005, 2006-2010, 2011-2020 olarak üç aşamada tamamlanması öngörülmüştür. Buna yönelik olarak ilk aşamada ekonominin yeniden yapılanması için hazırlık yapılması, nüfus artışının durdurulması, sosyal gelişmeler için alt yapının hazırlanması planlanmıştır. İkinci aşamada ise ekonominin yeniden yapılandırılması, artan nüfusun bölgede tutulması, sosyal hizmet ağının bölgenin tümüne yayılması planlanırken üçüncü aşamada ise; sürdürülebilir bir ekonomik büyüme, sınırlı iç göç ve bölgenin Türkiye’deki diğer bölgelerle ve dünya ile bütünleşmesi planlanmıştır (Bildirim, 2005: 92).

DOKAP Bölgesinin sorunlarını Sarıca (2001:186) ’ya göre üç kısımda inceleyebiliriz:

- ✓ Ekonomik Sorunlar: Bölgenin ulaşım alt yapısının gelişmemesi nedeniyle pazara olan uzaklığı, sınırlı kentleşmeler, büyük kentsel merkezlerin bulunmaması, uygun olmayan toprak kullanımı, turizmin yeterli olmaması sadece çay ve fındığa bağlı üretim, geleneksel kırsal ekonomideki durgunluk ve bölge içi farklılıklar olarak sıralanabilir.
- ✓ Sosyal Sorunlar: Bölgedeki insanların göç nedeniyle birbirinden kopması, işsizlik, hizmetlere erişimde gözlenen farklılıklardır.
- ✓ Çevre Sorunları: Bölgedeki su ve toprak kullanımının olumsuzluğu ve bu kıt kaynaklardaki azalmalardır.

DOKAP için 2020’ye kadar gerçekleşmesi beklenen toplam yatırım miktarı 46.3 milyar dolar; kamu eliyle gerçekleşmesi öngörülen miktar ise 17,7 milyar dolar olarak planlanmıştır. Bu miktarın 146 milyon dolarının sanayi ve ticaretin desteklenmesine, 34 milyon dolarının kırsal ekonominin çeşitlendirilmesine ayrılması planlanmıştır. Toprak ve su kaynakları yönetimine ise 531 milyon dolar ayrılması planlanmıştır. Ayrıca proje çalışmalarının yürütülebilmesi için DPT’nin koordinasyonu ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, merkezi idarelerin sanayi ve ticaret odaları ile sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile, merkezi ve bölgesel olmak üzere iki Yönlendirme Komitesi oluşturulmuştur. Bu komiteler çalışmalara katkıda bulunacak, öneriler sunacak, danışmanlık yapacak ve yol göstereceklerdir. Kurulan bu komiteye yardımcı olması açısından da DPT tarafından Danışma Grubu oluşturulmuştur (Önen vd., 2000: 140).

4.5.2.4. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP)

1998 yılında çalışmalara başlanılan DAP, DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) bünyesinde Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzüncü yıl ve Kafkas Üniversitelerinin ortak çalışmaları ile yürütülmüştür. DAP ’ın temel amacı bölge ile diğer bölgeler arasında fark oluşturan etmenlerin ortadan kaldırılması, özel sektörün bölgede yatırım yapmasının sağlanması ve yatırımlara yönelik uygun ortamın oluşturulmasıyla beraber bölgenin kalkındırılmasıdır. DAP, Doğu Anadolu bölgesindeki 14 ili kapsamaktadır. Bu iller; Ağrı, Ardahan, Bitlis, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Kars, Iğdır, Malatya, Muş, Tunceli ve Van’dır. (Can, 2004: 132).

Projenin uygulandığı alan Türkiye ortalamasının % 20,4 ’ünü kapsamaktayken, nüfusun ise sadece % 4’ ünü kapsamaktadır. Fakat GSYİH’ sı, istihdam ve büyüme gibi ölçütleri göz önüne alındığında Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir (Ekim, 2006: 52).

Bölgenin diğer bölgeler ile arasındaki farkı ortadan kaldırmak için uygulanan DAP’nin başlıca amaç ve hedeflerini Önen (2007:72)’ e göre şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Bölgenin diğer bölgelere göre geri kalmış olan sosyo-ekonomik gelişmelerini hızlandıracak önlemlerin alınması ve bu geri kalmışlığı önleyecek politikaların belirlenerek, bu politikaların uygulanması,
- ✓ Yatırım alanlarının belirlenerek özel sektör yatırımlarının bu alanlara çekilmesi ve buna yönelik olarak özel sektöre gerekli teşviklerin sağlanması,
- ✓ Bölgedeki sektörlerin önceliklerinin tanımlanması ve buna yönelik çalışmaların yapılması,
- ✓ Bölgedeki girişimcilerin desteklenmesi ve dışarıdan gelecek girişimcilere yeterli teşviklerin (nitelikli iş gücü temini, gerekli finansmanın sağlanması vb.) verilmesi,
- ✓ Bölgedeki istihdamın geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması olarak sıralanabilir.

4.5.2.5. Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi

Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi; Amasya, Tokat, Samsun ve Çorum İllerini içine almaktadır. Yine bu illerinde bir çok temel ölçütlerinin Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu kapsam da Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki farkın giderilmesi ve bu bölgenin diğer bölgeler düzeyine gelmesi için hazırlanmış olan bir kalkınma projesidir (Poray, 2004: 9).

Bu illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına baktığımızda ise; Samsun 81 il arasında 32. sırada yer alarak Türkiye ortalamasının üzerinde yer alırken, Amasya 39., Çorum 46., Tokat ili ise 61. sırada yer alarak Türkiye ortalamasının altında yer aldıkları görülmektedir (DPT, 12.11.2008, www.dpt.gov.tr).

Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesinin Ardıç (2007:198-199) ‘a göre başlıca amaçları şunlardır:

- ✓ Projenin uygulanacağı bölgedeki kırsal ve kentsel gelişmeyi hızlandırıcı kamu yatırımlarını ve bunların önceliklerini belirlemek ve yatırımlara yönelik özendirici politikalar uygulamak,
- ✓ Sektörel gelişmişliği arttırmak için sanayi, tarım, hayvancılık, eğitim, sağlık, alt yapı, enerji, çevre, ulaştırma ve haberleşme alanlarındaki öncelikleri belirlemek ve bunlara yönelik çalışmalar yapmak,
- ✓ Gerek bölge içindeki, gerekse bölge dışından gelecek olan girişimcileri desteklemek, yatırımlara yönelik yatırım alanları tanımlamak ve bu yatırımlara yönelik teşvikler vermek,

- ✓ İstihdamın geliştirilmesine yönelik projeler hazırlamak ve böylece bölgedeki istihdamı arttırmak gibi temel amaçlar belirlenmiştir.

5. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL DENGESİZLİĞİ GİDERMEYE YÖNELİK BİR ARAÇ: BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Türkiye'de bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik olarak birçok önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden birisi de 2. bölümde değinildiği gibi Türkiye'de dengesizliği gidermeye yönelik olarak planlı dönemde yapılan çalışmalardır. Ancak bu çalışmalardan başarılı bir sonuç alınmamıştır. Bu olumsuzlukların etkilerini günümüzde de görmekteyiz. Yapılan planlama çalışmalarının yanı sıra bazı bölgesel projeler de uygulanmıştır. Bu projelerin ise dengesizliği gidermede etkin rol oynayıp oynamadığı tartışılmaktadır. Bu bölümde dengesizliğin giderilmesine yönelik etkin bir araç olarak görülen ve AB ülkelerinde başarıyla uygulanıyor olsa da, Türkiye'de henüz sistem olarak yeterince yerine oturmamış bir araç olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ne olduğuna, Türkiye'deki kuruluş aşamasına ve Türkiye'de kurulmuş olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarına değinilecektir.

5.1. Bölgesel Kalkınma Ajansının Tanımı ve Kapsamı

Günümüzde bölgesel kalkınma ajanslarının çok farklı tanımları yapılmaktadır. İlk olarak bölgesel kalkınma ajansları şu şekilde tanımlanabilir: Bölgesel kalkınma ajansları merkezi bir hükümetten bağımsız olarak, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacı ile kurulmuş birliklerdir (Hekimoğlu ve Altindeğer, 2006: 14).

Bir başka tanıma göre ise; bölgesel kalkınma ajansları; merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş, faaliyetlerine yönelik finansmanı kamu ve özel sektör tarafından sağlanan kuruluşlardır. Ayrıca BKA, bölgesel kalkınma uygulamalarına ilişkin kararların uygulandığı kurumlarıdır. Bu bağlamda BKA, devletin üstlendiği kalkınma görevinin toplumun farklı kesimleri tarafından paylaşılmasını sağlamaktadır (DPT, 2006: 18).

Bu tanımlardan yola çıkarak kalkınma ajansları ile ilgili üç ana unsur olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bunlar; Kamu gücüne dayanması, ekonomik kalkınmayı hedeflemesi, coğrafi bir bölgeyi kapsamı olarak sıralanabilir (Koçberber, 2006: 37). Bunun yanı sıra bölgesel kalkınma ajansları sadece kalkınma ihtiyacının sağlanmasına yönelik kurulmamış olup; bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliğin desteklenmesi, alt yapı hizmetlerinin sunulması, özel sektörün yeterli düzeyde gelişmesi, ürün ve hizmet çeşitliliğinin artırılması için stratejiler ve çözüm önerileri sunma ihtiyacına yönelik olarak da kurulmuş oldukları söylenilebilir (Maç, 2006: 1).

Tarihsel süreç içerisinde, bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşuna baktığımızda; ilk olarak Avrupa'da 1950'li ve 1960'lı yıllarda bölgesel düzeyde ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve düzenlemek amacı ile kurulmuşlardır. Bölgesel kalkınma ajansları kurma deneyimleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber her kalkınma ajansının kendilerine özgü özellikleri de bulunmaktadır. Günümüzde bu ajansların tabandan tavana doğru (aşağıdan yukarıya doğru) bir örgütlenme modeli içerdiği görülmektedir (Hekimoğlu ve Altindeğer, 2006: 14).

Kamu kurumu niteliğinde olmayıp özel sektör niteliğinde çalışan, ekonomik ve sosyal gelişime odaklı, yerinden yönetim ilkesine dayalı, Özerk ve esnek yapıya sahip (statü, bütçe, personel vb.), katılımcı ve diyaloga açık teşkilat yapısına sahip, uygulamacı olmayıp planlamacı olan (plan, program, proje), organizatör ve koordinatör olan BKA tabandan tavana (aşağıdan yukarıya doğru) bir yönetim anlayışı benimsemişlerdir (E-TİCARET, 18.12.2008, www.e-ticaret.gov.tr).

Tabandan tavana (aşağıdan yukarıya) doğru bölgesel kalkınma anlayışı, kamu öncülüğünde gerçekleşen ulusal bölgesel kalkınma fikrini reddetmektedir. Bunun nedeni ise kamu yararına dayalı yönetim anlayışının bölgesel kalkınmaya herhangi bir katkısının olmaması ve bölgedeki gerçek işletmeciliğin engellenmesidir (Güneşer, 2005: 182).

Tabandan tavana doğru örgütlenme modeli BKA 'na bir takım avantajlar getirmektedir. Pıçak (2007:68) 'a göre:

- ✓ Bölgenin problemleri doğrultusunda hazırlanmış stratejiler üretmesi,
- ✓ İlişkilerin bürokrasiden daha uzak ve etkin olmasının sağlanması,
- ✓ Yarı özerk konumları sayesinde siyasi müdahalelerden uzak kalması,
- ✓ Ekonomideki yapısal sorunlara uzun vadeli bakılmasının sağlanması,
- ✓ Bölgeye siyasi desteğin doğrudan ve etkili olarak girilmesi gibi bir takım avantajlar sağlamaktadır.

Bu yaklaşımların karşılaştırılması Çizelge 5.1'de yapılmıştır.

Çizelge 5.1. Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yani Tabandan Tavana Yaklaşım (Pıçak, 2007: 69)

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal Merkezi Yönetime Bağlı Yapı ,Bürokratik Genel Yaklaşımlar	Bölgesel Yarı Özerk Yapı, Esnekİhtisaslaşmış Yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgelerarası Eşitlik,UlusalEkonominin Büyümesi	Bölgelerarası Rekabet Bölgesel ekonominin Büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/İhtiyari Sorunlara Tepki Veren	İhtiyari Sorunları Öngörerek Önlem geliştiren
Politika Araçları	Bürokratik Düzenlemeler Mali Yaptırımlar Danışmanlık Servisleri Kamu Hizmetleri	Finansal Yaptırımlar,Danışmanlık Servisleri, Kamu Hizmetleri

BKA sistemi, rekabetçi dünya pazarında merkezi anlayışın terk edilmesi ve bu anlayış doğrultusunda yerli ve yabancı yatırımlara en iyi çalışma olanağının sunulması açısından etkin bir araç olarak görülmektedir. Buna yönelik olarak ajanslar bölgesel kalkınmaya yönelik uygulanan politikaların izlenmesinde önemli bir araç konumundadırlar. Çünkü 1950 ve 1960'lı yıllarda merkezi bir hükümetin öncü olduğu bir yapıda kendini gösteren kalkınma ajansları, özellikle 1990'lı yıllardan sonra özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma konusunda karar verme sürecine etkin katılımını yani karar verme süreçlerine doğrudan katılımlarını sağlayan kuruluşlar olmuşlardır (Güneşer, 2005: 183).

5.2. BKA'larının Faaliyet Alanları ve İşlevleri

BKA 'nın faaliyetleri her ülkede farklı olsa da genel olarak BKA' nın faaliyetleri Tiftikçihil (2008:327) 'e göre şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bölgedeki ekonomik hayatın geliştirilerek istihdam potansiyelinin artırılması,
- ✓ Bölgenin cazibesinin öne çıkarılarak, yatırımların bölgeye çekilmesi,
- ✓ Bölgesel yardım hibelerinin verilmesine aracılık edilmesi,
- ✓ Çeşitli konularda teknik danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- ✓ Bölgede yatırım yapacak olan girişimciye bölgeyle ilgili gerekli bilgilerin verilmesi,
- ✓ Organize sanayi bölgeleri, bilim parkları, iş merkezlerinin geliştirilmesi,
- ✓ Bölge içinde eksik olan alt yapı yatırımlarının tamamlanması,
- ✓ Bölgedeki işyerlerine fon verilmesinin sağlanması,
- ✓ Bölgede çalışan iş gücüne mesleki eğitimin verilmesi,

✓ Bölgesel kentleşme ve çevrenin düzenlenmesi olarak sıralanabilir.
Bölgesel kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya yönelik olarak üstlendikleri işlevler ise Ildırar (2004:120) 'a göre şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Hedeflenen amaçlara ulaşmak için bölgesel stratejilerin hazırlanması,
- ✓ Bölgesel kalkınma için ayrılan özel fonların yönetilmesi,
- ✓ Hedeflenen amaçlar doğrultusunda bölgedeki resmi ve özel kuruluşlarla iş birliğinin kurulması,
- ✓ Bölgedeki arazilerin kullanımına yönelik gerekli politika ve programların uygulanması,
- ✓ Endüstri dışı alanların yetkili kuruluşlarıyla koordinasyonu sağlamak olarak sıralanabilir.

5.3. Bölgesel Kalkınma Ajansı Türleri

BKA; bürokratik yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına ve eylemlerine göre sınıflandırılabilirler. BKA arasındaki temel farklar, hükümetin idari yapı içinde ya da dışında yer almasına göre oluşmaktadır. Avrupa'daki birçok BKA bağımsız birer kuruluş niteliğindedirler. Bu kuruluşların varlığı ekonomik ve politik desteğe bağlıdır. Dolayısıyla BKA 'nın faaliyetlerinde politik müdahaleler söz konusu olmaktadır (Berber ve Çelepci, 2005: 147).

Benzer bir tanımlamada BKA 'nın kurucularına göre (kaynağına göre) yapılabilir ve dört ana grupta toplanabilir:

- ✓ Merkezi hükümetler tarafından kurulan ajanslar,
- ✓ Yerel yönetimler tarafından kurulan ajanslar,
- ✓ Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan ajanslar,
- ✓ Kamu özel ortaklıklarıyla kurulmuş bağımsız ajanslar olmak üzere dört grupta toplanmıştır (EURADA, 18.12.2008, www.eurada.org).

Ayrıca bölgesel kalkınma ajanslarını sağlamış oldukları faaliyetler açısından Hekimoğlu ve Altındeğer (2006, 16) 'e göre üç gruba ayırabiliriz:

- ✓ **Stratejik BKA:** Bu ajansların; bilgi bankalarının oluşturulması, bölgenin ulusal ve uluslararası platformda desteklenmesi, KOBİ'lere destek bilgilerinin sağlanması, girişim potansiyelinin ortaya çıkarılması gibi hedefleri vardır.
- ✓ **Genel Operasyonel BKA:** Stratejik BKA 'nın işlevlerini dikkate almak suretiyle temel hedefleri; sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönlendirilmesidir.
- ✓ **Sektörel Operasyonel BKA:** Bu ajanslar, bir bölgenin belirli bir faaliyetini veya bir yerin belirli projelerini desteklemek amacıyla kurulurlar.

5.4. Genel Olarak BKA'nda Personel Yapısı

1950'li yıllar itibariyle ortaya çıkan bölgesel kalkınma ajansları kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik yetkilerle donatılmış, özel hukuk hükümlerine bağlı, çeşitli oranlarda kamu gelirlerinden pay alan ve özel sektöre hizmet eden bir kuruluş olarak kurulmuşlardır. Farklı ülkelerde, farklı bölgelerde ve farklı dönemlerde kurulan, amaç olarak ortak hedeflere sahip bu ajansların idari yapı ve personel yapıları birbirinden farklılık göstermektedir (Güneşer, 2005: 73).

1980'li yıllarda küreselleşme olgusu etkisi altında ihtiyaçlara yönelik olarak yapılandırılan kamu yönetimi ve yeni devlet anlayışı çerçevesinde, sosyal dönüşüm adı altında personel yönetiminin sahip olduğu özellikler ve sorunlar yeni boyutlara ulaşmıştır. Bu anlayışa göre istihdam esnek örgütlenme ilkelerine dayandırılmaktadır. Bu ilkenin özellikle

1990'lı yıllardan sonra kurulan bölgesel kalkınma ajanslarında daha da vurgulandığı görülmektedir. Her bölgenin ihtiyaçlarına göre personel temin edilmektedir. Bu nedenle çeşitli bölgelerdeki kalkınma ajanslarında ortak bir personel yapısı görmek çok mümkün değildir. Genellikle BKA'nın mali haklar ve ücretler açısından kendi kuruluş kanunlarına bağlı olduğu ve sosyal güvenceler bakımından da kamu görevlilerininin bağlı olduğu kanuna tabi oldukları görülmektedir (Güneşer, 2005: 73).

Ayrıca ajans bünyesinde yapılması gerekli faaliyetleri desteklemek amacıyla komiteler oluşturulmakta ve oluşturulan bu komitelerde yabancı teknik personel görev almaktadır. Faaliyet sona erdiğinde bu personelin görevinde sona ermektedir (Güneşer, 2005: 74).

Bölgesel kalkınma ajanslarında istihdam edilecek olan personel doğrudan ajans tarafından istihdam edilmekte ve istihdam edilecek personelin nitelikleri bölgesel ve ulusal basında duyurulmakta ve işe alma BKA tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca personelin istihdamının sürekliliği de personelin performansına bağlı olmaktadır. Ajanslar personel sayısını buldukları bölgeye ve yerine getirdikleri faaliyetlere göre belirlemektedirler. Buna bağlı olarak her bölgenin personel sayısı farklı olmaktadır. Örneğin, Avusturyadaki Eco-Plus bölge kalkınma ajansında personel sayısı 25-50, İngilteredeki West Midlands bölge kalkınma ajansında 50-100, Yunanistandaki Etanam ajansında ise bu sayı 10 veya daha az iken Epirou ajansında 11-25 aralığında olmaktadır (Güneşer, 2005: 188).

5.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

Bölgesel kalkınma ajansları finansmanını genel bütçeden ve özel fonlardan finanse etmektedirler. Ajanslara devlet başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsis etmektedir. Ayrıca ajanslar, sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre proje sunarak kredi almaktadırlar. Avrupa Birliği (AB) ve Dünya Bankası tarafından da bölge kalkınma ajanslarına fon sağlanmaktadır. Finansman konusunda özellikle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF) ve Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu (ÖKYAF) devreye girmektedir. AB'nin yapısal fonlarından biri olan ABKF altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete uyum sağlamak amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere verilirken; ÖKYAF, AB katılımına aday olan ülkelerin altyapı projeleri için verilmektedir (Güneşer, 2005: 74).

Bunlara ilaveten BKA'na yönelik başka finansal kaynaklar da mevcuttur. Bu kaynaklar; borsa yatırımdan elde edilen kira gelirleri, kendi yarattıkları kaynaklar ve sundukları hizmetlerden elde ettikleri gelirlerdir. Hatta bazı ülkelerde olduğu gibi, bölgeden elde edilen vergi gelirlerinden de pay aldıkları görülmektedir. Anonim şirket olarak kurulan BKA'nın başlangıçtaki finansal, hizmet ve mülk gereksinimleri kurucular tarafından karşılanır. BKA'nın yürütülmesi için gereken fonlar kendi içinden karşılanamadığı zaman, dış gelirlere yönelmektedirler (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 94).

Ajanslara sağlanan mali teşviklerin büyük bir bölümü merkezi idarenin kontrolü altında verilmektedir. Teşviklerin bütün ülke düzeyinde aynı oranlarda uygulanabildikleri durumlar olduğu gibi, öncelikli yörelere tahsis gibi farklılaştırılmış ve kademeli teşvik sistemleri de yoğun olarak uygulanmaktadır. Merkezi idarelere ilave olarak bölgesel idarelerin kendi bütçelerinden verdikleri teşvikler de bulunmaktadır. Bunlar sadece o bölge için geçerlidir. Ancak bu tür mali teşviklerin parasal önemi, merkezi teşviklere kıyasla çok küçüktür. Ajanslar kuruluşlara iştirak ederek veya nakdi teşvik yoluyla firmalara destek sağlamaktadırlar. Mali yardımların dağıtımı genellikle idareler tarafından kontrol edilmekte, projelerin seçiminde ise BKA önemli rol almaktadırlar. Özellikle AB'de yürütülen politikalar doğrultusunda, başlangıçta ülke çapında uygulanan mali teşviklerin gittikçe bölgesel hale dönüştürülmesine çalışıldığı gözlenmektedir. Diğer taraftan merkezi hükümetler de mali kontrolü ellerinden kaçırmak istememektedirler. AB kuruluşları tarafından uygulanan yardım

sistemleri, tamamen bölgelere yönelik olarak uygulanmaktadır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 94).

5.6. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, bölgesel bazda faaliyet göstermelerine rağmen, büyük bir kısmı merkezi hükümetler tarafından kurulmuştur (Güneşer, 2005: 74).

İdari yapıda yer alan ilk birim, belli bir konuyu ele alan çalışma grupları veya teknik konuları inceleyen komitelerdir. Ayrıca ajansların politikalarını oluşturmak ve yürütmekle görevli bir Yönetim Kurulu bulunmaktadır. Bu kurul, genellikle hükümet tarafından atanan ve ajansın kurulmasına katkıda bulunan kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu kurulda, genellikle özel kesim temsilcileri yer almaktadır. Kurulun önemli görevlerinden biri Genel Müdürü seçmektir. Genel Müdürün önemli bir işlevi de teknik ekibi yetiştirmektir. Ajanslar, harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu, politikalarının oluşturulması ve uygulanması bakımından ise, kuruluş kanun ve mevzuatları çerçevesinde serbest bırakılmışlardır (Güneşer, 2005: 186).

Bütün ajanslar görev başında bulunan hükümet ile yakın ilişki içinde olmak zorundadırlar. Bu, bazen idare heyeti başkanlığına bir hükümet üyesinin seçilmesi bazen de bir bakanın yılda birkaç kere yönetim kurulu toplantılarına katılması ile sağlanmaktadır. Üst düzey politikacılarla direkt temas olanağının hükümet ve ajanslara çok büyük faydası vardır. Bütün ajansların bölgesel ya da mahalli idarelerle temas kurmaları gerekmektedir (Güneşer, 2005: 186).

BKA'nın örgütlenmesi yeni yönetim anlayışına göre bürokrasi, yani yerel ve bölgesel idare temsilcileri ve sermaye grubu, yani uluslararası şirketler; ulusal şirketler ve STK (Sivil Toplum Kuruluşları)'lar, yani Meslek odaları; Sermaye veya işçiler tarafından kurulan birlikler, çevre örgütleri vb. aktörlerden oluşmaktadır. Bu ifade de özel sektörün veya kamunun ağırlığı her ülkenin liberalleşmeyi ne kadar benimsediği ile ilgili olarak değişmektedir. Bu tip örgütlenmeler ulusal, merkezi yönetime bağlı, genel yaklaşımları benimsemiş bir özellikte iken; şimdilerde bölgesel, yarı-özerk bir yapı, esnek ve ihtisaslaşmış yaklaşımlar içermektedirler. Personel açısından incelendiğinde, genel kurul, yönetim kurulu, denetleme komitesi ve genel müdürden oluşan örgüt yapısındaki kurullar politik olmakla beraber teknik olmayan üyelerden oluşmaktadır. Ayrıca bu kurullar dışarıdan danışman alabilmektedirler. Yeni küresel sisteme uygun olarak sözleşmeli personelle çalışmaktadırlar ve aynı zamanda personel seçiminde özerktirler (Çalt, 2005: 9).

5.7. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulması Yolunda Yapılan Çalışmalar

Türkiye'de bölgesel politikalar ilk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma planlaması ile başlamıştır. Kalkınma planlarının bölgesel gelişmişlik açısından temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farkının kapatılmasıdır. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri giderememiş, aksine daha da artırmıştır. Türkiye'de bağımsız yerel kurumların olmaması ve merkezi kurumların yerel düzeydeki birimlerinin işlevlerinin sınırlı olması uygulanan politikaların etkinliğini azaltmıştır. Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansı kavramına yönelik ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bu sürecin Türkiye'de başlatılmasındaki amaç, yurtiçinden beklenen her bölgenin kendi içsel kalkınma dinamiklerinin yanı sıra Avrupa Birliği'ne katılım sürecini hızlandırmaktır. Türkiye'de buna en güzel örnek olarak, GAP projesi için kurulan, Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi gösterilebilir. Bunun yanı sıra; Ege Bölgesi

Kalkınma Ajansı, Mersin Kalkınma Ajansı ve Doğu Anadolu Projesi Ekonomik Kalkınma Ajansı örnek olarak gösterilebilir.

Ancak bu örneklerin çoğu proje aşamasında kalmış ya da uygulamada çıkan sorunlar nedeniyle sona ermiştir. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasında en önemli sebep Avrupa Birliği'ne üyelik sürecidir. Birlik, küreselleşme ve yapısal uyum politikaları ile ilgili araç ve değişimler çerçevesinde, üye olacak ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlamanın yeni bir anlayışla ele alınarak Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kurulmasını istemiştir (Maç, 2006: 1).

Bu çerçevede Türkiye, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı ciddi anlamda ilk kez aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında ele almıştır. AB, Türkiye'deki bölgesel gelişmişlik farkları ve uygulanan politikalara yönelik olarak yapmış olduğu gözlemlerini düzenli raporlar halinde Türkiye'ye sunmuştur. İleriye yönelik beklentilerini ise Katılım Ortaklığı Belgesinde dile getirmiştir. İlerleme raporlarında Türkiye'nin bölgesel kalkınmaya yönelik durumu özetlenmiştir. Can (2004:144) 'a göre;

- ✓ 1999 yılı ilerleme raporunda; Türkiye için diğer AB ülkelerinin içinde bölgesel gelişmişlik açısından Türkiye'nin en problemliliği olduğu kanısına varılmıştır. Bunun nedeni olarak ilk sırada kişi başına düşen GSYİH (Gaysi Safi Yurt İçi Hasıla) gelirken, diğer önemli sorun olarak da nüfus fazlalığı gösterilmiştir. Bu sorunların yanında uygulanan bölgesel politikaların da yetersiz olduğu, bu politikaların merkezi hükümetçe yönetildiği, projelerin hazırlanma aşamasında bölgesel göstergelerin dikkate alınmadığı ve bölgesel politikanın uygulanmasına yönelik olarak çalıştırılan personellerin yetersiz sayıda olduğu gözlenmiştir. Bunlara ilaveten dışarıya olan göçlerin de dengesizliği gidermede yeterli olmadığı, Türkiye'nin üyelik sürecinde beşeri ve idari kaynaklarını kullanarak gerekli önlemleri alması gerektiği ortaya konulmuştur.
- ✓ 2000 yılı ilerleme raporunda; 1999 yılındaki ilerleme raporuna ilaveten şu sonuçlar ortaya konulmuştur: Bu rapora göre Türkiye'de bölgesel politikalar uygulanmaya başlanmasına rağmen yapısal politikalara yönelik çalışmaların olmadığı gösterilmiştir. Yapısal politikaya yönelik olarak NUTS sınıflandırılmasına gidilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Ayrıca kalkınmada öncelikli yöreleri teşvik amacıyla yatırımcıya verilen sübvansiyon uygulamalarında istenen sonuç alınamamıştır. İdari iş birliği açısından ise Türkiye'de bölgesel politikaların uygulanması, merkezi bir planlama çerçevesinde yönetilmektedir. DPT'nin (Devlet Planlama Teşkilatı) bölgesel düzeyde bir yapılanmasının olmamasından dolayı, gerek merkezi gerekse yerel düzeyde bölgesel kalkınmayla ilgili örgütlenmelere gidilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.
- ✓ 2002 yılı ilerleme raporuna baktığımızda ise, Türkiye tarafından bölgesel politikaya yönelik olarak NUTS (Avrupa Birliği Bölge Sınıflandırması) sınıflandırmasının yapıldığı ancak buna yönelik olarak bölgesel politikaların henüz uygulanmaya başlanmadığı görülmüştür.
- ✓ 2003 Yılı ilerleme raporunda ise, Bölgesel organizasyon alanında, geçici NUTS Düzey 2 sınıflandırmasını oluşturacak olan 26 yeni bölgenin kurulmasına ilişkin kanun Eylül 2002'de kabul edilmiştir. Türkiye'de bölgesel politika, DPT'nin yasal olarak sorumlu olduğu bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde yürütülmektedir. Ankara dışında bölgesel politikaların uygulanmasına yönelik olarak herhangi bir birim bulunmamaktadır. Bölgesel politikaya yönelik olarak Türkiye'de bölgesel bazda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bölge birimi olarak bulunan GAP haricinde bir bölge birimi yoktur. Ancak GAP İdaresinin gelecekteki durumunun ise ne olacağı tartışılmaktadır. Türkiye'nin, bölgesel politikanın ekonominin tüm sektörleri ile entegre olmasını temin ederek, diğer bakanlıkları da kapsayacak şekilde, merkezi ve

bölgesel otoriteler arasındaki koordinasyon yapılarını daha ileri düzeyde oluşturması gerekmektedir (DPT ,2003).

AB Komisyonu'nun hazırlamış olduğu ilerleme raporları Türkiye'nin durumuna ilişkin tespitler olmakla beraber, Katılım Ortaklığı Belgesinde Türkiye'nin bundan sonraki aşamalarında ne yapması gerektiği, hangi önlemleri alması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında yer alan Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı oluşturmak amacıyla yasal düzenleme süreci başlatılmıştır (Maç, 2006: 1).

Katılım ortaklığı olarak bilinen ve AB'nin Türkiye'den beklentilerinin yer aldığı, Türkiye için Katılım ortaklığı 2000 isimli dökümanda Türkiye'nin bölgesel politika konusunda yapması gerekenler yer almaktadır. Kısa vadede istenilenler Can (2004: 150)'a göre :

- ✓ Özellikle nüfus ve sosyal istatistikler, bölgesel istatistikler, iş istatistikleri, dış ticaret ve tarım istatistikleri olmak üzere istatistiklerin daha fazla geliştirilmesi,
- ✓ Topluluk kurallarına uygun bir NUTS sınıflandırmasının hazırlanması,
- ✓ Etkili bir bölgesel politikanın geliştirilmesi için bir strateji benimsenmesi,
- ✓ Türkiye'nin planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerini kullanmaya başlaması olarak sıralanabilir.

Orta Vadede beklenenler ise ; Birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve değerlendirmenin izlenmesini sağlayan yapıların kurulması, ülke içi farklılıkların azaltılmasına yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi olarak sıralanabilir (Can, 2004: 150).

AB'de bölgelerin planlanması ve Birliğin teşvik araçlarından yararlanılması açısından NUTS olarak bilinen istatistiki bölge birimleri sınıflandırması önem taşımaktadır. Bu sınıflandırma bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin gerçekleştirilmesinde ve bölgesel gelişme politikalarının oluşturulmasında kullanılmaktadır. Bu tür sınıflandırmada bazı güçlüklerle karşılaşmış olsa da, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi ve zaman içinde karşılaştırılmaları yapılması açısından kolaylıklar sağlamaktadır. Bu sınıflandırmada karşılaşılan sorunlar bölgelerin birbirinden farklı yapılarda olması ve bu bölgelerin alansal olarak da farklılık taşımasıdır (Uzay, 2005: 110).

İstatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre 5 düzeyli bir sınıflandırmanın olduğu görülmektedir. Bu düzeylerin hepsi hiyerarşik olmak üzere 3'ü bölgesel, 2'si yerel niteliktedir. AB'de farklı ülkelerde farklı uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Ancak Türkiye'de bu 5 düzeyin sadece 3 tanesi yeterli bulunmuştur (Avaner, 2005: 60).

Bölgesel planlama bakımından, Resmi Gazete'nin 22 Eylül 2002 tarihli 24884 sayısında 28 Ağustos 2002 Tarihli ve 2002/4720 Sayılı Kararnamenin Eki olarak yayımlanan Karar, Sarıca (2004:203)'ya göre şu maddelerden oluşmaktadır:

Madde 1- Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması tanımlanmıştır.

Madde 2- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında iller Düzey 3 olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak Düzey 1 ve Düzey 2 olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır.

Madde 3- Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri, Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir. Düzey 1 İstatistiki Bölge Birimleri ise Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir.

Bu Kararın yayımı tarihinden sonra kurulacak iller, yeni bir düzenleme yapılincaya kadar daha önce dahil olduğu İstatistiki Bölge Birimi içinde değerlendirilecektir (Sarıca, 2004: 203).

Şekil 5.1. Düzyey 1 (12 bölge) (Sarıca, 2004: 203).

Düzyey 1, 12 bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler: İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu’dan oluşmaktadır.

Şekil 5.2. Düzyey 2 (26 bölge) (Sarıca, 2004: 203).

Düzyey 2 ise 26 bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgeler: İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin’den oluşmaktadır.

Şekil 5.3. Düzey 3 (81 bölge) (Sarıca, 2004: 203)

Düzey 3 ise bölge birimleri il düzeyinde olup, 81 adettir. Bu iller: İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova, Ankara, Konya, Karaman, Antalya, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Isparta, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat, Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt olmak üzere 81 ilden oluşmaktadır. Madde 4- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi gibi çalışmalarda, bu Karar ile belirlenen İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması esas alınacaktır.

Madde 5- Bu Kararın uygulanmasında ortaya çıkacak tereddütleri gidermeye Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı yetkilidir.

Madde 6- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7- Bu Karar hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

5.8. Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Sebepleri

Her toplum birbirinden farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahiptir. Bu farklı özellikler, toplumların bulunduğu coğrafi bölgeleri diğer bölgelerden farklı kılmaktadır. Bu durum ise az gelişmiş ülkelerde bölgelerarası ekonomik ve sosyal dengesizliği bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır (Apan, 2004: 9).

Ekonomik ve sosyal dengesizlik sorunu ise sadece Türkiye’de yaşanmamakta, dünya ülkelerinin çoğu bölgeleri arasında da görülmektedir. Bu duruma Türkiye açısından bakıldığında ülkemiz dünya çapında iktisadi büyüklük sıralamasında ilk on ülke arasına girememiştir. Özellikle Türkiye’nin bölgeleri arasında yaşanan büyük gelişmişlik farkları geri kalmış Afrika ülkeleri düzeyindedir (Taş, 2008: 7).

Sadece Türkiye’nin değil, dengesizliklerin yaşandığı tüm dünya ülkelerinin bu sorunla başa çıkmak için bazı önlemler aldıkları görülmüştür. Bu nedenle Türkiye’de bölgesel dengesizliğin giderilmesi yönündeki ilk çalışmalar 1960’lı yıllarda kalkınma planları ile ele alınmıştır. Türkiye bölgesel kalkınma planlarının yanı sıra KÖY uygulamaları, teşvik politikaları, organize sanayi bölgeleri, sosyal projeler ve bölgesel gelişim projeleri gibi araçlar da kullanarak bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermeye çalışmıştır (Tutar ve Demiral, 2007: 71).

Bölgesel kalkınma politikaları; Türkiye’deki bölgeler arasındaki dengesizliğin azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, plansız kentleşme nedeniyle oluşan sorunların çözülmesi gibi temel sosyo-ekonomik amaçlar doğrultusunda; bölgelerin özelliklerine, gelişmişlik farklarına, yaşadıkları sorunlara yönelik olarak uygulanmıştır (Tutar ve Demiral, 2007: 71). Yapılan çalışmaların bu eksiklikleri gidermesi amacının yanı sıra bir diğer amacı da; özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin AB katılım sürecinde bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik uygulanmış yada uygulanacak olan projelerin, AB bölgesel politikalarına uyum içerisinde yürütülmesidir. Bu nedenle AB’ nin birçok ülkelerinde bu sorunların çözümüne yönelik olarak kurulan BKA ile Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin karşılaşması kaçınılmaz olacaktır (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006: 81).

Fakat yapılan çalışmalar başarılı olamamıştır. Bölgesel politikaların başarılı olmamasındaki en önemli neden bu politikaları verimli bir şekilde uygulayacak kurumsal bir yapının olmamasıdır. Yani merkezce verilen politikaları yerel düzeyde uygulayacak kurumsal yapı bulunmamaktadır. Ayrıca Türkiye’de geçmişten günümüze politika uygulamalarındaki geleneksel yapı plan ve programların uygulamasında yetersiz kalmıştır. Buna rağmen bu güne kadar bölgesel kalkınmaya yönelik yapılan çalışmalarda bazı eksik uygulamalar olmuştur. Bunlar; yereldeki (bölgedeki) kaynaklar harekete geçirilmemiş, bölgede karşılaşılan sorunlara farklı toplumsal kesim ortak edilememiş ve hatta farklı uzman kişilerden yardım alabilecek idari kurumsal bir yapı oluşturulamamıştır. Bu soruna yönelik olarak kurulan idari ve kurumsal yapılar zaman içerisinde bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgesel dengesizlikleri gidermek amacıyla Türkiye’nin farklı yerlerinde ortaya çıkmıştır (Tamer, 2008: 36).

5.9. Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajansları

1999 yılından bu yana Türkiye, AB’ne resmi adaylık sürecinde bölgesel kalkınma politikalarına büyük önem vermiştir. Bu konuda yapılan çalışmalardan en önemlisi, 26 yeni istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasının tanımlanması ve buralarda kurulması düşünülen BKA uygulamalarıdır (Demiral ve Tutar, 2007: 71). Kurulması planlanan BKA’nın kapsadığı iller Çizelge 5.2 ’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.2. Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajansları (İSKA, 10.10.2009, www.iska.org.tr)

TR1: İstanbul**TR10:** İstanbul (İstanbul Kalkınma Ajansı)**TR2:** Batı Marmara**TR21:** Edirne, Kırklareli, Tekirdağ (Tekirdağ Kalkınma Ajansı)**TR22:** Balıkesir, Çanakkale**TR3:** Ege**TR31:** İzmir (İzmir Kalkınma Ajansı)**TR32:** Aydın, Denizli, Muğla**TR33:** Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak**TR4:** Doğu Marmara**TR41:** Bilecik, Bursa, Eskişehir (Bursa Kalkınma Ajansı)**TR42:** Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova**TR5:** Batı Anadolu**TR51:** Ankara**TR52:** Karaman, Konya (Mevlana Kalkınma Ajansı)**TR6:** Akdeniz**TR61:** Antalya, Burdur, Isparta**TR62:** Adana, Mersin (Çukurova Kalkınma Ajansı)**TR63:** Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye**TR7:** Orta Anadolu**TR71:** Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir**TR72:** Kayseri, Sivas, Yozgat**TR8:** Batı Karadeniz**TR81:** Bartın, Karabük, Zonguldak**TR82:** Çankırı, Kastamonu, Sinop**TR83:** Amasya, Çorum, Samsun, Tokat (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı)**TR9:** Doğu Karadeniz**TR90:** Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon**TRA:** Kuzeydoğu Anadolu**TRA1:** Bayburt, Erzincan, Erzurum**TRA2:** Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars (Serhat Kalkınma Ajansı)**TRB:** Ortadoğu Anadolu**TRB1:** Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli**TRB2:** Bitlis, Hakkari, Muş, Van (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı)**TRC:** Güneydoğu Anadolu**TRC1:** Adıyaman, Gaziantep, Kilis**TRC2:** Diyarbakır, Şanlıurfa (Diyarbakır-Urfa Kalkınma Ajansı)**TRC3:** Batman, Mardin, Şırnak, Siirt. (Dicle Kalkınma Ajansı)

Not: Kurulması planlanan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının merkezleri tabloda altı çizili olarak gösterilmiştir.

Uygulama hataları ve kaynak sıkıntısı nedeni ile bir çoğu proje aşamasında kalan BKA modeli uygulamalarından en önemlileri; GAP bünyesinde kurulan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) ve DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından

uygulanmak istenen DAP kalkınma ajansı önerileri ile Türkiye'de 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı kalkınma Ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri hakkındaki kanuna dayanarak 2007 yılı başında faaliyete geçirilen Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir ilini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansıdır. Bu ajanslar hala faaliyetlerine devam etmektedirler (Taş, 2008: 12).

5.9.1. İzmir Kalkınma Ajansı

İzmir kalkınma ajansının kurulması yolunda atılan ilk adım (EGEV) Ege Bölgesini geliştirme Vakfıdır. EGEV 1992 yılında, Ege bölgesi ve İzmir'i tanıtmak, yatırımcının bölgeye olan ilgisini arttırmak ve EGEV ile aynı amacı taşıyan diğer kurumlarla işbirliği yapmak için kurulmuştur (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006:26).

Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) kuruluş çalışmalarına 1993 yılında başlamıştır. EBKA bu aşamada Fransa'dan ve Avrupa'daki çeşitli kalkınma ajanslarından destek ve danışmanlık hizmetleri almıştır (Berber ve Çelepci, 2005: 152).

Kalkınma ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri hakkındaki 5449 nolu kanun 25.01.2006 tarihinde kabul edilmiş ve 08.02.2006 tarihinde 26074 sayılı resmi gazete de yayımlanmıştır. 06.07.2006 tarihinde yayımlanan Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasını öngören Bakanlar Kurulu 2006/10550 sayılı kararnamesi ile İki pilot bölgeden biri olarak İzmir İli merkez olmak üzere TR31 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur (TEPAV, 05.01.2009, www.tepav.org.tr).

Kalkınma ajansının kuruluş yeri olarak İzmir'in seçilmesinin bir çok nedeni vardır. İzmir, dünya ülkelerine açılan ticari bir kapı olmanın yanı sıra, dinamik yapısı, gelişen ekonomisi, nitelikli işgücü, eğitim düzeyi ve doğal güzellikleri ile ülkemizin en önde gelen illerinden birisidir. Liman, Serbest Bölge, Uluslararası Fuar ve Organize Sanayi Bölgeleri bileşenlerini bünyesinde bulunduran ve Ege Bölgesi ekonomisinin itici gücünü oluşturan İzmir, çağdaş gelişim çizgisini yakalayan illerimizin başında gelir. Bölge sahip olduğu ekolojik, topografik ve sosyo-ekonomik koşullara uygunluğu nedeniyle tarımsal üretime ve hayvansal ürün yetiştirilmesine imkan sağlar. İzmir, 2005 yılında 10 Milyar YTL vergi ödeyerek, ülke vergi gelirinin % 9,3'ünü karşılamıştır. Yine, 2005 yılı rakamlarına göre ülke ihracatının % 17,4'ünü, ithalatının ise % 12,5'ini gerçekleştirmiştir (İZKA, 05.01.2009, www.izka.org.tr).

İldeki deniz (4 adet liman), hava (1 havaalanı), kara ve tren yolları ağları gerek Türkiye'nin dört bir yanına gerekse dünyanın istenilen bölgesine ulaşım ve taşıma imkânları sağlamaktadır. Tarihi eserleri ile kültür ve inanç turizmine, günden güne gelişen tesisleri ile dinlenme, eğlenme ve spor turizmine ev sahipliği yapan bir konumdadır. Bölge; termal enerji, güneş ve rüzgâr enerjisi gibi doğa ile dost enerji kaynakları yönünden de önemli bir potansiyele sahiptir (İZKA, 05.01.2009, www.izka.org.tr).

5.9.1.1. İzmir Kalkınma Ajansının Amaçları

İzmir kalkınma ajansı diğer kalkınma ajanslarında olduğu gibi belli başlı bazı amaçlara ulaşmak için faaliyetlerde bulunmaktadır. İzmir kalkınma ajansının başlıca amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ İzmir ili'nde kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesini arttırmak, ve bu kuruluşlar arasındaki ortak işbirliğini gerçekleştirmek ve bu ilişkiyi geliştirmek,
- ✓ Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak,
- ✓ Rekabet gücünü arttırmak,
- ✓ Bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

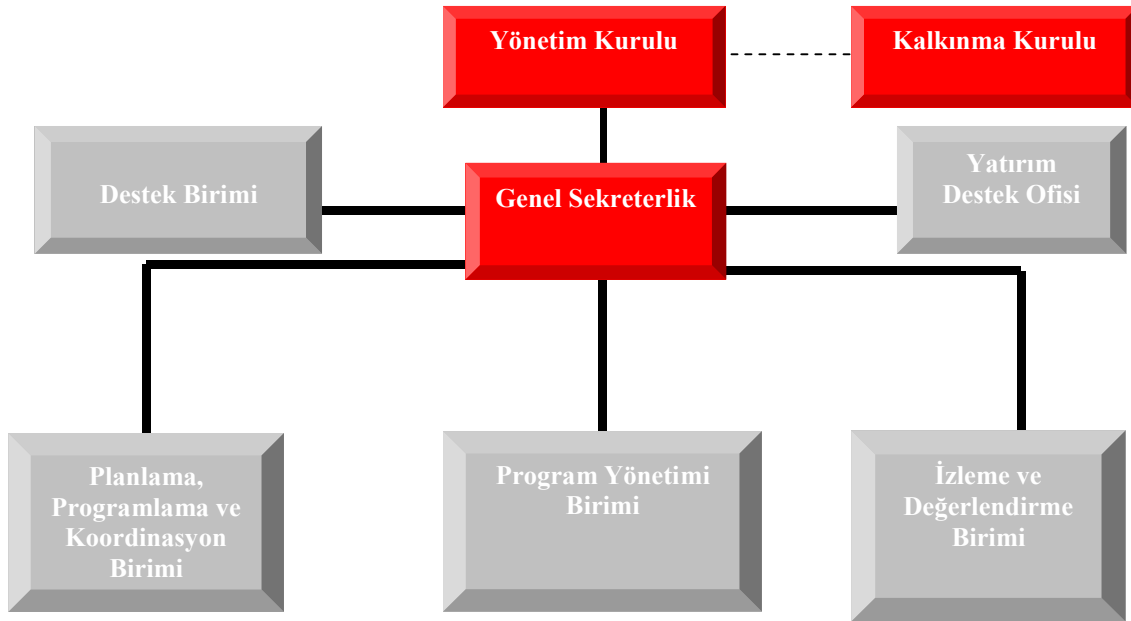
İzmir Kalkınma Ajansı’nın amaçlarına ulaşmada temel aldığı değer ve bazı çalışma ilkeleri vardır. Bu ilkeleri ise kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Katılımcılık,
- ✓ Yenilikçilik,
- ✓ Tarafsızlık,
- ✓ Şeffaflık,
- ✓ Güvenilirlik,
- ✓ Çözüm Odaklılık,
- ✓ Verimlilik,
- ✓ Sürdürülebilirlik,
- ✓ Bilimsellik,
- ✓ Çevreye ve Kültürel Değerlere Duyarlılık,
- ✓ Toplumsal Sorumluluk,
- ✓ Etkinlik,
- ✓ Erişilebilirlik (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

5.9.1.2. İzmir Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı

Kalkınma Ajansları kamu tüzel kişiliğine sahip olmakla birlikte DPT’nin koordinatörlüğünde çalışmaktadır ve özel hukuk hükümlerine bağlıdır. İzmir Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu; 100 kişiden oluşmaktadır. Kamu kurumları 30, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları da 70 kişiyle temsil edilmektedir (TEPAV, 13.01.2009, www.tepav.org.tr).

Bölgenin sorunlarını ve fırsatlarını değerlendirme konusunda tavsiye verecek ve öneriler sunacak olan danışma organı “Kalkınma Kurulu”dur. Kalkınma Kurulu kamu (valilikler, belediyeler, üniversiteler, vb.), özel sektör (özel üniversiteler, gazeteler, vb.) ve sivil toplum kurumlarından (STK’ lar, odalar, vb.) oluşmaktadır.

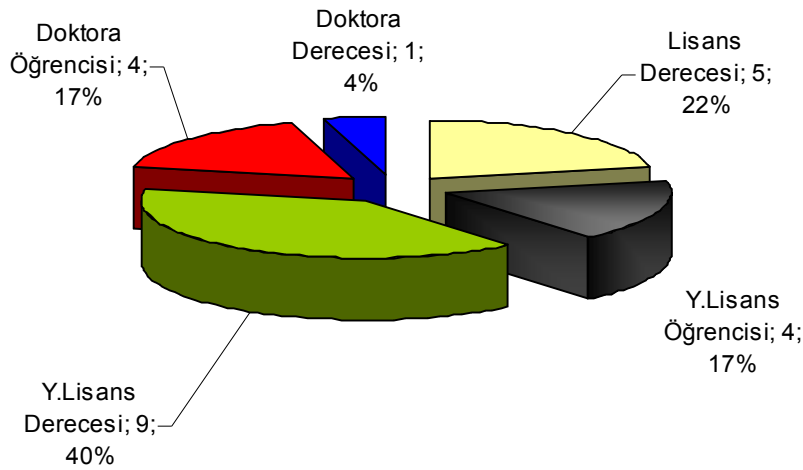

Şekil 5.4. İzmir Kalkınma Ajansının Organizasyon Yapısı (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

- ✓ Yönetim kurulu, Ajansın karar organıdır. Yönetim Kurulu vali, Büyükşehir Belediye Başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden oluşur.
- ✓ Genel Sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur. Genel sekreterlik; genel sekreter, uzman ve destek personelden oluşmaktadır.

5.9.1.3. İzmir Kalkınma Ajansının Personel Yapısı

İzmir Kalkınma Ajansının personel yapısına baktığımızda personelin eğitim derecesinin ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum Şekil 5.1'de görülmektedir.

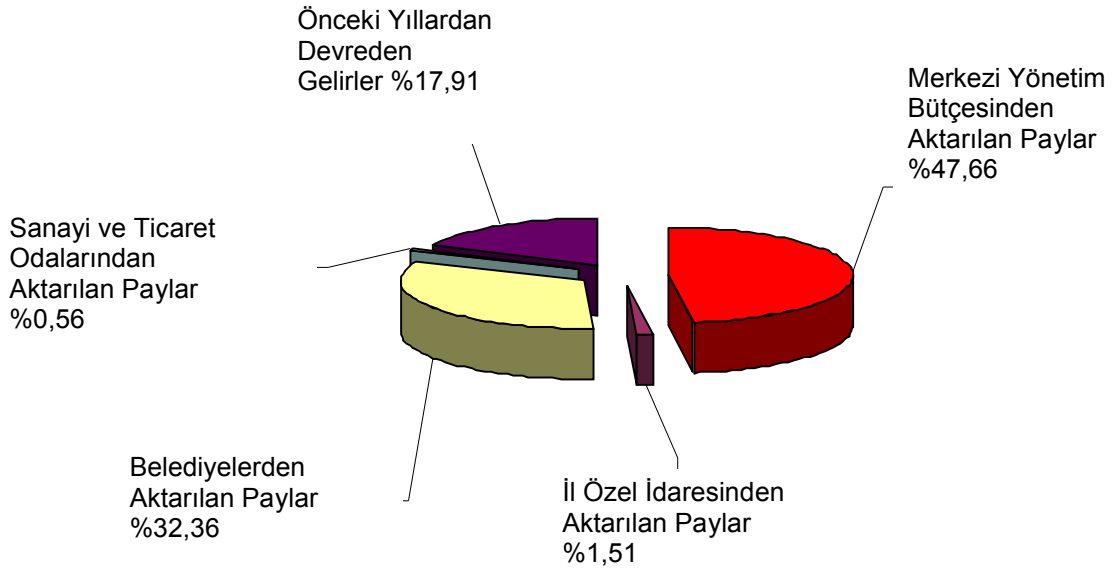

Şekil 5.5. İzmir Kalkınma Ajansının Personel Yapısı (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

Şekil 5.5'e göre en ileri eğitim derecesinin doktora olduğu görülmektedir. Yüksek lisans eğitimi almış personelden sonra en fazla sayıda olan personel doktora eğitimi almış olan personeldir.

5.9.1.4. İzmir Kalkınma Ajansının 2007 Yılına İlişkin Bütçesi

İzmir kalkınma ajansı bütçesi farklı kalemlerden oluşmaktadır. Bu kalemler: Genel Bütçe Vergi Gelirleri, Bölgedeki sanayi odaları ve bütçe vergi gelirleri, AB (Avrupa Birliği) ve diğer uluslar arası fonlardan sağlanacak kaynaklar, faaliyet gelirleri ve bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri, ulusal ve uluslararası kuruluşlarca yapılan yardımlar ve son olarak da İl özel idareler ve belediye gelirleri olmak üzere altı kalemden oluşmaktadır (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

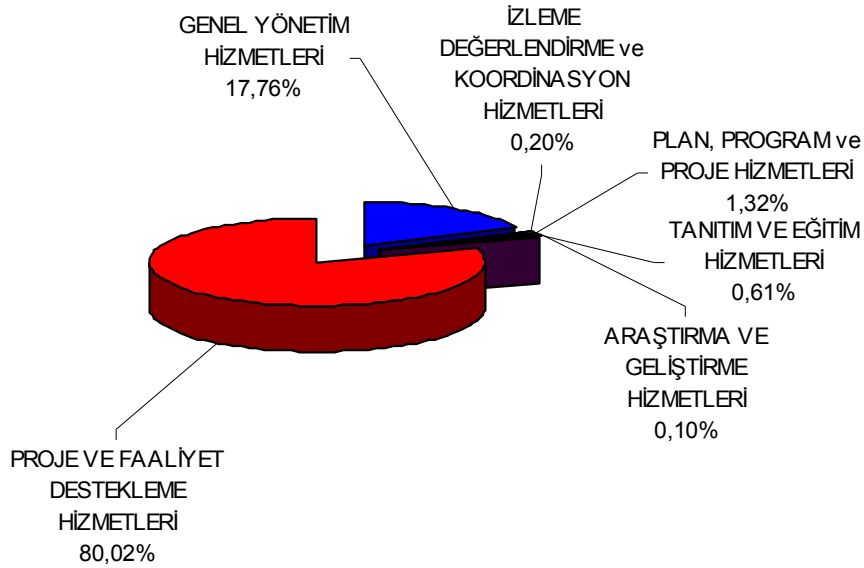

Şekil 5.6. İzmir Kalkınma Ajansının Bütçe Göstergeleri (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

Şekil 5.6 'dan da görüldüğü gibi bütçe kalemleri içerisinde kalkınma ajansına ilk sırada gelir sağlayan, genel bütçe gelirleri (% 47,6) iken, ikinci sırada gelir sağlayan kalem ise belediyeler olmaktadır. Bunu önceki yıldan devreden gelirler (% 17,91), İl özel idareden aktarılan gelirler (% 1,51), Sanayi ve Ticaret odalarından aktarılan gelirler (% 0,56) izlemektedir (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

5.9.1.5. İzmir Kalkınma Ajansının Gider Kalemleri

İzmir kalkınma ajansının amaçlarına ulaşmada kullanmış olduğu gelirler yanında çeşitli giderleri de vardır. Bu gider kalemleri genel yönetim giderleri, izleme ve değerlendirme koordinasyon hizmet giderleri, plan program ve proje hizmet giderleri, tanıtım ve eğitim giderleri, araştırma ve geliştirme hizmet giderleri, proje ve faaliyet destekleme hizmet giderlerinden oluşmaktadır (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

Şekil 5.7. İzmir Kalkınma Ajansının Gider Göstergeleri (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

Şekil.5.7'den de görüldüğü gibi, ajansın giderleri içinde en fazla oranı % 80,02 ile proje ve faaliyet destekleme hizmetleri oluştururken, bu oranı % 17,66'lık payla genel yönetim giderleri takip etmektedir. Diğer gider oranlarına baktığımızda ise; İzleme ve koordinasyon hizmet giderlerinin payı % 0,20, Plan program ve Proje hizmetlerinin payı % 1,32, Araştırma ve geliştirme hizmetlerinin payı ise % 0,10 iken, tanıtım hizmet giderlerinin payı ise % 0,61'dir (İZKA, 12.01.2009, www.izka.org.tr).

5.9.2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)

Kalkınma Ajanslarının kurulması kararı ile Türkiye'de iki pilot bölge seçilmiştir. Bu bölgelerden; Mersin ve Adana illerini kapsayan TR62 Düzey 2 Bölgesine Çukurova Kalkınma Ajansı kurulmuştur (TEPAV, 11.01.2009, www.tepav.org.tr).

Yerel potansiyeli harekete geçirme ve yerel kalkınmayı gerçekleştirme rolünü üstlenen Çukurova Kalkınma Ajansı, küreselleşmeden kaynaklanan tehditleri yok ederek, sunduğu fırsatlardan yararın sağlanmasına yönelik yerel kalkınma stratejisinin oluşturulmasında çok önemli roller üstlenmiştir. Bölgesel Kalkınma Stratejisine uygun olarak, yerel aktörlerce hazırlanan projeler hibeler verilerek desteklenecek ve bölgenin potansiyeli harekete geçirilecektir (ÇKA, 20.02.2009, www.cka.org.tr).

Çukurova Kalkınma Ajansının temel amaçları, ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konularak bölge cazibesinin artırılması ve bölgenin gerek ulusal gerekse uluslar arası alanda tanıtımının yapılması; bölgede üretim ve istihdamı artıracak özellikteki faaliyetlerin desteklenmesi; göçün etkin olarak yönetilmesi ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesidir(ÇKA, 20.02.2009, www.cka.org.tr).

Bölgesel stratejilerin hazırlanmasına destek verecek olan Ajans, girişimciliğin desteklenmesi ve geliştirilmesi; kırsal ve yerel kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi; kamu,

özel kesim ve STK 'lar arasındaki işbirliğini geliştirerek, bölgedeki iş ve yatırım imkanlarının tanıtımını gerçekleştirecektir. Ayrıca ajans AB fonları ve uluslararası fonların kullanılmasında aracılık görevini yürütecektir (CKA, 20.02.2009, www.cka.org.tr).

5.9.2.1. Çukurova Kalkınma Ajansının Faaliyetleri

Ajans kendi içinde bazı faaliyet birimleri oluşturarak, faaliyetlerini bu birimlerle gerçekleştirmektedir. Faaliyet birimlerini ve gerçekleştirdikleri faaliyetleri Taş (2008:14)'a göre şu şekilde açıklayabiliriz:

- ✓ Planlama ve Programlama Birimi; bölgenin avantajlı ve dezavantajlı yerlerini tespit etmekte ve buna yönelik olarak gerekli analizleri yapmakta, böylelikle bölgede destek alması gereken yerleri belirlemektedir.
- ✓ Proje Yönetim Birimi ; Planlama ve Programlama biriminin belirlediği alana yönelik olarak gerekli hibe desteğini sürdürmekte, gerekli dökümanları hazırlamakta, tespit ettiği sorunları giderici önlemler almakta, proje seçim sürecine ilişkin idari düzenlemeleri yaparak proje hazırlama sürecinde hibe yararlanıcısına danışmanlık hizmeti vermektedir.
- ✓ İzleme ve Değerlendirme Birimi; Projelerin gidişatını izleyerek değerlendirmekte, Proje sürecinde oluşan aksaklıkları giderici önlemler almaktadır.
- ✓ Adana ve Mersin Yatırım Destek Ofisleri; Bölgenin tanıtımını yaparak, izin ve ruhsat işlemlerini takip etmektedirler.
- ✓ Destek Hizmetleri Birimi, Bilgi İşlem Birimleri, Basın ve Halkla İlişkiler Birimleri de diğer faaliyet birimleri yanında gerekli idari ve mali işlemleri yürütmektedirler.

5.9.2.2. Ajansın Teşkilat Yapısı

Ajansın teşkilat yapısı; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

5.9.2.2 (1) Yönetim Kurulu

Kamu kesimi, yerel yönetimler, özel kesim ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan Yönetim Kurulu, Ajansın karar organıdır. Yönetim Kurulu Başkanı İl Valileridir. Yönetim kurulu üyeleri ise: Adana ve Mersin Valileri, Büyükşehir Belediye Başkanları, İl Genel Meclisi Başkanları, Adana Sanayi Odası Başkanı, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanından oluşmaktadır (TEPAV, 11.01.2009, www.tepav.org.tr).

Bu kurulun görev ve yetkileri;

- ✓ Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak,
- ✓ Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi ayarlamak,
- ✓ Yıllık malî raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak,
- ✓ Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek,
- ✓ Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek,
- ✓ Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek,
- ✓ Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifleri ve kişi ve kuruluşlarca yapılacak yardımları onaylamak,
- ✓ Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek,
- ✓ Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek,

- ✓ Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak,
- ✓ Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak,
- ✓ Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek olarak sıralanabilir. (TEPAV, 11.01.2009, www.tepav.org.tr).

5.9.2.2.(2) Kalkınma Kurulu

Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek üzere oluşturulmuştur. İllerin dengeli biçimde temsilini sağlayacak kalkınma kurulu en fazla 100 üyeden oluşmaktadır (Maç, 2006: 4).

Kalkınma Kurulunun görevleri Maç (2006: 4)'a göre şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak Yönetim Kurulu'na tavsiyelerde bulunmak,
- ✓ Ajans'ın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve Yönetim Kurulu'na önerilerde bulunmak,
- ✓ Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayınlamak, olarak belirlenmiştir.

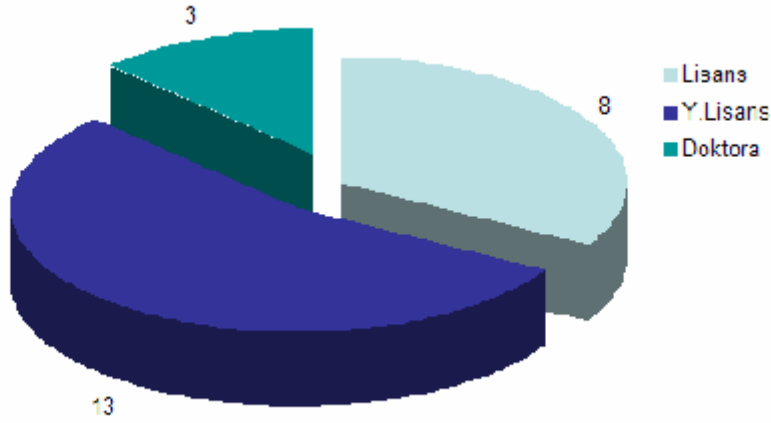
5.9.2.2.(3) Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, Ajansın icra organıdır. Yüksek teknik özelliklere sahip uzman personel ve destek personelinin oluşan Genel Sekreterliğin ve Yatırım Destek Ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir ve Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur.

Uzman personel ve destek personeli, 5449 sayılı Kanun'a uygun olarak 20-22 Kasım 2006 tarihlerinde yapılan sınav ile belirlenmiştir. Uzman personel kadrosu için Kamu Personel Seçme Sınavı'nın kendi alanlarıyla ilgili olarak belirlenen puan türünden en az 85 puan almış olma ve yüksek seviyede İngilizce bilme ön şartları aranmaktadır. Şu anda ÇKA'da 19 uzman personel ve 5 destek personeli görev yapmaktadır (TEPAV, 11.01.2009, www.tepav.org.tr).

5.9.2.3 Ajansın Personel Yapısı

Personel, İş Kanunu Hükümlerine göre istihdam Halen 19 uzman ve 5 destek personel istihdam edilmektedir. Personelin eğitim düzeylerine baktığımızda bu oranının oldukça ileri seviyede olduğu görülmektedir.

Şekil 5.8. Ajansın Personel Dağılımı (TEPAV, 11.01.2009, www.tepav.org.tr).

5.9.3. Mersin Kalkınma Ajansı

Mersin Kalkınma Ajansı, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO) bünyesinde, Türkiye'de yerel ve ulusal ölçekte kalkınma stratejilerini belirlemek amacıyla kurulmuştur. 1886 yılında kurulan ve Türkiye'nin en eski odalarından biri olan Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'nın bünyesinde 2002 yılı Haziran ayında faaliyete geçirilen Mersin Kalkınma Ajansının kurulma aşamasında; EURADA, Info Murcia, Shannon ve Alsace Kalkınma Ajanslarından danışmanlık ve bilgi desteği alınmıştır. Bu ajansın temel amacı Mersin'in ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan canlanma ve gelişmesini sağlamak ve yaşam kalitesini yükseltmektir (Berber ve Çelepçi, 2005: 153).

Mersin Kalkınma Ajansının görevleri Hekimoğlu ve Altındağ, (2006: 27)'e göre :

- ✓ Her türlü alt yapıyı geliştirmek,
- ✓ Kamu kurum ve kuruluşlarını, uluslararası örgütleri ve sivil toplum örgütlerini yörelinin gelişmesi için yönlendirmek ve yerel gelişme politikaları oluşturmak,
- ✓ Stratejik araştırmalar yapmak, ulusal ve uluslararası yatırımcıları bölgeye çekmek, bilgi vermek ve rehberlik etmek,
- ✓ Yabancı ve yerli firmalar arasında bilgi aktarımları yapmak,
- ✓ KOBİ'leri geliştirmek ve rekabet güçlerini arttırmak, dışa açılma faaliyetlerini desteklemek,
- ✓ Bilimsel, ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmalar yapmak, konferans, seminer, açık oturum, panel, sergi, festival vb. faaliyetleri organize etmek olarak sıralanabilir.

5.9.4. Doğu Anadolu Projesi Ekonomik Kalkınma Ajansı (EKA) Önerisi

EKA önerisi, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) bölgenin potansiyelini harekete geçirmesi amacıyla hazırlamış olduğu Doğu Anadolu Projesinin içinde yer alan ekonomik kalkınma ajansı önerisidir. Bu ajansın kurulmasında projede temel altı ilkeye yer verilmiştir. Bu ilkeler: Bölgesellik, Kamusalılık, Özerklik, Tamamlayıcılık, Katılımcılık ve Uygun ölçekte olmaktır.

Temel faaliyet alanı sanayi ve hizmet sektörleri olarak belirlenen ajansa, tarım sektöründe çok fazla kurum ve kuruluş olmasından dolayı yer verilmemiştir (Kaysü vd., 2003: 84).

Buna göre ajansın temel faaliyetleri ve görevleri:

- ✓ Yatırımcılara ve işletmelere danışmanlık ve bilgi verme,
- ✓ Yatırımcıları ve işletmeleri yönlendirme,

- ✓ Yatırımları ve işletmeleri izleme,
- ✓ Yatırımların ve işletmelerin finansmanı,
- ✓ Tanıtım ve yatırım çekme,
- ✓ İşgücü eğitimi olarak sıralanabilir (Akkahve, 2003: 13).

EKA'nın örgütlenme biçimi; yönetim kurulu, başkan, başkana bağlı dört daire, bölge ve bölge dışında açılmış tanıtım büroları şeklinde planlanmıştır. Projede merkez birimi personel sayısı 50, bürolarda da 3-4 olması önerilmiştir. EKA'nın Merkez Teşkilatı; tanıtım ve yatırım çekme, girişim destekleme, emlak ve insan kaynakları dairelerinden oluşması planlanırken Ajansın finansmanında kamu gelirleri temel olarak alınmıştır. Bunun yanında diğer kalkınma ajanslarında kullanılan finansman kaynaklarının da kullanılabileceği kararlaştırılmıştır (Berber ve Çelepçi, 2005: 154).

5.9.5. Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM)

GİDEM (Girişimci Destekleme Merkezleri) 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ve Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP İdaresi)'nin ortak bir projesi olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 5 ilinde başlamıştır (Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Adıyaman ve Gaziantep). Projenin amacı bölgedeki küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) kapasitelerini arttırarak ve yeni KOBİ'lerin kurulmasını sağlayarak Bölge'de istihdamın artışına katkıda bulunmaktadır. 2002 yılında proje yapı değiştirmesi ile projenin bu kısmı, Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilmiş ve bu program BMKP ve GAP İdaresi işbirliğinde yürütülmüştür (SABANCI, 08.04.2009, www.sabanciuniv.edu.tr).

Eylül 1997'de; Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerinde GAP-GİDEM birimleri faaliyete başlamıştır. Bu il merkezlerinde yer alan birimlerin yanı sıra Ankara'da GAP İdaresi bünyesinde, Proje Koordinasyon ve Yönetim Birimi (PKYB) ve Şanlıurfa Bölge Müdürlüğü oluşturulmuştur (Özgül ve Agah, 2003: 6).

GİDEM 'ler Bölge girişimcisi ve yatırımcısına danışmanlık hizmeti veren ofislerdir. Bilgilendirme, danışmanlık ve eğitim hizmetleri gibi hizmetlerin yanında, Bölge' de yereldeki kamu kurumları ve STK'lar ile işbirliği içerisinde bulunarak yereldeki kaynakları harekete geçirerek, yerel ekonomik kalkınmaya yönelik projeler hazırlamaktadırlar. Bu kapsamda Adıyaman'da ATEM (Adıyaman Tekstil Eğitim Merkezi) ve sarımsak sektöründe tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, Mardin'de şarapçılık ve gümüş el işçiliğinin geliştirilmesi, Şanlıurfa'da organik tarım ve aromatik bitkiler alanında, Diyarbakır'da ise mermer, Dicle Üniversitesi Girişimcilik Merkezi ve Kadın Girişimciliğini Geliştirilmesine yönelik projeler yürütülmektedir (SABANCI, 08.04.2009, www.sabanciuniv.edu.tr).

6. AVRUPA BİRLİĞİNDE BÖLGESEL KALKINMAYA YÖNELİK ETKİN BİR ARAÇ; TÜRKİYE- İNGİLTERE KALKINMA AJANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Her ülkede olduğu gibi bir ülkenin bölgeleri arasında da bazı dengesizlikler görülmektedir. Bu ülkeler gelişmekte olan ülkeler olabileceği gibi, gelişmiş ülkeler de olabilirler. Günümüzde bu dengesizliklerin nedeni olarak küreselleşme olgusu gösterilmektedir. Küreselleşme olgusunun, her yönden güçlü olan 1950'li yıllarda kurulmasından bu yana diğer ülkeler için cazibe merkezi haline gelmiş olan AB (Avrupa Birliği) ülkeleri üzerinde de dengesizlikler yaratmıştır. Özellikle AB'ne yeni girecek olan ülkelerin AB'ne uyum sağlama açısından, dengesizlikleri daha da arttıracakları düşünülmektedir.

Böylelikle her ülkede olduğu gibi uygulanan politikalar AB ülkelerinde de farklı şekillerde fakat bölgesel dengesizlikler göz önünde tutulmadan, genelde merkeze yönelik olarak uygulanmış; daha sonraki aşamalarda her ülkenin yaptığı gibi merkeze yönelik politikalar bölgesel bazda uygulanmaya çalışılmıştır. Böylelikle AB ülkeleri içindeki her bölgenin sorunlarına yönelik farklı şekillerde bölgesel politikalar uygulanmıştır. Buna yönelik olarak da dengesizliği giderecek araçlar kullanılmış ve dengesizlikler azaltılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında AB'nin uygulamış olduğu bölgesel politikalar, bu politikaları uygulamak için kullanılan araçlar, Türkiye'de olduğu gibi günümüzde önem kazanan ve AB'de çok köklü bir geçmişe sahip olan Kalkınma Ajanslarından örnekler verilip, Türkiye ve İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın karşılaştırılması yapılacaktır.

6.1. AB Bölgesel Politikaları

AB bölgesel politikaları 1957 AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) antlaşması ile başlar. Roma antlaşmasının giriş metninde üye ülkeler arasındaki dengesizliğin giderilmesine yönelik uygulamalara değinilmiştir. Bu süreci 1958 yılında Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonunun kurulması takip etmiştir. Bunu takiben, 1973'de İrlanda'nın birliğe katılmasıyla birlikteki dengesizliğin artması üzerine, 1975'te Avrupa Yatırım Bankası kurularak, sorun yaşayan bölgelerin sorunlarının çözümüne yönelik olarak projeler hazırlanmıştır (Sağbaş, 2003: 6).

Ayrıca 1975 yılında bölgesel kalkınma politikalarının temellerini oluşturan bölgesel kalkınma fonu kurulmuştur. Fakat bölgelere, bu fondan yararlanabilmeleri için, topluluğun ortalama GSYİH 'sının % 75'nin altında olması şartını sağlaması getirilmiştir. Topluluğun üye ülkelere yaptığı desteklerle bölgeler arası farklılıkların artması engellenmiş fakat 1979 yılındaki ikinci petrol krizi ile bu farklılıklar daha da arttırmıştır. Topluluğa Yunanistan, İspanya, Portekiz gibi az gelişmiş ülkeler katılmıştır. 1980 yılında topluluğun ekonomik durgunluktan çıkması ile bölgelerarası farklılıklarda da düzelmeler görülmüştür (DTM, 1999: 105).

Dengesizliği gidermeye yönelik uygulanan politikalar 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de devam etmiştir. Bu antlaşma ile İrlanda, Yunanistan, İspanya, Portekiz'e yardım amacı ile Kaynaşma Fonunun oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu fon; düşük gelirli ülkelerin çevre ve ulaşım konusundaki projelerini desteklemek amacı ile kurulmuştur (Sağbaş, 2003: 6).

Birlikteki en zengin ülke ile en fakir ülke arasındaki gelişmişlik farkları için beş önemli gösterge belirlenmiştir. Topluluğun en zengin bölgesi sayılan Groningen (Hollanda) ile en fakir bölgesi Basilicata (İtalya) arasındaki gelişmişlik farkı 1-5,1 arasındadır. Bu göstergeler Karluk (1996: 326) 'a göre:

- ✓ İşsizlik Oranları: 1975 yılında bölgesel kalkınma politikası uygulamaya konulduğunda işsizlik oranı topluluğun en fakir 25 bölgesinde % 8 iken, en zengin 25 bölgesinde ise % 2,4'tür. Aradaki fark % 5,6 olmaktadır. 10 yıl sonrasında ise bu oranlar % 21,1 ve % 6,6 'ya yükselmiştir. Böylece aradaki fark % 14,6'ya çıkmıştır. Örneğin; İrlanda'da işsizlik oranları % 4,3, Avusturya'da %4,6 ve İngiltere'de %4,7, Polonya'da %18,1, Slovakya'da %15,9 ve İspanya'da %10,2 oranlarında olduğu görülmüştür (İKV, 2003).
- ✓ Kişi Başına GSYİH: 1983 yılında topluluğun en zengin 10 bölgesinin (Groningen, Hamburg, Brüksel ile de France, Oberbayern) indeks değeri 139-240 arasında değişirken, en fakir 10 bölgesinin (Calabria, Sardegna, Campania-İtalya, Andalusia, Extremadura, Kanarya adaları, İspanya-Yunanistan, İrlanda) indeks değerleri 58-60 arasında bulunmaktadır. Böylelikle en fakir bölgenin gelir seviyesi en zengin bölgeye göre % 4,21 oranından oranında daha düşük olduğu görülmektedir.
- ✓ Alt-Yapı: Alt yapıya dayalı göstergeler eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme, enerji, sosyal ve kültürel faaliyetlerdir. Bu kapsamda topluluğun en geri kalmış bölgeleri; Enerji ve sağlıkta Trakya ve Basilicata, sosyal alt yapıda Kuzey İrlanda, doğal alt yapıda Ege Adaları, sosyal ve kültürel alt yapıda ise Yunanistan ve Makedonya sıralanabilir. Gelişmiş ülkeler ise ulaştırmada Noord Molland, enerjide ile de France, Essen, sağlıkta Lüksemburg olarak sıralanabilir.
- ✓ Merkez-çevre İlişkileri: Topluluk içinde 44 merkez, 62 ana çevre ve 60 adet çevre bölgesi bulunmaktadır. Başlıca merkez bölgeleri, Belçika, Hollanda, Fransa'nın Nord, ile de France (Paris ve çevresi), Londra ve Almanya'nın Rhine Vadisinde yer almaktadır. Çevre bölgeler ise Yunanistan ve İrlanda'nın tüm bölgeleri, Madrid ve Catalonia dışında İspanya'nın diğer bölgeleri, Sicilia, Campania, Calabria, İtalya'nın güneyi Scotland, İngiltere'nin kuzeyi North gibi kısımlardan oluşmaktadır. 1983'te yapılan bir çalışmada topluluğun çevre bölgelerinin nüfusu 50 milyon olarak tespit edilmiş olup, bu oranın toplam nüfusun beşte birini oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca topluluk GSYİH 'nin dörtte birine sahipken, Merkez Bölgeler AB yüzölçümünün onda birine, GSYİH 'nin % 40'ına sahiptirler.
- ✓ Sentetik İndeks: Bu indeks ekonomik gelişmişliğe etki eden olumlu ve olumsuz etkenlerin giderildiği, bölgelerin gerçek durumunun yansıtıldığı bir ölçüttür. Toplukta 1977-78-81 ve 1981-83-85 ortalamaları esas alınarak hazırlanan sentetik sonuçlarına göre, Topluluğun az gelişmiş bölgelerinde iyileşmeler gözlenmiştir. Basilicia ve Calabria (İtalya), Andalusia, Extremadura ve Kanarya Adaları (İspanya) topluluğun en fakir bölgelerini oluşturmuştur.

6.1.1. AB Bölgesel Politikalarının Amaçları

Avrupa Birliği'nin çok katmanlı sistemi içerisinde etkin bir iletişim ve karar alma süreci düzenlenmiştir. Komisyon müzakere sürecinde bölgesel politikalar planlarken aynı zamanda üye devletlerle de görüşmeler yapmaktadır. Bu yaklaşım AB'de "yetki devri" ilkesine dayandırılmakta, bölgesel düzeyde yeterli katılım olmadan bu konuda görüşmeler yapılmamaktadır. Yetki devrinin esası, yetkinin merkezileşmesi eğiliminin dengelenerek, halka mümkün olduğunca yakın kararlar alınmasıdır. Bölgesel politikaların belirlenmesinde Kahraman (2008:720) 'a göre üç ana hedef esas alınmıştır:

- ✓ Kalkınmakta ve geri kalmış bölgelerde yapısal uyum ve gelişmeyi desteklemek,
- ✓ Yapısal güçlüklerle karşılaşan ekonomik ve sosyal dönüşüm alanlarını desteklemek,
- ✓ Eğitim, öğretim, istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek şeklinde sıralanabilir.

6.1.2. AB Bölgesel Politikanın Araçları

AB bölgesel dengesizlikleri gidermek için bazı önlemler almıştır. Bu önlemlerden biriside dengesizliği azaltma yönünde bölgelere yapılan yatırımlardır. Bu yatırımlar; alt yapı geliştirme, işletmelere yapılan yardımlar, eğitim ve öğretimin geliştirilmesi, araştırma ve geliştirme (AR-GE) için yapılan yatırımlar olarak sıralanabilir. AB bu yatırımları yaparken bazı fonlar kullanmaktadır (Uzay, 2005: 110).

AB'nin bu yatırımları gerçekleştirmede kullandığı en önemli fon Yapısal Fonlardır. Yapısal fonlar 1970'lerden beri AB'nin uyguladığı stratejilerden kaynaklanan bölgesel eşitsizliklerdeki artışı gidermek için tasarlanmıştır (Gough, 2003: 31).

AB yapısal fonlarının, ekonomik olarak zayıf olan bölgeleri güçlendirme görevi vardır. AB Yapısal Fonlarının zayıf bölgelerin kalkındırılması amacıyla yönelik olarak uyguladığı stratejiler o bölgedeki çalışan kesim, sermaye sahipleri ve bölge sahipleri açısından önem taşımaktadır (Gough, 2003: 31).

Bu amacının yanı sıra AB Yapısal Fonları, aynı anda sosyal yapılanma, iş gücü piyasasının ayarlanması ve sanayinin yeniden yapılanmasında, AB bölgesel politikaları içerisinde sosyal demokratik bir unsur olmuştur (Gough, 2003: 31). AB yapısal fonlarının yönetimi, bölgesel ölçekli ve alt bölgeler, devlet, toplum ve sendikalar arasında organize edilmiştir. AB yapısal fonlarının yönetimi, devlet ortakları, iş gücü, sendikalar ve bölgesel ve alt bölgesel olarak derecelendirilen topluluk organizasyonları arasında gittikçe organizeli hale gelmiştir. Bu tür ağların teşviki zayıf bölgelere yapılan basit bir para akışından ziyade, sadece fonların iyi bir şekilde harcanışının garantisini veren bir yol olarak görülmez aynı zamanda bu durum arzu edilmektedir (Gough, 2003: 31).

Yapısal fonlar; Avrupa Sosyal Fonu (ASF), Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF), Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (ATYGF), Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Araç Fonu (BYMA) olmak üzere 4 başlık altında incelenebilir.

- ✓ Avrupa Sosyal Fonu (ASF): Bu fon topluluk içinde istihdamı arttırmak ve iş gücündeki hareketliliği geliştirmek amacı ile kurulmuştur. İş gücü piyasasında meydana gelen değişikliklere iş gücünü alıştırmak ve işsiz kalan kesimin tekrar işe dönmelerini sağlamak başlıca amaçları arasındadır. Bu fon genelde istihdam için eğitim ve işe alma sürecinde kullanılmaktadır (Reeves, 2006: 30). Bu fonun gelişimini sağlamak için Avrupa İstihdam Stratejisi ve Ulusal Eylem Planları oluşturulmuştur. (Aktakaş, 2006: 53)
- ✓ Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF): Bu fonlardan en önemlisi ve en büyüğü Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)'dur. AB Yapısal Fonlarının toplam bütçesinin yaklaşık yarısını içeren bu fon 1975 yılında kurulmuştur. ABKF'dan sağlanan mali yardım; küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, üretken yatırımların teşvik edilmesi, altyapının ıslah edilmesi ve yerel kalkınmanın güçlendirilmesini kapsamaktadır (Apan, 2004: 6).
- ✓ Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (ATYGF): Bu fon tarım politikasının finansmanı sağlamak amacı ile 1964 yılında kurulmuştur. Bu fon garanti ve yönlendirme fonu olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım olan garanti fonu birlik bütçesinin dörtte üçüne yakın kısmını oluşturmasının yanında tarımsal destek alımlarının yürütülmesine yönelik bir fondur. Diğer kısım olan yönlendirme fonu ise birlik bütçesinin sadece % 5 ve % 10' luk kısmını oluşturmaktadır. Yönlendirme fonu tarımsal yapının geliştirilmesi amacı ile sağlanan finansmanı karşılamaya yönelik olarak oluşturulmuştur (Dinler, 2001: 333).
- ✓ Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Araç Fonu (BYMA): 1993 yılında kurulan bu Fon balıkçılık sektöründeki yapısal önlemleri teşvik amaçlı olup, üye devletlerin kalkınma önlemleri doğrultusunda yaptıkları bağışlardan oluşmaktadır. Balıkçılık

filolarının modernizasyonu ve su kültürünün geliştirilmesi, deniz alanlarının korunması, balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konularındaki projelere, Balıkçılık Yönlendirme Fonu'ndan finansman sağlanmaktadır.

Yapısal fonların hangi bölgeler tarafından kullanılacağına ilişkin bazı kriterler belirlenmiştir. Bu kriterleri sağlayan bölgeler fonlardan yarar sağlamaktadırlar. Buna göre 1994-1999 yılları için altı temel hedef belirlenmişken, 2000-2006 yılları arasında üç temel hedef belirlenmiştir. Bu hedefler:

- ✓ Hedef 1: Hedef 1 içine geri kalmış bölgeler girmektedir. Bu bölgeler için amaç kalkınmayı teşvik etmektir. AB içinde bir bölgenin geri kalmışlığı ise kişi başına düşen GSYİH 'sının AB ortalamasının % 75' inden az olması durumunda gerçekleşmektedir. AB 'nin en uzak ülkeleri de bu hedef içerisinde yer almaktadır. Örneğin; Kanarya adaları, Azor adaları, Fransa'nın deniz aşırı illeri de bu hedef içinde yer almaktadır. Ayrıca Finlandiya'nın ve İsveç'in az nüfuslu yerleri de 1995'te birliğe katılmaları ile anlaştıkları çerçevede yardım alacaklardır. AB 'nin yaklaşık % 20 'lik kısmı geri kalmış bölge içinde değerlendirilmektedir. Fakat bu bölgeler harcamaların % 70 'ni almaktadırlar (KTO, 16.01.2009, www.kto.net).
- ✓ Hedef 2: Yapısal sorun yaşayan bölgelerin ekonomik ve sosyal dönüşümünün desteklenmesi amaçlanmıştır. Buna göre sanayi bölgeleri, kırsal kesimler, şehirler ve balıkçılığa dayalı bölgeler Hedef 2 kapsamında ele alınmaktadır. Hedef 1 kapsamında olduğu gibi Hedef 2 kapsamındaki bu kesimler için de bazı kriterleri sağlamaları gerekmektedir. Sanayi bölgeleri için; Topluluk ortalaması üzerinde bir işsizlik oranı, sınai istihdam oranı ve sınai istihdam oranında düşüş kriterleri, Kırsal kesimde ise; düşük nüfus, tarım sektöründe yüksek iş gücü istihdamı, kırsal kesimden göç eğilimi gibi kriterler sağlanmalıdır. Şehirlerde de yine yüksek oranlı işsizlik, eğitim düzeyinde düşüklük, çevre sorunları gibi kriterler sağlanmalıdır. Balıkçılığa dayalı bölgeler için ise bu sektördeki istihdam oranlarında düşüşler gibi kriterleri sağlayan bölgeler hedef 2 kapsamında yer almaktadırlar (İldırar, 2003: 179).
- ✓ Hedef 3: Yapısal Fonların % 10'u bu kapsamdadır. Hedef 1'in dışında kalan alanlarda söz konusu olmaktadır. Bu program; iş piyasası koşullarının iyileştirilmesi, kadın ve erkek ücret farklılıklarının giderilmesi, mesleki eğitim gibi sorunlarla ilgilenmektedir. Ayrıca birlik içinde yapısal harcamaların yoğunlaştığı hedefler Hedef 1 ve Hedef 2 kapsamındadır (İneci, 2006: 435).

AB tarafından sağlanan diğer bir fon da Uyum Fonudur. Uyum fonu, birliğin geri kalmış ülkelerine yardım amacıyla oluşturulmuştur. Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile yeni üye olan 10 ülkenin çevre, ulaştırma altyapısı ve ağlarının geliştirilmesine yönelik projelerine katkıda bulunmak amacıyla hizmet etmektedir. Üye devletlerin Yapısal Fonlardan aldıkları yıllık yardım, Uyum Fonunca sağlanan yardımla birlikte, kendi GSYİH' larının % 4'ünü geçmemektedir (DPT, 2005: 6).

Ayrıca uyum fonunun bir başka kullanılış amacı, 1993 Maastricht Antlaşması ile GSYİH' sı AB ortalamasının % 90'ının altında kalan üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğin 3. kademesine girebilmelerine yardım sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Maastricht Antlaşması Euro alanına girebilmek için yaklaşma kriterlerini şart koşmuştur. Bu bölgelerin kalkınması için sıkı bütçe politikasını ve artan altyapı yatırımlarını AB desteği olmadan gerçekleştirmek mümkün değildir. 1999 Berlin Avrupa Konseyi kararına uygun olarak 1 Ocak 2000'den itibaren Uyum Fonu'ndan yararlanmak isteyen ülkelerin kişi başı GSYİH 'nın AB ortalamasının % 90'ının altında olması ve ekonomik yaklaşma kriterini yerine getirmek için milli makro ekonomik programların uygulanması gerekmektedir. Fondan yararlanan üye ülkeler için GSYİH kriterine göre 2003 ara döneminde gözden geçirme raporu hazırlanmış, kişi başı GSYİH sınırını aştığı (%101) belirlenen İrlanda, 1 Ocak 2004 itibariyle Uyum Fonu kapsamından çıkarılmıştır. Uyum Fonu'na 2004-2006 yılları için ayrılan 15,9 milyar

Euro'nun, 8,49 milyarının yeni üye ülkelere aktarılması düşünülmüştür (İKV, 15.02.2009, www.ikv.org.tr).

6.1.3. AB Bölgesel Politikası Katılım Öncesi Mali Araçları

Uyum fonu haricinde AB kapsamındaki diğer fonlar ise; AB'nin daha önceleri değişik ülke veya ülke grupları için, PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS ve Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardım adları altında verilen mali yardımları, 2007-2013 bütçe döneminden itibaren basitleştirilerek IPA başlığında tek bir çatı altında toplanmıştır (Onur, 2009: 45).

Avrupa yatırım bankası tarafından verilen bu fonlar gelişmişliklerine göre diğer ülkelere kıyasla geri planda kalmış ülkelerde yatırımların teşviki için oluşturulmuşlardır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden aday olan ülkelerin bölgesel gelişimi için oluşturulan bu fonlar şunlardır:

- ✓ PHARE (Poland and Hungary: Action fort he Restructuring of the Economy-Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması Programı): Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomilerini yeniden yapılandırma çabalarını desteklemek amacıyla 1989 yılında oluşturulmuştur. Başlangıçta yalnızca Polonya ve Macaristan'a yönelik olan program, zaman içerisinde 13 ülkeyi (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Makedonya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) kapsayacak biçimde genişletilmiştir (Onur, 2009: 46). Program 1.6 Milyar Euro bütçesi ile aday olan ülkelerin katılım sonrasında Yapısal Fonlardan yararlanmaları için ekonomik ve sosyal kaynaşma ile alt yapı yatırımlarına yönelik çalışmaları finanse etmektedir. Program 2000-2006 dönemi için 10.92 milyar Euro ödenek ayırmıştır (Aktakaş, 2006: 61).
- ✓ ISPA (Istrument for Structural Policies for pre-Accession-Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı): Program ekonomik ve sosyal uyum alanında, çevre ve ulaştırma politikalarına ilişkin yatırımlar için mali destek sağlamaktadır. 2000 – 2006 yıllarını kapsayan bu programın amacı, çevre ve ulaştırma sektörlerinde yürürlükte olan Avrupa Birliği mevzuatına aday ülkelerin uyumunu hızlandırmaktır. ISPA, sektörler açısından uyum fonuna benzer bir yaklaşım sunmaktadır. ISPA projelerinin hedefleri kaynağını çoğunlukla Katılım Ortaklığından, Müktesebatın Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programdan, Ulusal Kalkınma Planından, İlerleme Raporlarından, Çevre ve Ulaştırma sektörlerine ilişkin Ulusal ISPA Stratejilerinden almaktadır (Karabacak, 2004: 86).
- ✓ SAPARD (Special Accesion Programme for Agriculture and Rural Development-Tarım ve Kırsal Kalkınma için Özel Katılım Programı): Aday ülkelerin tarım sektörlerinin yanı sıra kırsal alandaki yapısal uyumla birlikte, topluluk ortak tarım politikası ile ilgili mevzuata uyum aşamasında karşılaşılan sorunların çözümüne yardımcı olmak amacı ile oluşturulmuştur. Ayrıca fon çiftçilikte ve gıda sanayinde etkinlik ve rekabet edilebilirliği amaçlamasının yanında istihdamı arttırmanın yanı sıra kırsal kalkınmada sürdürülebilirliği de arttırmayı amaçlamaktadır. 2000-2006 dönemi için 3,64 milyar dolar ödenek ayrılmıştır (İldırar, 2003: 184).

Çizelge 6-1, 2000-2006 dönemleri arasında Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine sağlanması öngörülen mali yardımları göstermektedir.

Çizelge 6.1 Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine Sağlanması Öngörülen Mali Yardım-1999 Fiyatlarıyla (milyon €) (Aktakaş, 2006: 62)

Fonlar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
PHARE	1560	1560	1560	1560	1560	1560	1560	10920
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520	3640
ISPA	1040	1040	1040	1040	1040	1040	1040	7280
TOPLAM	3120	3120	3120	3120	3120	3120	3120	21840

Çizelge 6.1 'den de görüleceği gibi 2000-2006 dönemleri arasında topluluk tarafından Orta ve doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine sağlanması öngörülen toplam bütçe 21.840 milyon Euro'dur (Aktakaş, 2006: 62). ISPA programının toplam bütçesi yıllık 1.040 milyon Euro'ya ulaşmaktadır (1999 fiyatlarıyla). Komisyon ISPA fonlarından yararlanan ülkeler arasındaki paylaşımı; nüfus, GSYİH (satın alma gücü paritesi açısından) ve yüzölçümünü dikkate alarak gerçekleştirmektedir. SAPARD programının ise toplam kaynağı yıllık 520 milyon Euro'ya ulaşmaktadır (1999 fiyatlarıyla). Her bir ülkeye sağlanacak yardım tutarı, tarımsal alan, çiftçi nüfusu ve kişi başı GSYİH kriterleri esas alınarak belirlenmekte ve dolayısıyla yardımlar aday ülkelere göre farklılık göstermektedir. Topluluk katkısı, toplam finansmanın yüzde 75'ine kadar olabilmekte, belli alanlarda ise bu oran yüzde 100'e kadar çıkabilmektedir. 2000 – 2006 döneminde PHARE programından Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine yıllık 1,560 milyon Euro kaynak aktarımı öngörülmüştür (Karabacak, 2004: 88-89).

Ayrıca Avrupa ülkelerinden aday olan ülkelerin bölgesel gelişimi için oluşturulan bu fonların dışında Batı Balkan Ülkelerinin (Hırvatistan, Bosna Hersek, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ) politik ve ekonomik gelişimlerinin gerçekleştirilmesi ve kurumsal kapasitelerinin artırılmasını amaçlayan CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Sta-bilisation- Batı Balkanlarda Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı) programı da bulunmaktadır (Onur, 2009: 46).

6.1.4. Topluluk Girişimleri

Topluluk girişimleri, kısaca bir veya daha fazla bölgedeki sosyal ve ekonomik zorlukları çözmek ve Topluluk politikalarının olumsuz etkilerinin hafifletilmesi ile giderilmesi amaçlarını hedeflemektedir (DTM, 1999: 108).

Topluluk Girişimleri olarak adlandırılan fonlar; Interreg III, Urban II, Equal ve Leader + dan oluşmaktadır. Bu fonlar yapısal fonların yaklaşık yüzde 5,5'i oranında kullanılmaktadır.

- ✓ Interreg III: Topluluk alanının tümünde uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, Topluluk içindeki ortak sınır bölgelerinde, Topluluk üyesi ülkelerle sınırları bulunan ülkelerin sınır bölgeleri arasında ve Topluluğun kendi içindeki bölgeler arasındaki işbirliklerini kapsar.
- ✓ Leader + : Yerel gruplar arasında işbirliği ve birleştirilmiş programlar aracılığıyla kırsal kalkınmayı öngören projelere finansman sağlar. Finansman kaynağı, EAGGF Yönlendirme Bölümü olarak belirlenmiştir.
- ✓ Equal: İstihdam pazarına girişle ilgili olarak, her türlü eşitsizlik ve ayrımcılıkla mücadelede, yeni yaklaşımların geliştirilmesinde ve uluslar-ötesi işbirliğini öngören Projelere finansman sağlar.

- ✓ Urban: Sürdürülebilir kentsel kalkınma perspektifiyle, AB üyesi ülke şehirlerinin ve komşu şehirlerin ıslahı amacıyla yönelik girişimlere bu çerçevede finansman sağlanır. Finansman kaynağı, ERDF olarak belirlenmiştir (TOBB, 04.03.2009, www.tobb.org.tr).

6.2. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu

İngiltere’de Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında plan bölgeleri, 1964 yılında da Bölgesel Planlama Kurulları oluşturulmuştur. İngiltere’de Avrupa Birliğinin benimsediği ortak anlayış kapsamında ve özellikle AB yapısal fonlarının etkisiyle Bölgesel Kalkınma Ajansları ile ilgili kanuni düzenlemelerin oluşturulması yakın bir zamanda başlamıştır. İngiltere’de hükümet dışı kamu kuruluşu sayılan Bölgesel Kalkınma Ajansları temelde ekonomik gelişmeyi sağlamak amacıyla NUTS 1 istatistikî bölgeleri esas alınarak kurulmuştur (Kontoğlu, 2008: 138).

İngiltere’deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının işleyişleri belirlenirken İşçi Partisi tarafından 1970 ’lerde İskoçya ve Galler de kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları örnek alınmıştır (Bache, 2008: 158). Bu kuruluşlar İskoçya ve Galler Kalkınma Ajansları, İskoçya Girişimcilik ve Kuzey İskoçya Girişimciliği gibi kuruluşları içermektedir (Robert ve Lloyd, 2000: 75).

Bu kurumlar doğrudan bakanlıklara ve parlamentoya karşı sorumludurlar (Bache, 2008: 158). İngiltere’de BKA ’dan sorumlu bakanlıklar önceleri Çevre ve Ulaştırma Bakanlıkları iken 2001 yılında Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2007’de ise İş,Girişim ve Düzenleyici Reform Bakanlığı sorumlu bakanlık haline gelmiştir. Ancak 9.Kalkınma Ajansı olan Londra kalkınma Ajansı, Londra Belediye Başkanına ve Londra Meclisine karşı sorumludur. 2000 yılında halk tarafından ilk defa atanan belediye başkanının temel görevi; bütçeyi ve Londra genelinde devlet fonksiyonlarının, temel fonksiyonlarına yönelik planlama yapmaktır (Kontoğlu, 2008: 139).

Bölgesel kalkınma ajansları; bölgesel düzeyde çalışan yarı-özerk kurumlar olarak tanımlanır (Robert ve Lloyd, 2000: 75). Başka bir tanıma göre ise İngiltere’deki BKA, bölgesel eylem alanlarının kapasitesini geliştirmek için yaratılmış “yeni kurumsal alanlar” olarak tanımlanabilmektedir (Danson,2000: 859). Bölgesel kalkınma ajansları İngiltere ’de bölgesel planlama, yönetim ve geliştirme rolünü üstlenmiştir. BKA ’nın katkıları; İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda ve İngiltere'deki farklı kurumsal deneyimi olan ülkelerde çeşitlilik göstermiştir (Robert ve Lloyd, 2000: 75).

Nisan 1999’da kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, hükümetin az gelişmiş bölgeleri ekonomik olarak geliştirme ve yeniden oluşturma adına gerçekleştirdiği girişimlerin odak noktası haline gelmiştir. Bu politikanın temelinde ekonomide rekabetçiliğin ve yenilikçi kapasitenin geliştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Bunun sonucunda ekonomik refahın sağlanacağı ve bu sayede sosyal geri kalmışlığın azaltılacağı düşünülmektedir (Fuller vd., 2002: 421).

Bu ajansların temel amaçları olarak; faaliyet gösterdikleri alanlarda ekonomik kalkınmaya yardımcı olmak, işletmelerin verimliliğini arttırmak, istihdamın arttırılmasına yardımcı olmak için gereken becerilerin geliştirilmesini sağlamak gibi amaçlar gösterilebilir (Bache, 2008: 158).

İngiltere BKA, Robert ve Lloyd (2000: 75)’a göre aşağıdaki kriterlere uymalıdır:

- ✓ Örgütsel olarak politik otoriteyle desteklenen yarı-özerk bir pozisyonda olmalıdır.
- ✓ Stratejik olarak, yumuşak politik tedbirlerle (yapmış olduğu teşviklerle) yerli firmaları desteklemelidir.
- ✓ Uygulama uyumlu ve kapsamlı olmalıdır. (Bölgeye yönelik politikalar içermelidir)

6.2.1. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İşleyişi

Bölgesel Kalkınma kurumları için tanımlanan bölgesel sınırlar ile Muhafazakar Parti tarafından kurulan Bölgesel Hükümet Ofislerinin (BHO) sınırları aynıdır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölgesel Hükümet Ofisleri (BHO) ve bölge meclisleri “Bölgesel Troyka” denilen bir yapı oluşturmaktadırlar.

6.2.1.1. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel İşlevleri

Bölgesel kalkınma ajanslarının bağlı oldukları işletme, girişim ve ekonomik reform bakanlığı bölgesel kalkınma ajanslarının işlevleri; bölgeler arasındaki eşitsizliğin azaltılması, bölgelerin ekonomik kalkınmasının ve canlanmasının sağlanması, bölgeler arasındaki rekabetin artırılması olarak sıralanabilir. Daha detaylı olarak Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel fonksiyonları (Allen,2002:24)’e göre ;

- ✓ Kendi amaçları doğrultusunda stratejiler belirleme,
- ✓ Bölgesel canlanma,
- ✓ Hükümetin rekabet politikalarını bölgelerde uygulama,
- ✓ Bölgelere fiziksel yatırım çekmede öncülük etme, beceri ve yatırım alanlarına yatırım sağlama,
- ✓ Bölgesel ulaşım stratejilerine katkıda bulunma olarak sıralanabilir.

Bölgesel kalkınma ajansları bu işlevlerini yerine getirirken her bölgesel kalkınma ajansına 10 yıllık bir süre verilir. Bölgesel kalkınma ajansları bu 10 yıllık süreyi kapsayacak şekilde Bölgesel Ekonomik Strateji (BES) belirler. Bu stratejinin esas hedefi ekonomik alanı analiz ederek Bölgesel Kalkınma Ajanslarının amaçlarına nasıl ulaşacağına yönelik yol göstermektir. Ayrıca BES ’in İşletme, Girişim ve Ekonomik reform bakanlığı tarafından onaylanması zorunludur (Bache, 2008: 160).

6.2.1.2. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının İş Birliği İçerisinde Olduğu Kuruluşlar

Günümüzde İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının birlikte iş birliği yapmış olduğu kuruluşlar geniş bir boyutta bulunmaktadır. Allen (2002:11) ’e göre BKA ’nın iş birliği içerisinde olduğu kuruluşlar şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bölgesel Hükümet Ofisleri,
- ✓ Önceki ismi Eğitim ve Girişimcilik Konseyi olup şuan Eğitim ve Beceri konseyi olarak adlandırılan Eğitim ve Beceri konseyleri,
- ✓ Ticaret odaları,
- ✓ Bölgesel planlama birimleri,
- ✓ Yerel yönetim birimleri,
- ✓ İşçi ve işveren temsilcileri,
- ✓ Yüksek Öğretim Kurumları,
- ✓ Gönüllü sektörler olarak sıralanabilir.

6.2.1.3 İngiltere BKA’nın Finansmanları

BKA’nın bütçeleri, ilgili bakanlıkların sağladıkları bütçelerden oluşmaktadır. Bu bakanlıklar; Ticaret ve Sanayi (DTI), Medya ve Spor Bakanlıkları, Başbakan Yardımcı Ofisleri (ODMP), Ulaştırma Çevre Gıda ve Kırsal İşler Bakanlığı, Eğitim ve Beceri

Geliştirme ve Kültür Bakanlıklarından oluşmaktadır. Bu bakanlıkların bütçeye yaptıkları katkıları aşağıdaki tablodaki gibi gösterebiliriz (Karasu, 2005: 215).

Çizelge 6.2. BKA Bütçelerine Bakanlıkların Katkıları (Milyon Sterlin) (Karasu, 2005: 215)

Kurum	2004-5	2005-6	2006-7	2007-8
Ticaret ve Sanayi	234	463	476	483
Başbakan Yardımcı ofisi	1,511	1,568	1,633	1,676
Çevre, Gıda ve Kırsal İşler	46	72	73	74
Eğitim ve Beceri Geliştirme	42	43	44	45
Birleşik Krallık Ticaret & Yatırım	13	13	13	13
Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı	2	6	6	6

Aktarılan bu kaynaklar sayesinde daha esnek bir bütçe yaratılmış olmaktadır. Buna bağlı olarak bu esneklik sayesinde programlar arasındaki kaynak aktarımı ile kaynaklar 2 kat artış gösterdi ve verimlilikte bir artma görüldü. Ayrıca BKA program dışına transfer ettikleri kaynak transferi % 20 iken, program içine yapmış oldukları kaynak transferi sınırsız olmaktadır (Allen, 2002: 18).

Bu gelişmelerin yanı sıra BKA 'na konut, ulaşım ,turizm ve planlama alanlarında daha fazla yetki verildi (Bache,2008:161).

6.2.1.4. İngiltere BKA 'nın Personel Yapısı

Her İngiliz Bölgesel Kalkınma Ajansı, bir başkan ve 15 kişilik bir yürütme kurulu tarafından yürütülür. Üyelerin atamaları merkezi hükümet bakanlıkları tarafından yapılmaktadır. Ancak Londra Kalkınma Ajansında kurul üyelerinin atamalarını belediye başkanı gerçekleştirmektedir. Bunun amacı ise, merkezi hükümetin değil, o bölgeyi iyi tanıyan iş adamlarının olmasıdır. BKA kurulu için atamalar 3 yıllığına olmaktadır. Ancak bir sonraki dönemde tekrar atanabilmeleri için bakanlığın onayı ve performanslarının iyi olması gerekmektedir. Ancak hiç kimse 10 yıldan daha fazla hizmet verememektedir. Atanan bu kurul üyeleri ise kamu atamalarından sorumlu kişi tarafından yayınlanan tüzüğe göre çalışmaktadırlar (Harding, 2006: 114).

BKA'da idari işleri yapmadan sorumlu üst düzey yöneticiler de vardır. Üst düzey kişiler Ajansların Yönetim Kurulunca atanır, atanmaları Bakanlıkça onaylanır. Londra Kalkınma Ajansında ise üst düzey kişilerin atamasını Londra Belediye Başkanı yapar. Bu kişi aynı zamanda BKA 'nın muhasebe işleri, personel, harcamalar, programların uygulanması, bölgesel kurum ve kuruluşlarla koordinasyondan da sorumludurlar (Kontoğlu, 2008: 140).

İngiltere'deki BKA'da personel sayısı o bölgenin ihtiyaçlarına göre farklılaşmaktadır. Örneğin, BKA'nın en büyüklerinden biri olan Kuzey Batı Kalkınma Ajansında 380 kişi çalışmaktadır (Harding, 2006: 115).

6.3. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajansları

1 Nisan 1999 yılında 8 BKA faaliyete geçip, 9. BKA olan Londra Kalkınma Ajansı 2000 yılında faaliyete geçmiştir. İngiltere'de bulunan BKA; Kuzey Batı Kalkınma Ajansı (Northwest Development Agency), Yorkshire & Humber Kalkınma Ajansı (Yorkshire

Forward-YHA), Batı İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (Advantage West Midlands-WMRA), Kuzeydoğu Kalkınma Ajansı (One North East-NEA), Doğu İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (East Midland Development Agency-EMDA), Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (East of England Development Agency- EEDA), Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı (South West England Regional Development Agency-SWRA), Güney Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (South East England Development Agency-SEEDA), Londra Kalkınma Ajansı (London Development Agency -LDA) olarak sıralanabilir. Bu kısımda İngiltere'deki Bölgesel Kalkınma Ajansları sırası ile açıklanmaya çalışılacaktır.

6.3.1. Kuzey Batı Kalkınma Ajansı (Northwest Development Agency)

İngiltere'nin Northwest bölgesi uluslar arası düzeyde tanınan, hızlı büyüyen, dinamik ve kültürel bir bölgedir. Northwest ayrıca 7 milyon nüfusu ve 252.000 işletmesi ile gelişen bir ekonomiye sahiptir. Buna örnek olarak 2009 yılında yapılan bir ankette, durum son iki yılla karşılaştırıldığında bölgenin işletmeler açısından önemli bir bölge haline geldiği kanıtlanmıştır. Ekonomisinin yanı sıra kültürel çeşitliliği ve güzellikleri ile de uluslar arası tanınan bir bölge haline gelmiştir (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

Bölge Kalkınma Ajansına bölgenin geliştirilmesi açısından önemli görevler düşmektedir. Ajansın en önemli görevlerinden birisi, bölgedeki işletmelerin geliştirilmesidir.

Ajans, işletmelere, ekonomik kriz ve finansal sıkıntılarla karşılaştıkları durumlara ilişkin danışmanlık ve mali destek hizmeti vermektedir. Ayrıca ajansın KOBİ'lerin karşılaştıkları sermaye açığının önlenmesi konusunda küçük krediler şeklinde fon sağlayarak gereken yatırımı yapmaktadır. Ajansın iş yatırımlarının yanı sıra inovasyon (yenilik), AR-GE ve kaynak verimliliğinin artırılması yönünde de finansman sağladığı görülmektedir. Ajans sadece KOBİ'ye değil, Kuzey Batı bölgesi için önem arz eden sektörlerle de teşvikler verir. Bu sektörler: Otomotiv, Biyomedikal, Kimya, Enerji, Gıda, Finans, Havacılık ve Uzay, Çevre Teknolojileri ve Üretim sektörleridir (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

Ajansa göre sadece işletmelere yönelik yapılan yatırımlar o bölge ekonomisi için yeterli değildir. Bunun yanı sıra ajansın, iş gücündeki verimliliği artırma gibi hedefi de vardır. Ajansa göre etkili ve verimli bir işgücü piyasası ekonomi için önemlidir. Buna yönelik olarak yeterli emek faktörünün bölgeye çekilmesi için bölge için önem arz eden sektörlerle yönelik yatırımların yapılması şarttır. Bu hedefe yönelik yapılan yatırımlarla son zamanlarda bölgede önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Bu durum ise bölge için önem arz eden sektörlerde işsizliğin azaltılmasını sağlamıştır. Ajans iş gücü piyasasının geliştirilmesi için şu hedefler üzerinde durmaktadır:

- ✓ İşgücünün eğitimi ve becerisinin artırılması,
- ✓ Sürdürülebilir bir büyüme ve verimlilik artışı,
- ✓ Yetenekli ve girişimci nitelik taşıyan işgücünün artırılması,
- ✓ Gelişmekte olan bölgesel işgücü piyasalarına yönelik yardımların artırılması olarak sıralanabilir (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

Kuzey batı Kalkınma Ajansının ulaştırma, enerji gibi bölge altyapısının geliştirilmesinde de önemli rol oynadığı görülmektedir. Ajans bölgedeki konut ve istihdam alanları için uygulanacak olan politikaların şekillendirilmesine de katılmaktadır. Bu yönde bina ve tasarım kalitesine de önem vererek bölgedeki konut ve istihdam alanları için uygulanacak olan politikaların şekillendirilmesine de yardımcı olmaktadır (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

Ajansın çalışmalarında sürdürülebilir büyüme önem taşımaktadır. Sürdürülebilir büyüme; su, toprak, hava gibi yenilenebilir olmayan kaynaklarla, fosil yakıtlar, metal cevheri

gibi yenilenebilir çevre sistemini kapsar. Bu konuda işletmelere önemli roller düşmektedir. Buna göre sürdürülebilir bir ekonomiye ulaşmak için:

- ✓ Sürdürülebilir üretim ve tüketim süreçlerinin geliştirilmesi,
- ✓ Gelecekteki toplumun farklı ihtiyaçlarını sağlamak, kişisel refahı arttırarak herkese eşit fırsatlar yaratılması amaçlanmıştır (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

Ajansın bu hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bazı fonlardan yararlanmaktadır. Kuzey Batı Kalkınma Ajansının yararlandığı 2 fon vardır. Bu fonlar; Hükümet aracılığı ile verilen Tek Bütçe Fonu, AB aracılığı ile verilen Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)'dir. Tek bütçe, ilk defa hükümet tarafından 2002 yılının Nisan ayında BKA için geliştirilmiş bir sermayedir. Bu fonla BKA 'na taslakları hükümet tarafından belirlenen hedefler içinde kendi bütçe önceliklerini belirleme esnekliği sağlaması planlanmıştır. Bu uygulama ile BKA 'na bölgelerinde ekonomik büyümenin yönlendiricisi olma adına büyük fırsat oluşturacağı düşünülmektedir. Bu fonla beraber yönetimin BKA 'na kaynak ve güç tahsisini test etme ve her ajansın hedeflerini, rolünü ve finansal sorumluluğunu açık şekilde belirleme imkanı tanımaktadır (Fuller vd., 2002: 427).

Tek bütçe fonunun sağlandığı bölümler ise şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ İşletme, İnovasyon ve Beceriler (BIS) ,
- ✓ Yerel Hükümet ve Topluluklar Bölümü (CLG),
- ✓ Enerji ve İklim Değişikliği Bölümü (DECC),
- ✓ Çevre, Gıda ve Kırsal Bölüm Bakanlığı (DEFRA),
- ✓ Kültür, Medya ve Spor Bölümü (DCMS),
- ✓ İngiltere Ticaret ve Yatırım Bölümü (UKTI) olarak sıralanabilir (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

Kuzey Batı Kalkınma Ajansının uygulamış olduğu stratejik politikalara baktığımızda en önemlisinin İşletme İnovasyon ve Becerilerle (BIS) ilgili olduğu görülmektedir. BIS 'ler her dokuz İngiltere Bölgesinde Hükümet Ofisleri tarafından temsil edilmektedir. Hükümet Ofislerini ise bölgelerdeki kamu kurumları temsil etmektedir. Bu kurumlar: Kabine Ofisleri, Toplumlar ve Yerel Yönetimler, Aile Okullar ve Çocuklar Bölümü, İşletme Yenilik Beceri, Enerji ve İklim Değişikliği Bölümü, Kültür Medya ve Spor bölümü, Çevre Gıda ve Kırsal İşler Bölümü, İş ve Emeklilik Bölümü, Sağlık Bölümü, Adalet Bölümü, Ulaşım Bölümünden oluşmaktadır (NWDA, 07.10.2009, www.nwda.co.uk).

6.3.2. Yorkshire & Humber Kalkınma Ajansı (Yorkshire Forward-YHA)

Yorkshire & Humber Kalkınma Ajansının temel vizyonu; iş ve yatırım açısından Yorkshire & Humber bölgesini cazip hale getirmektir (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com). Yorkshire & Humber Kalkınma Ajansının hedefleri şu şekilde sıralanabilir:

Kalkınma Ajansı kendi işini oluşturmak isteyen bireylerle bu fikirlerini paylaşarak; onların yenilikçi, rekabetçi, üretken çalışmalarını sağlamaktadır. Çünkü Kalkınma Ajansı işletmelere yapmış olduğu bu destekle onların gelişmesine katkıda bulunurken aynı zamanda bölgenin de büyümesine katkıda bulunmuş olmaktadır. Böylelikle Yorkshire & Humber bölge halkının da refahı artmış olacaktır (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com).

İşletmelere vermiş olduğu diğer bir desteği de işlerini geliştirmek isteyenlere destek sağlamasıdır. Her zaman daha yenilikçi, rekabet edebilme özelliği yüksek olan, ihracat yapan işletmeler bölge ekonomisini de geliştirmektedirler. Bu yüzden YHA, işletmelerini geliştirmek isteyen girişimciler için önemli bir başvuru kaynağı olmaktadır. YHA bu görevlerini yerine getirirken de işletmelere hibe, kredi, sermaye şeklinde desteklerde bulunmaktadır (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com).

YHA sadece işletmelerin değil, aynı zamanda bireylere de destek olmaktadır. Çünkü YHA, insanların kendilerini geliştirebilecekleri, refahlarını arttırabilecekleri bir işte

çalışmalarına destek vermektedir. Böylelikle hem bireylerin becerileri artmakta, hem de ülke refahına olumlu katkı sağlamaktadırlar (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com).

YHA, gerçekleştirmek istedikleri bu hedefleri için 2 fondan kaynak sağlamaktadır. Tek Pot (Tek Bütçe) ve AB Bölgesel Kalkınma Fonundan oluşmaktadır. Çeşitli devlet kuruluşları aracılığı ile oluşturulan tek bütçe (BIS, CIG, DECC, DEFRA, DCMS, UKTI)'den kaynak sağlar. YHA 'na 2008-2009 dönemi için tek bütçeden £ 303m. fon aldığı görülmüştür. YHA 'nın diğer kullanmış olduğu fonda Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonudur (ERDF). Bu fonu ERDF programı kapsamında almaktadır. Bu program Avrupa Komisyonu tarafından 7 Aralık 2007 tarihinde onaylanmıştır. Program, 2007-2013 tarihlerini kapsamak üzere, 6 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Program, € 583 milyon getiri sağlayacaktır. Fon yatırımları ile bölgede rekabet ve istihdam artırılarak bölgenin ekonomik performansının artırılması sağlanacaktır (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com).

Programın bölge kapsamında 4 önemli önceliği vardır. Bu öncelikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Yenilikçilik ve Araştırma- Geliştirmeyi teşvik
- ✓ Başarılı kurumsal destek
- ✓ Sürdürülebilir büyüme ile toplulukların geliştirilmesi
- ✓ Rekabetçi bir ekonomi için ekonomik alt yapının geliştirilmesi olarak sıralanabilir (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com).

YHA'nın almış olduğu bu fonların karşılığında hedeflerini gerçekleştirmek için bazı giderlerde bulunacaktır. YHA'nın 2007-2008 yılına ilişkin giderleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

- ✓ Bireylerin kendi işlerini geliştirmeleri için £ 60m.
- ✓ İşletmelerin kurulması, büyümeleri için £ 154m.
- ✓ Şehirler ve kırsal alanların geliştirilmesi için £ 97m. harcanmıştır (YHA, 09.10.2009, www.yorkshire-forward.com).

6.3.3. Batı İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (Advantage West Midlands-WMRA)

Batı İç Bölgeler Kalkınma Ajansının da İngiltere'nin diğer Kalkınma Ajanslarında olduğu gibi bazı amaçları vardır. Bunlar: İşletmelerin desteklenmesi, bölgenin geliştirilmesi ve insanlara destek sağlanmasıdır. WMRA, işletmelere gerekli teşvikleri verir. Özellikle bölge ekonomisi için önemli olan sektörlere teşvikler vererek bölge ekonomisinin canlanmasını sağlar. Bunun yanı sıra bölgenin sahip olduğu kültürel özellikleri, turizm yönünden gelişmiş olması, bulunduğu merkezi konum ve kolay ulaşım alt yapısı ile İngiltere açısından önemli bir bölgedir. WMRA, bölgenin bu önemini ön plana çıkararak yatırımcıları bölgeye çekmek için çabalamaktadır (WMRA, 07.10.2009, www.advantagewm.co.uk).

Ajans; işletmelerin, bölgenin gelişmesini sağladığı gibi, bölge halkına da destek vermektedir. 5.2 milyonluk nüfusa sahip olan bölge, çok çeşitli kültürleri bir arada bulundurmaktadır. Böylelikle ajans insanların kendi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak toplum refahının artmasını sağlamaktadır (WMRA, 07.10.2009, www.advantagewm.co.uk).

Ajansın belirlediği ekonomik stratejilerin Ildırar (2004: 128) 'a göre 4 temel bileşeni olduğu görülmektedir. Bu bileşenler:

- ✓ Farklı ve dinamik iş ortamlarının geliştirilmesi,
- ✓ Gerekli koşulların sağlanarak büyümenin gerçekleştirilmesi,
- ✓ Bölgede yaşayan insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi,
- ✓ Öğrenen Bölgelerin oluşturulması olarak sıralanabilir.

WMRA, hedeflemiş olduğu stratejilerini geliştirirken Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonundan kaynak sağlamaktadır. Rekabetin ve istihdamın

arttırılmasını hedefleyen ajansa, 2007-2013 dönemi için £ 267 milyon kaynak verilmiştir. ERDF' nin yanı sıra verilen Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ile de, eğitim ve becerilerin arttırılması hedeflenmiştir. ESF, İş ve Emeklilik Bölümü tarafından verilmektedir. ERDF programı ile 5 faaliyet alanı ele alınmaktadır. Bu faaliyet alanları şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Araştırma- Geliştirme, Teşvik- Yenilik,
- ✓ Kurumsal gelişim,
- ✓ Sürdürülebilir kentsel kalkınma,
- ✓ Bölgesel faaliyetlerin geliştirilmesi,
- ✓ Teknik yardım olarak sıralanabilir (WMRA, 07.10.2009, www.advantagewm.co.uk).

6.3.4. Kuzeydoğu Kalkınma Ajansı (One North East-NEA)

Kuzeydoğu Kalkınma Ajansı (NEA), Nisan 1999'da İngiltere'nin Kuzeydoğu bölgesinde istihdam, refah ve yaşam kalitesini arttırmak amacı ile oluşturulmuştur. NEA, 3 programla kalkınmayı hedeflemektedir. Bu programlar; Girişimcilik, İş Yatırımları, Yenilik ve Bilim'dir (NEA, 10.09.2009, www.onenortheast.co.uk).

NEA, Bölgesel Ekonomik Stratejiyi (BES) benimsemektedir. BES eylem planı 2006-2011 dönemlerini kapsamaktadır. BES, insanların refahını arttırmayı hedeflemiş bir stratejidir. BES bu amaçları gerçekleştirirken; bölgenin karşı karşıya olduğu zayıf ve güçlü yönlerini araştırmakta, bölgenin temel önceliklerini öne çıkararak ekonomik kalkınmayı sağlamakta, bölgedeki refahın arttırılması için kamu, özel sektör ve gönüllü kuruluşlarla iş birliği içerisinde olmaktadır (NEA, 10.09.2009, www.onenortheast.co.uk).

6.3.5. Doğu İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (East Midland Development Agency-EMDA)

Doğu İç Bölgeler Kalkınma Ajansı (EMDA), İngiltere'de 1999 yılında, hükümet tarafından bölgeyi kalkınma odaklı hale getirmek için kurulmuştur (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

İlk 10 yıllık dönem için yapılan değerlendirmede EMDA için şunlar söylenebilir:

- ✓ Bölge ekonomisi üzerinde olumlu etki doğurmuştur.
- ✓ Yapılan maliyetler karşılığında, elde edilen ekonomik yarar daha önemli derecededir.
- ✓ Harcanan her £1 karşılığında, £ 9 bölge ekonomisine çıktı olarak geri dönmüştür.
- ✓ Yıllık üretim karşılığında € 1 milyondan fazla kar sağlamıştır (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

EMDA İngiltere bölgeleri arasındaki dengesizliklerin giderilmesi ve bölgenin ekonomik büyümesini arttırmaya yönelik sürdürülebilir ekonomik kalkınma üzerinde önemli rol oynamıştır. EMDA'nın belirlemiş olduğu BES ; verimlilik, sürdürülebilirlik ve eşitlik gibi amaçlar taşımaktadır. EMDA, bu amaçları gerçekleştirirken de kamu, özel sektör ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

EMDA yapmış olduğu faaliyetlerle çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlar:

- ✓ İş, destek ve yatırım: Yeni bir iş kurmak isteyen veya sahip olunan işi daha rekabetçi duruma getirmek isteyenlere yardımcı olmaktadır. Bunun için işletmeleri cesaretlendirmek için gerekli desteği vermektedir.
- ✓ Yenilik: Bireylere yenileşme yolunda iyi fikirler vererek danışma niteliği taşımaktadır.
- ✓ İstihdam Öğrenme ve Beceri: İşletmelere yardımcı olmak için; esnek, dinamik ve kalifiye iş gücü geliştirmektedir.

- ✓ Finansman: İşletmelere yönelik büyük ve küçük fırsatlar sunarak, onları yenilikçi hale getirmekte ve onların büyümelerini sağlamaktadır.
- ✓ Sürdürülebilir Kalkınma: Ulaştırma, çevre ve yenileme stratejileri ile ekonomiyi güçlü hale getirmektedir.
- ✓ Uluslar arası Ticaret ve İç Yatırımlar: İşletmeleri küresel düzene hazırlayarak uluslar arası işletmelerin bölgeye yatırım yapmalarını teşvik etmektedir.

Turizm ve Kültür: 2012 Londra oyunları ile bölgeye yarar sağlanacak ve bölgeye gelen turizm gelirleri arttırılacaktır (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

Bu faaliyetlerinin yanı sıra EMDA; İş Destek programları ile:

- ✓ İşletmecilere danışmanlık faaliyeti sağlar.
- ✓ İşletmelerin karlarını arttırmalarına yardımcı olur.
- ✓ İşletmelerin rekabetçi avantajlarını arttırır.
- ✓ Uzun süreli başarı sağlamaları için gerekli koşulları oluşturur (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

İş Destek programları ile işletmeler uzun vadeli olarak büyüyeceklerdir. Bunların yanı sıra işletmelerin kaynak verimliliğini arttırmalarına yardımcı olarak karlarını arttıracaklardır. Bu nedenle ajans, kaynak verimliliği iyileştirme programını (NRE) uygulamaktadır. EMDA'nın imalat sektörüne de önem verdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra EMDA özellikle küreselleşmenin hızından etkilenen KOBİ'ler için; kamu ve özel sektör ortaklarıyla, KOBİ'lere yönelik geniş portföy desteği verirken ayrıca danışmanlık ve yardım, liderlik ve yönetim, finansman konularında da destekler vermektedir. EMDA inovasyona da önem vermektedir. Bu nedenle EMDA İnovasyon Konseyine de fon sağlamaktadır. Buradaki amaç; yenilikçi, rekabet edebilen, bilgi tabanlı ve hızlı büyüyen şirketler oluşturmaktır (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

EMDA da diğer kalkınma ajanları gibi gerçekleştireceği bu hedefler için fon kullanmaktadır. Bu fonlardan en önemlisi Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)' dur. Avrupa Birliği bölgesel gelişme fonu programı ile 2007-2013 yılları arası için EMDA yaklaşık £ 209m. kaynak almıştır. Böylelikle bölge rekabetçi ve dinamik bilgi tabanlı ekonomiye ulaşarak sürdürülebilir ekonomik büyüme yeteneğine sahip olacaktır. 2007-2013 yılları arasında bölge için € 268.5m (yaklaşık £ 190m) tahsis edilmiş ve bunun karşılığında bölgenin ekonomik gelişmesinde önemli yatırımlar yaparak program toplam € 537 m.(yaklaşık £ 380 m) gelir sağlamıştır (EMDA, 08.10.2009, www.emda.org.uk).

6.3.6. Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (East of England Development Agency- EEDA)

Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (EEDA) bölge ekonomisini geliştirme yönünde net bir misyona sahiptir. EEDA; Bedfordshire, Cambridgeshire, Essex, Hertfordshire, Norfolk, Suffolk olarak 6 bölge genelinde çalışır. EEDA gerçekleştirdiği faaliyetleri; açık, şeffaf, denetlenmiş olarak yerine getirir. Bu nedenle her yılda bir defa halka açık toplantı yapar (EEDA, 08.10.2009, www.eeda.org.uk).

EEDA işletmelere yönelik olarak şu faaliyetlerde bulunmaktadır. EEDA tarafından verilen fonlar, bölgede büyümek isteyen yada yeni kurulacak işletmeler için destek verir. Buna yönelik iş finans programı uygulanır. Bu programla beraber işletmelere hibeler verilir.

Hibeler verilirken bazı kıstaslar göz önüne alınmaktadır:

- ✓ İşletmelere pazar fırsatı yaratmaları için £ 20.000,
- ✓ İşletmelere AR-GE çalışmalarını yürütmek için £ 5000-250.000,
- ✓ İşletmelere işlerini geliştirmek ve modernize etmek, çeşitlendirmek ve genişletmek için £ 10.00-2000.0000,
- ✓ KOBİ'ler için küçük krediler şeklinde £ 500-50.000,

- ✓ Geçiş kredisi adı altında £ 100.000-150.000 miktarında kısa vadeli bölge kredisi,
- ✓ £ 50.000-200.000 miktarında uzun dönemli büyüme kredisi verir (EEDA, 08.10.2009, www.eeda.org.uk).

EEDA, gerçekleştirdiği bu hedefleri için BES uygular. EEDA, 2006-2008 yılları arasında 2008-2031 yılları için yeni stratejiler belirlemiştir. Bu stratejilerle işletmeleri rekabetçi bir dünyaya taşımaktadır. BES'in bölge için vizyonu şöyledir:

- ✓ Büyüme, rekabet, yenilik ve uluslararası üne sahip olmayı amaçlamakta,
- ✓ Kaynakların verimliliğini arttırmayı amaçlamakta,
- ✓ Yaşam kalitesi, iş gücündeki verimliliği arttırmayı, güçlü liderlik elde etme gibi belirli amaçları vardır (EEDA, 08.10.2009, www.eeda.org.uk).

EEDA, bu amaçlara ulaşmak için 2 fondan yararlanmaktadır. Bu fonlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ESF)'dur. ERDF, AB 'nin üye ülkelerine 2007-2013 dönemi için toplam € 308 milyon transferde bulunulmuştur. AB, EEDA 'na rekabet edilebilirliği arttırmayı ve istihdam hedefi kapsamında £ 83 milyon vermiştir. Bu amaçla ERDF, sadece Doğu Bölgesinin değil, İngiltere'nin tüm bölgelerinin; istihdam, ekonomik büyüme ve rekabet güçlerini arttırmalarını hedeflemektedir. Bunun yanı sıra EEDA, 2007-2013 dönemi için ERDF 'nin yanı sıra ESF de almıştır. 2007-2013 dönemi için ajansa £ 74 milyon verilmiştir. Bu programla bölgedeki istihdam olanakları genişletilecek, bölgedeki işletmelerin ihtiyaçları için yetenekli ve uygulanabilir iş gücü geliştirmeleri sağlanacaktır (EEDA, 08.10.2009, www.eeda.org.uk).

6.3.7. Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı (South West England Regional Development Agency-SWRA)

Güney Batı İngiltere Kalkınma Ajansı (SWRA), yeni kurumsal ve ticari büyümeyi teşvik ederek daha kalıcı bir verimlilik artışı ile sürdürülebilir refahın oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra SWRA, çeşitli büyüklükteki işletmeler içinde kaynak sağlayacaktır. Bu işletmeler:

- ✓ Stratejik İşletmeler: Bölge için önem arz eden sektörler için önemli olan işletmelerdir. Bu işletmeler ile beceri geliştirme, alt yapı ve genişleme, kurumsal sorumluluk taşıma gibi hedefler gerçekleştirilecektir.
- ✓ Büyüyen İşletmeler: Bu tür işletmelerle verimlilik artırılarak ekonomik büyüme sağlanacaktır.
- ✓ KOBİ: KOBİ'lere gerekli destek hizmetleri verilecek ve böylelikle ekonomik büyümeye yardımcı olacaklardır (SWRA, 10.10.2009, www.southwestrda.org.uk).

SWRA, sadece işletmelere değil, bireylere de becerilerini geliştirmeleri konusunda çeşitli teşvikler vermektedirler. Bu amacını gerçekleştirirken Beceriler ve Öğrenme ekibi ile iş birliği içerisinde olacaktır. Bireylerin becerilerini geliştirmek İngiltere'deki Güney Batı Bölgesi'nin kalkınma, verimlilik, beceri ve istihdamını arttıracaktır. Ajansın bu konudaki öncelikleri ise; liderlik ve yönetim becerilerini geliştirme, tüm şirketlerin becerilerinin geliştirilmesi, bireysel yenilikçilik ve yaratıcılığı arttırmak için becerileri geliştirmek olarak sıralanabilir (SWRA, 10.10.2009, www.southwestrda.org.uk).

SWRA, çeşitli programlar aracılığı ile kaynak sağlamaktadır. Bu programlardan birisi de Nisan 2006'da kabul edilen Rekabet Edilebilirlik programıdır. Bu program ile bölgeye € 250 milyon kaynak sağlanmıştır. Bu programın yanı sıra Yakınsama Programı ile de Scilly Adaları ve Cornwall'a € 610 milyon değerinde kaynak sağlanmıştır. Bu programların dışında bölgeye 4 kaynak aracılığı ile fon sağlanmaktadır. Bu fonlar; Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Kırsal Kalkınma Fonu (EAGF), Balıkçılığı

Geliştirme Fonu (EFF)'dur. ERDF; Güneybatı Bölgesinde bölgesel iş birliği kapsamında AB bölgeleri arasındaki; çevre, ulaştırma, deniz, sürdürülebilirlik vb. ortak konularda iş birliğini sağlamaktadır. ESF ise sürdürülebilir ekonomik büyüme ile yetenekli iş gücü geliştirmeyi hedeflemektedir. ESF, AB istihdam olanaklarını arttırmak için kurulmuştur. Böylelikle bölgelerin yaşam standartlarını yükseltmeye yardımcı olacaktır. ESF ile insanların daha iyi beceriler kazanmalarını ve daha iyi iş imkanı elde etmelerine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. ESF 'nin bu hedeflerinin yanı sıra temel öncelikleri vardır. Bu öncelikler:

- ✓ İşsiz insanların karşılaştığı engelleri önlemek amacı ile oluşturulan projeleri destekler.
- ✓ Yetenekli işgücünü geliştirmeye yönelik projeleri destekler.
- ✓ Rekabet edilebilirliği arttırmak için istihdam olanaklarını geliştirmeyi hedefler.
- ✓ İstihdamın önündeki engellerin kaldırılması ve teknik desteklerin sağlanmasını hedeflemektedir (SWRA, 10.10.2009, www.southwestrda.org.uk).

6.3.8. Güney Doğu İngiltere Kalkınma Ajansı (South East England Development Agency-SEEDA)

Bölge hükümeti tarafından finanse edilen ajans, 1999'da Güney Doğu İngiltere'nin ekonomik ve sosyal yönden geliştirilmesi açısından kurulmuştur. SEEDA, İngiltere ekonomisinin itici gücü olma özelliği taşımaktadır. Bölge ekonomisi gelişmişliği açısından dünya sıralamasında 22.sıradadır. SEEDA 'nın; işletmelerin daha etkin rekabet etmelerine yardımcı olma, dinamik bir bölge oluşturma, iş gücünün eğitilmesi ve becerilerinin artırılması, doğal kaynakların korunması gibi amaçları vardır (SEEDA, 10.10.2009, www.seeda.co.uk).

SEEDA; yerel yönetimler, devlet kurumları, toplum örgütleri ve gönüllü sektörlerle işbirliği içerisinde. SEEDA, iş birliği içerisindeki kuruluşlar ile Bölgesel Ekonomik Stratejiler geliştirmek için çalışmışlardır. Bunun yanı sıra İngiltere'nin Güneydoğu Bölgesindeki faaliyetleri arttırmak için iş yatırımları ve AR-GE yatırımları için iş hibe programları uygulamışlardır (SEEDA, 10.10.2009, www.seeda.co.uk).

SEEDA, ERDF programı ile kaynak sağlamaktadır. ERDF, 1975 yılında AB'nin daha az zengin bölgelerinde ekonomik kalkınmayı teşvik etme amacı ile kurulmuştur. ERDF; ekonomik faaliyet, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma, istihdam ve çevre koruma, kadın-erkek eşitliğine katkıda bulunmaktadır. SEEDA, ERDF programı ile £ 15.2 milyon almıştır ve bunun karşılığında programdan toplam £ 30 milyonun üzerinde değer sağlamıştır (SEEDA, 10.10.2009, www.seeda.co.uk).

6.3.9. Londra Kalkınma Ajansı (London Development Agency -LDA)

Londra Kalkınma Ajansı (LDA), belediye başkanının vizyonunu desteklemek üzere, ekonomik kalkınma stratejileri üretmektedir. LDA 'nın amaçları; Sürdürülebilir bir büyüme, iş teşviklerinin sağlanması, iş gücünün becerilerinin güçlendirilmesine yardımcı olma, toplumda eşitliğin sağlanması, toplum güvenliği için suçun azaltılması ve suçun önlenmesine yönelik stratejilerin belirlenmesi olarak sıralanabilir (LDA, 10.10.2009, www.lda.gov.uk).

LDA 'nın amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmış olduğu yapısal fonlar, AB genelinde sosyal ve ekonomik uyumun desteklenmesini sağlamaktadır. Yapılan bu destekleme ile bölgesel dengesizliklerle mücadele edilmiş ve bölgesel kalkınma sağlanmış olur. LDA 'nın kullanmış olduğu yapısal fonlar; ERDF ve ESF olmak üzere iki tanedir. ESF, AB istihdam olanaklarını arttırmak için kurulmuştur. Böylelikle insanlara daha iyi iş umudu

doğmaktadır. ERDF ise Avrupa çapında bölgesel eşitsizliklerle mücadele için kullanılır. LDA'nın kullanmış olduğu yapısal fonlar 2007-2013 dönemlerini kapsayan Londra Avrupa Programları ile kullanılmaktadır. Londra'ya sunulan Avrupa yapısal fonları £ 517 milyondur. Bunun £ 142 milyonu ERDF, £ 375 milyonu ESF 'den oluşmaktadır. Çalışmayı Londra Belediye Başkanı adına Avrupa Programları Yönetim Birimi (EPMU) yürütmektedir. ERDF programını izleme komitesi ise ERDF programını Belediye Başkanı adına yürütmektedir. ESF ise Avrupa Programları Yönetim Birimi (EPMU), Çalışma ve Emeklilik Bölümü ile ortaklık içinde çalışır. LDA; Rekabet Edilebilirlik ve Yenilik programı çerçevesinde kullandığı fon yanında, INTERREG, kırsal kalkınma fonu (EAGF) ve Balıkçılığın Geliştirilmesi fonundan (EFF) da yararlanmaktadır (LDA, 10.10.2009, www.lda.gov.uk).

Rekabet Edilebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı (CIP) özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet gücünü teşvik etmeyi amaçlamaktadır. CIP 'nin amacı, bölgelere finans ve yenilik iş destek hizmetleri sunmaktır. CIP, € 3.261 milyonluk bütçe ile 3 programı içermektedir. Bu programlar:

- ✓ Girişimcilik ve Yenilik Programı (EIP): KOBİ'ler için gerekli desteğin ve kredilerin verilmesini sağlar.
- ✓ Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politika Destek Programı (ICP&PSP): ICT tabanlı ürün ve hizmetler için Avrupa iç pazarının güçlendirilmesi, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, daha verimli gelişen bir toplumun yaratılmasını sağlar.
- ✓ Akıllı Enerji Avrupa (IEE): Enerji çeşitliliğinin teşviki, enerji verimliliği ve enerji kaynaklarının rasyonel kullanımı, yeni enerji kaynaklarının teşvikini sağlar (LDA, 10.10.2009, www.lda.gov.uk).

INTERREG: Finansman uzmanlığı ve geliştirme maliyetlerini paylaşarak uluslar arası ortak sorunlara, ortak ve yenilikçi çözümler bulmak için kullanılmaktadır. Bu yönde verilen 3 fon vardır. Bu fonlar:

- ✓ Sınır ötesi İşbirliği: Yerel sorunların çözümü için geliştirilmiş bir fondur.
- ✓ Uluslar arası İşbirliği: Belirli bir coğrafi bölge için verilen fondur.
- ✓ Bölgesel İşbirliği: En iyi bölgesel politika tasarım ve uygulamalarını geliştirmek için verilen fondur (LDA, 10.10.2009, www.lda.gov.uk).

İngiltere Kırsal Kalkınma Programı (RDPE): 2007-2013 dönemi için AB tarafından Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu (EAGF) aracılığı ile İngiltere hükümeti tarafından finanse edilmektedir. Verilen finansmanlar çiftçiler için büyük bir fırsat niteliğindedir. Bu fonla; yeni ürün ve pazarlar geliştirmek, yenilenebilir enerji projelerini geliştirmek, yeni iş becerilerini geliştirme gibi konular hedeflenmektedir (LDA, 10.10.2009, www.lda.gov.uk).

İngiltere Avrupa Balıkçılık Fonu (EFF): Bu fonla balıkçılık politikasının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu fonla verilecek hibeler şu amaçlar için sağlanmaktadır:

- ✓ Ürün kalitesinin iyileştirilmesi,
- ✓ Su ürünleri yetiştiriciliği,
- ✓ Balıkçılık ürünlerinin pazarlanması,
- ✓ Sürdürülebilir balıkçılığın geliştirilmesi olarak sıralanabilir (LDA, 10.10.2009, www.lda.gov.uk).

6.4. Türkiye ve İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması

Ülkelerin bölgeleri arasında görülen eşitsizliklere yönelik uygulanan politikalar, gerekli finansal desteklerin olmaması, uzun dönemli bölgesel politika konusunda uzun vadeli hedefleri kapsamaması, plan ve politikaların merkezi hükümetçe yönetilmesi vb. sorunlar nedeni ile başarılı bir şekilde uygulanamamıştır. Yaşanan bu sorunların beraberinde, gelişen

ve değişen dünyada küreselleşme olgusunun gündeme gelmesi ile tüm dünya ülkeleri arasındaki farkı giderek açmıştır.

Karşılaşılan sorunlar ülkelerin kendi bölgeleri arasında da görülmüş ve bölgesel nitelikte yapılan plan ve programların yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır. Küreselleşme olgusu ile beraber ülkelerin AB'ne giriş serüvenlerinde, gelişmiş ülke düzeylerine erişme çabaları ülkeleri yeni politikalar gerçekleştirme çabasına sürüklemiştir. Bu durum, konumuza istinaden gelişmiş bir ülke olan İngiltere'de de gündeme gelmesinin yanında gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilen Türkiye'de de gündeme gelmiştir. Türkiye'nin bu hızlı ve değişen koşullara ayak uydurması özellikle AB 'ne giriş süreci açısından önem taşımaktadır. Yaşanan bu değişimler sonucunda bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi yönünde yapılan plan ve programların yetersiz olması Türkiye'nin AB giriş sürecinde, Türkiye'yi BKA kavramı ile tanıştırmıştır.

Türkiye'nin BKA kavramı ile ilk tanışması 1999 yılına rastlamaktadır. İngiltere'de ise Türkiye'de olduğu gibi bölgesel politikalara 1960'lı yıllarda başlanmış olup, BKA kavramı ile tanışması Türkiye'nin tanışması gibi yakın bir tarihe rastlamaktadır. BKA kavramı ile tanışan Türkiye'de BKA 'nın oluşturulmasına ilişkin bazı dönemlerden geçmiştir. Özellikle AB tarafından sunulan öneri raporlarında Türkiye'nin birlik ülkelerinin oldukça gerisinde olduğu ve bölgesel bazda uygulanan plan ve programların uygulanmasında bölgesel istatistiklerin dikkate alınmadığı gözlenmiştir. Buna yönelik olarak Türkiye AB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) 'na giderek, bölgeleri 3 düzeyli olarak belirlemiştir. Türkiye'deki bölgeler coğrafi, ekonomik, sosyal özelliklerine göre düzeylere ayrılmıştır. Bunun karşılığında Türkiye, BKA 'nın kurulacağı bölge olarak Düzey 2 bölgelerini tercih etmiş ve 26 bölge genelinde BKA kurulmasına karar verilmiştir. İngiltere'deki BKA 'nın kurulması da yine AB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması NUTS 1 düzeyi dikkate alınarak olmuştur. İngiltere 'de 9 bölgeye ayrılarak buralarda BKA 'nın kurulması kararlaştırılmıştır.

Hem İngiltere genelinde hem de Türkiye genelinde kurulan BKA aynı amaçlara yönelik çalışmaktadırlar. İngiltere BKA 'nın amaçlarına bakıldığında; bölge ekonomisinin geliştirilmesi, ekonominin geliştirilmesi için işletmelere yönelik verilen teşvikler, işletmelerin verimliliklerinin artırılması için kaynak verimliliğinin artırılması yönünde yapılan çalışmalar, istihdamın artırılması, yetenekli iş gücünün geliştirilmesi, bölgenin turizm ve kültürel yönünün öne çıkarılması için yatırımlar yapılması, alt yapı sorununun çözümüne yönelik teşvikler verilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemle desteklenmesi, bilimsel ve enerji alanlarında çalışmalar yapılması olarak sıralanabilir.

Yine Türkiye BKA, İngiltere gibi bölge ekonomisinin canlanması için gerekli teşviklerin uygulanması, istihdamın artırılması, rekabet gücünün artırılmasına teşvikler vermektedir. Ancak Türkiye'deki BKA 'nın aksine İngiltere'deki BKA 'nın merkezi hükümetten bağımsız, yarı özerk kuruluşlar olması bu ajansların amaçları gerçekleştirmede daha rekabetçi hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Rekabet edebilme ve iş verimliliğinin artırılması önceliğini taşıyan İngiltere BKA 'nın, Türkiye'deki BKA 'na göre daha çok özel sektör nitelikleri taşıdıkları söylenebilir. Ancak Türkiye'deki BKA, İngiltere BKA 'nın amaçları arasında yer alan rekabet, yenilik, iş gücünün geliştirilmesi, bölgenin turizm ve kültürel yönünün ortaya konarak ülkenin uluslar arası tanıtılması ve bu yönüyle ülkeye yabancı yatırımcıların çekilmesi üzerinde yeterince durmamıştır. Oysaki Türkiye turizm ve kültürel özellikleri açısından, İngiltere'de dahil olmak üzere tüm dünya ülkelerini imrendirecek bir yapıya sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin turizm gelirlerinin oldukça yüksek seviyede olması, BKA 'nın, Türkiye'nin bu özelliğini önemle vurgulaması ile Türkiye'nin turizm sektörüne katkı yapmasının yanında diğer sektörlerini de olumlu etkileyecek ve ülkeye girecek yabancı yatırımların artmasını sağlayacaktır. Ayrıca Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin yenilik adına projeler düzenlemesi ve yatırımlar yapması şarttır. Bunu sağlamak için de kalkınma ajanslarına önemli bir rol düşmektedir.

Ancak Türkiye BKA'nın hedeflemiş olduğu amaçlarını gerçekleştirmede DPT gibi bir kuruma bağımlı olması DPT'nin merkezi düzeyde örgütlenmiş olup yerel düzeyde örgütlenmemiş olması, bölgeler için uygulanacak politikaları yakından takip edememesine ve her bölgenin sorunlarını bilememesinden dolayı, uygulanacak politikaların verimli sonuçlar alamamasına neden olmaktadır. DPT'nin bulunduğu bu konum nedeni ile bölgelere aktarılacak olan kaynak miktarında da sıkıntı yaratacaktır. Bu yüzden Türkiye'de DPT'nin yerel düzeyde örgütlenmesi, BKA'nın verimliliğinin artmasını sağlayacak bir unsur olarak görülebilir. Örneğin; İngiltere'deki BKA'ndan 8 tanesi Bakanlıklara bağlı ve merkezi hükümetçe bu ajanslar yönetilirken, Londra Kalkınma Ajansı amaçlarını gerçekleştirmede Belediye Başkanına karşı sorumludur. Bu durumda Belediye Başkanı hem bölgenin özelliklerini, hem de sorunlarını bilmekte ve buna yönelik çok daha etkin çözümler üretebilmektedir. Böyle bir durumun Türkiye'de var olmasını düşündüğümüzde; merkezi hükümetçe politikaların üretildiği, kaynakların merkezi hükümetçe ve siyasi otoritelerin engeline takılarak gelmesi şuan 26 bölgede kurulması planlanıp da sadece 2 tanesi (İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansı) faaliyette olan kalkınma ajansları için daha verimli sonuçlar doğurabilecektir.

Bu kısımda üzerinde önemle durmamız gereken nokta Türkiye BKA'nın bu görevlerini yerine getirirken kullandığı kaynaklarıdır. Türkiye BKA'nın gelirleri; bütçe gelirleri, sanayi odalarından sağlanan gelirler, faaliyet gelirleri, il özel idareler ve belediyelerin sağladıkları gelirler ile Avrupa Birliği Katılım Süreci Mali Araç fonlarından oluşmaktadır. Ancak duruma bakıldığında en fazla gelir sağlayan birimin merkezi hükümetçe sağlanan gelirler olduğu görülmektedir. Bunun karşılığında İngiltere BKA bütçeleri Bakanlıklarca aktarılan Tek Hükümet Bütçesinden sağlanmaktadır. Böylelikle bu kaynaklarla daha esnek bir bütçe yaratılmış olmaktadır. İngiltere BKA tek bütçe dışında, özellikle Türkiye'nin aksine daha çok AB Yapısal Fonlarından (ERDF ve ESF) yararlanmaktadır. Bu fonlar karşılığında İngiltere BKA'nın yapmış olduğu faaliyetler karşısında verimli sonuçlar elde ettiği ve ekonomik gelişmede önemli gelişmeler yaşadığı görülmüştür. Türkiye ve İngiltere'deki diğer 8 BKA'nın aksine Londra Kalkınma Ajansının fonlarının yönetimi Belediye Başkanı adına Avrupa Programları Yönetim Birimi tarafından sağlanmaktadır. Bu durum fonların gerekli yerlere verimli şekilde harcandığı sonucunu verebilmektedir. Ancak Türkiye'de böyle bir durumun olmaması özellikle fonların yönetiminden merkezi hükümetin sorumlu olması, Türkiye'deki BKA'nın verimliliğini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşabiliriz.

Türkiye ve İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının finansmanları farklı olsa her iki ülkenin iş birliği içerisinde olduğu kuruluşlar aynıdır. Her iki ülkede de BKA'nın; yerel ve bölgesel idari temsilcileri, STK, İşçi ve İşveren Temsilcileri, Üniversiteler ile iş birliği içerisinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.3. İngiltere-Türkiye BKA'nın Karşılaştırılması

ÖZELLİKLER	İNGİLTERE	TÜRKİYE
AMAÇLARI	Faaliyet gösterdikleri bölgede ekonomik kalkınmayı sağlamak, İş verimliliği ve İstihdamın artırılması için becerilerin geliştirilmesinin sağlanması, Rekabet edilebilirlik ve Yenilenme kavramlarına önem vererek, az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına katkıda bulunmak, Sürdürülebilir büyümenin sağlanması vb.	Gelişiminin sağlanması düşünülen bölgenin tanıtımının yapılması ve yatırımcıların bu bölgeye çekilmesinin sağlanması, Bölgedeki dengesizliğin giderilmesi için ihtiyaç duyulan finansmanın sağlanması, Alt yapı yatırımlarının tamamlanması ve geliştirilmesi, İstihdamın artırılması vb.
İŞ BİRLİĞİ İÇERİSİNDE OLDUĞU KURULUŞLAR	Bölge Hükümet Ofisleri (BHO), Eğitim Beceri Konseyi, Ticaret Odaları, Bölgesel Planlama Birimleri, Yerel Yönetim Birimleri, İşçi ve İşveren Temsilcileri, Yüksek Öğretim Kurumları, Gönüllü Sektörler.	Kamu Kesimi, Özel Kesim, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler.
FİNANSMANLARI	Bakanlıkların sağlamış oldukları katkılarla oluşturulan Tek Bütçe Fonu (Tek Pot), AB Fonları (ERDF, ESF), Bu fonların yanı sıra Londra BKA'nın kullandığı EAGF ve EEF fonu da bulunmaktadır.	Genel Bütçe'den sağlanan gelirler, İl Özel İdareleri tarafından sağlanan gelirler, Sanayi ve Ticaret Odası tarafından sağlanan gelirler, AB Katılım Öncesi Mali Araç Fonu (IPA).
PERSONEL YAPILARI	Her BKA'nda Bir Başkan ve 15 kişilik Yönetim Kurulu, İdari İşleri yapmaktan sorumlu, özel sektörden sağlanan, atamaları Yönetim Kurulu tarafından yapılan Üst Düzey Yöneticiler yer almakla beraber Londra BKA üst düzey yöneticileri özel sektör tarafından atanmakta ve Londra BKA'nın başkanlığını Belediye Başkanı yürütmektedir.	Kamu, Özel Kesim, Sivil Toplum Kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan Ajansın karar organı olup başkanlığını İl Valilerinin yaptığı Yönetim Kurulu, Bölgenin tanıtımına, sorunlarına, önceliklerine yer verip, 100 üyeden oluşan ve Yönetim Kuruluna Tavsiyelerde bulunan Kalkınma Kurulu, Yönetim Kuruluna karşı sorumlu olan Genel Sekreterin yanı sıra uzman ve destek personelleri vardır.
YÖNETSEL YAPI	İngiltere, Anglo-Sakson İdare Hukuk Sistemini benimsemiştir.	Türkiye Kara Avrupası İdare Hukuk Sistemini benimsemiştir. Bundan dolayıdır ki, her iki ülkedeki BKA'nın yönetsel yapıları da birbirinden farklılık arz etmektedir.

NOT: Bu çizelge sahip olduğum bilgiler doğrultusunda tarafımda hazırlanmıştır.

Türkiye ve İngiltere'nin sahip olduğu idare hukuk yapıları birbirinden farklılık arz etmektedir. Türkiye'nin Kara Avrupası İdare Hukuk sistemine sahip olması, buna karşın İngiltere'nin Anglo-Sakson İdare Hukuk Sistemine sahip olması, her iki ülkedeki BKA'nın yönetsel yapılarını da farklılaştırmaktadır.

Bunların yanı sıra her iki ülkedeki BKA'nın idari yapılarının benzediği görülmektedir. İngiltere BKA'da bir başkan yönetiminde yönetim kurulu ve idari işleri

yapmaktan sorumlu üst düzey yöneticiler vardır. İngiltere BKA 'ndaki üst düzey yöneticiler, özel sektörden sağlanmaktadır. Ancak diğer 8 İngiltere BKA 'nın aksine Londra BKA'nın Başkanlığını Belediye Başkanı yürütmektedir. İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajanslarının personel sayıları ise bölgelerin ihtiyaçlarına göre ayarlandığından Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının personel sayılarından farklıdır. İngiltere BKA 'nın idari yapısı karşılığında, Türkiye BKA 'nın idari yapısı ajansların karar organı olan Yönetim kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreter ile uzman ve destek personellerinden oluşmaktadır. Türkiye BKA 'ndaki Genel Sekreter İngiltere BKA 'ndaki üst düzey yöneticiye denk gelmektedir.

Sonuç olarak İngiltere'deki 8 BKA ile Londra kalkınma ajansının dahi arasında bulunan farklılıklar, Türkiye BKA ile İngiltere BKA arasında da vardır. Bu durum bize; özellikle Türkiye'deki BKA 'nın merkezden yönetildiği bir durum karşılığında daha çok özel sektör niteliği taşıyan İngiltere BKA modelinin Türkiye'de uygulanmasının zor olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyanın her noktasını etkisi altına alan küreselleşme olgusunun beraberinde getirdiği gelişme ve kalkınma kavramları ülkeleri farklı boyutlara sürüklemiş ve ülkeler bu konumda, diğer ülkelerle sürekli rekabet eder duruma gelmişlerdir. Bu durum gelişen ve değişen dünyada olmazsa olmaz kural haline gelmiştir.

Tüm ülkelerin bu konumdayken gerçekleştirmeye çalıştıkları esas amaç, kendilerini yenileme çabaları ve bu yenilenme sonucunda; ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel açıdan büyümelerini hızlandırmaktır. Ancak her ülkenin bu zorlu rekabet ortamında tüm faktörler açısından büyümeleri çok da kolay olmayacaktır. Bu durum düşünüldüğünde gelişen ülkelerle yapılan rekabet karşısında küçük ekonomiler yada gelişmekte olan ülke ekonomileri başarılı bir sonuç elde edemeyecektir. Bu zorlu yolda ülkelerin başarılı olabilmeleri için bazı önlemler alması ve daha uzun vadeli düşünerek adımlarını buna göre atmaları gerekecektir. Bu açıdan bakıldığında ülkelerin birbirleri ile rekabet edebilmeleri ve gelişen dünyaya ayak uydurabilmeleri için eksikliklerini gidermeleri, büyümelerini hızlandırmaları gerekecektir. Ancak yaşanan bu olumlu gelişmelerden tüm ülkeler aynı oranda yararlanamayacaklardır. Çünkü her ülkenin yapısı ve şartları aynı olmamaktadır. Ülkelerin gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke olarak bir sınıflandırmaya tabi tutulması bu durumun en güzel örneğidir. Küreselleşme ile beraber ortaya çıkan gelişme ve büyüme olgusu ülkeler arasında eşit olmadığı gibi ülkelerin kendi bölgeleri arasında da söz konusu olmayacaktır.

Günümüzde bölgesel dengesizliğe yönelik bu durum sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, AB gibi gelişmiş sanayi ülkelerinde de görülmektedir. Türkiye’de ise bu durum uzun yıllardır devam eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bu sorun karşısında gereken önlemleri almıştır. Türkiye’nin almış olduğu bu önlemlerden ilki bölgesel planlamadır. Bununla beraber Türkiye’nin 1923- 1950 döneminde bölgesel politikaları uygulayacak güçte olmamasından dolayı önlemler almada zorlandığı görülmüştür. Bu dönemi takiben yatırımların belli merkezlerde toplanması ve nüfusun ülke içerisinde dengeli dağılımının sağlanması yönünde önlemler almasını takiben 1960’lı yıllarda DPT bünyesinde 5 yıllık kalkınma planları ile beraber bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmaya yönelik önlemler de alınmıştır. Özellikle bu kalkınma planlarında öncelikli olarak KÖY kavramı vurgulanmış ve bu bölgeler tespit edilmiştir. Bununla beraber Birinci Kalkınma Planı döneminden başlamak üzere Dokuzuncu Kalkınma Planına kadar bölgesel dengesizliği azaltmak için yatırımların artırılması yönünde politikalar uygulanmıştır. Bu politikaların yanı sıra dengesizliği gidermeye yönelik bazı projelerin hazırlandığı da görülmüştür. Hazırlanan bu projelerden ilki Üçüncü kalkınma planlarında hazırlanmasına karar verilen Kırsal Kalkınma projeleridir. Diğer kalkınma planlarında ise KÖY ’lere uygulanan vergi indirim oranının % 100’e kadar artırılması kararlaştırılmıştır. Ancak Beşinci Kalkınma planından önce her bölge için uygulanacak olan bu planlara milli planı zedeleyeceği görüşü ile çok sıcak bakılmadığı görülmüştür. Ancak Beşinci plan döneminden sonra bu düşünceler ortadan kalkmış ve yeni bölgesel planlar gündeme gelmiştir.

Bununla beraber Türkiye’de bölgesel gelişme planları hazırlanarak fonksiyonel bölgeler 16 bölge olarak belirlenmiştir. Bundan sonra uygulanan bölgesel kalkınma planları ile GAP, DOKAP, DAP gibi projeler hazırlanarak bu projelerle bölgelerin sorunları tespit edilmiş ve sorunların çözümüne gidilmiştir.

Kalkınma planlarında alınan bu kararların yanı sıra AB’ne uyum sürecinde AB bölgesel kalkınma politikalarına uyum sağlama açısından Türkiye’de önlemler alınmış, düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin başında bölgeler gelişmişlik düzeyine göre İİBS sınıflandırılmasıyla NUTS sistemi benimsenerek ülke bölgelere ayrılmıştır. Ayrıca AB bölgesel politikalarına uyum açısından günümüzde hala etkinliği tartışılan ve kuruldukları günden itibaren bir çok sorunla karşılaşılan ve bazı kesimlerce farklı değerlendirilen BKA

kurulması kararlaştırılmıştır. BKA'nın tanımından da anlaşılacağı gibi BKA; merkezi hükümetten bağımsız olarak, bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirmek amacı ile kurulmuş birlikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle BKA, buldukları bölgedeki ekonomik hayatı geliştirerek, o bölgedeki yatırımların arttırılmasını sağlayacak, bu gelişmeyle beraber istihdamı arttırarak hem o bölgenin gelişmesine hem de ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bunun yanı sıra BKA, bölgeye yatırımları çekmek için organize sanayi bölgeleri, iş merkezleri gibi önemli kuruluşların arttırılmasını kolaylaştıracaklardır. Ayrıca bölgeye gelen yabancı yatırımcılara bölgenin tanıtımını yapacak ve bölgedeki yatırımların artmasını sağlayacaklardır. Bunları yaparken de belirli projeler hazırlayacak, özel ve resmi kuruluşlarla iş birliği içerisinde olacaklardır.

Türkiye'de ilk kez ciddi anlamda 1950'li yıllarda ele alınan BKA'nın esas kuruluş amacı olarak Helsinki Zirvesinde AB'ne uyum süreci gösterilmiş ve AB'nin Türkiye'deki bölgeler hakkındaki düşünceleri ilerleme raporlarında sunulmuştur. Buna istinaden Türkiye'de BKA'na yönelik ilk kez 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı kanunla Kalkınma Ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri hakkındaki kanuna dayanarak Türkiye'de Çukurova ve İzmir bölgesinde olmak üzere, iki BKA kurulması kararlaştırılmıştır. Bu iki kalkınma ajansında genel anlamda bölgeyi tanıtarak, bölgeye yabancı yatırımların çekilmesini amaçlamışlardır (Taş, 2008: 12).

BKA'nın sadece Türkiye'de değil, AB ülkelerinde de örnekleri mevcuttur. AB'de BKA'nın ilk kuruluşu 1930'lu yıllara rastlar. İlk kuruluş yeri ise 1933'de ABD'dir. AB'nde bölgesel politikaların ilk başlangıcı ise 1957 AET antlaşması ile başlamış ve bölgesel politikaların önemi ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi Roma antlaşmasında açıkça belirtilmiştir. Bu süreci 1958 yılında Avrupa Sosyal Fonunun kurulması, 1973'de İrlanda'nın birliğe katılımının bölgesel dengesizliği bozması üzerine 1975 Avrupa Yatırım Bankası kurulmasıyla sorunlu bölgelere yönelik kredilerin hazırlanması izlemiştir. Ayrıca geri kalmışlığın yaşandığı bölgelerin sorunlarını çözmek için belirli kriterler çerçevesinde fon verme mekanizmaları geliştirilmiştir (Sağbaş, 2003: 6).

Ancak incelendiğinde bu kurumların daha köklü bir geçmişe sahip oldukları ve daha verimli çalıştıkları görülmektedir. İngiltere ve Türkiye'deki BKA arasındaki ilişkiye baktığımızda benzerlikler görüldüğü gibi farklılıklarında olduğu görülmekte ve en temel farklılık ise; Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, İngiltere'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarına göre, merkezleşme derecesinin fazla olması ve bu nedenle yapılan çalışmaların verimli olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumla karşısında; İngiltere Bölgesel Kalkınma Ajansları modelinin, Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarında uygulanmasının zor olduğu sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKLAR

- ADVANTAGE WEST MIDLANDS AGENCY, <http://www.advantagewm.couk/about-avm/default.aspx> (07.10.2009).
- AKKAHVE, D., 2003. "Bölgesel Gelişme Planlarının Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi", Yerel ve Bölgesel Kalkınma Konferansları, İPM (İstanbul Politikalar Merkezi), İstanbul, 25s.
- AKTAKAŞ, B., 2006. "Bölgesel/Yerel Kalkınma Bölgesel Gelişme İçin Bir Model", Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ALLEN, G., 2002, "Regional Development Agencies (RDAS)", Economic Policy and Statics Section", House of Commons Library, London, 48s.
- APAN, A., 2004. "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 13 (4), ss. 39-58.
- ARDIÇ, Ö., 2007, "AB'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Planlama Çalışmaları", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ARSLAN, K., 2005. "Bölgesel Kalkınma Farklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), ss.275-294.
- AVANER, T., 2005. "Bölge Kalkınma Ajansları ve İstatistikî Bölge Birimi", Kamu Yönetimi Reformu Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu, YAYED-ÇMO, Ankara, 89s.
- AYDIN, A., 2008. "İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (24), ss. 304-312.
- BACHE, I., 2008. "İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Kurumlarının Meşruiyeti", Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sabancı Üniversitesi, İPM (İstanbul Politikalar Merkezi), Friedrich Nauman Vakfı, İstanbul, ss.152-189.
- BAYSAL, N., 2005. "Güneydoğu Anadolu'da Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliği", Yerel Kalkınmada 3. Sektörün Rolü Konferansı", İstanbul. <http://www.sabanciuniv.edu/ipm/tr/ArastirmaAlanlari/documents/NurcanBaysal.pdf> (08.04.2009).
- BECEREN, E., 2007. "Kapsamlarına Göre Bölgeler ve İller", Yerel Siyaset Aylık Bilimsel Siyasi Dergi, 07 (22), ss.15-20.
- BERBER, M., Çelepci E., 2005. "Türk Bölgesel Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Trabzon, ss. 145-156.
- BİLDİRİR, N., 2005. "AB ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları: Uygulamalar ve Alınan Sonuçlar". Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- BİLEN, G., 2006. "Türkiye'de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV, 259s.
- CAN, E., 2004. AB Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme, Asil Yayıncılık, Ankara, 245s.
- CAN, E., 2007. "İzmir Kalkınma Ajansı", <http://tepav.org.tr/sempozyum/sunumlar/Ergudar.can.pps> (13.01.2009).
- CAN, E., YAŞAR, S., 2008. "İzmir Kalkınma Ajansı: Kuruluşu ve Faaliyetleri", Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sabancı Üniversitesi, İPM (İstanbul Politikalar Merkezi), Friedrich Nauman Vakfı, İstanbul, 254s.

- ÇALT, G., 2005. “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, Bildiri Metinleri, Ankara, 21s.
- ÇKA (Çukurova Kalkınma Ajansı), 2009, “Çukurova Kalkınma Ajansı Ajans Profili”. http://www.cka.org.tr/index/php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=47 . (20.02.2009).
- DANSON, M. W., 2000, “Regional Development Agencies And The New Regionalism In England”, *Regional Studies*, 34 (9), ss.857-873. http://pdfserve.informaworld.com/153613758064766_71369376.pdf (07.09.2009).
- DEMİRAL, M., TUTAR, F., 2007. “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 2 (1), ss. 65-83.
- DİNÇER, B., ÖZASLAN M., SATILMIŞ, E., 2003, *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT, Ankara, 104s.
- DİNLER, Z., 2001. *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa, 488s.
- DPT, 2000. *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Raporu*, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 248s. <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf> (12.08.2008).
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), 2000. *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Raporu*, Ankara, 270s.
- DPT, 2000. *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, Ankara, 185s. <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf> (25.09.2008).
- DPT, 2003. *Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu*, Ankara, 245s. <http://www.ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle03.pdf> (15.02.2009).
- DPT, 2005. *Türkiye- AB Mali İşbirliği Kapsamında Bölgesel Kalkınma Programları*, Ankara, 66s.
- DPT, 2006. *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 247s.
- DPT, 2006. *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, Ankara, 119s.
- DPT, 2008. *Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi, Bölgesel Gelişme Ana Planı*, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bkp/YHGP/Anaplan.pdf> (12.11.2008).
- DPT, 2008. *9.Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 241s. <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik702.pdf> (03.03.2009).
- DTM, 1999. *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara, 495s.
- EAST MIDLAND DEVELOPMENT AGENCY, <http://www.emda.org.uk/about/default.asp?nav=02> (08.10.2009).
- EAST OF ENGLAND DEVELOPMENT AGENCY, <http://www.eeda.org.uk/about-eeda.asp> (08.10.2009).
- EGE, Y., POLAT, P., 2002. “Bölge Planlamasına Yeni Bir Yaklaşım: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Planı (2002-2010), *Planlama Dergisi*, (42), ss. 349-360.
- EKİM, M., 2006. “AB Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye’nin Uyumu”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- EKODIALOG, “Büyüme Kalkınma, Gelişme ve Üç Farklı Dünya”. http://www.ekodialaog.com/Konular/buy_gel_kalk.html (27.10.2008).
- EKONOMİNAME, “1923-1980 Türkiye Ekonomisi” <http://www.ekonominame/turkiye-ekonomisi.html> (14.10.2008).
- ERAYDIN, A., 2004. “Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, DPT-Pamukkale Üniversitesi, 374s.
- EURADA, 1999. *Creation, Development and Management of RDAs. Does it have to be so difficult ?*, Bruxelles, 163s. <http://www.eurada.org> (18.12.2009).
- FULLER, C., BENNET R. J., RAMSDEN, M., 2002. “The Economic Development Role Of English RDAs: The Need For Greater Discretionary Power”, *Regional Studies*, 36 (4),

- ss.421-443.<http://pdf.serve.informaworld.com/82537758064766.713693944.pdf>
(10.10.2009).
- GOUGH, J., 2003. "The Genesis And Tensions Of The English Regional Development Agencies Class Relations And Scale", European Urban and Regional Studies, 10 (1), ss. 23-38. <http://www.eur.sagepub.com/cgi/content/abstract/10/1/23> (14.10.2009).
- GÜNEŞER DEMİRCİ, A., 2005. "Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları", Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Derleyen: Menaf Turan, Ankara, ss.181-195.
- GÜNEŞER DEMİRCİ, A., 2005. " Bölge Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı", Kamu Yönetim Reformu Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu", YAYED-ÇMO, Ankara, 89s.
- GÜNDÜZ, A., 2006. Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Kitabevi, Bursa, 326s.
- HALİKİER, H., 2006. " Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives" , Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV, ss. 3-15.
- HARDİNG, R., 2006. "Regional development Agency Experiences in England and Romania", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu,İstanbul. <http://www.tepav.org.tr/sempozyum/?i=bildiriler> (08.09.2009).
- HASANOĞLU M., ALİYEV Z., 2006. "Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", Sayıştay Dergisi,(60), ss. 81-103.
- HEKİMOĞLU B., ALTINDEĞER M., 2006. "Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları", Samsun, 84s.
- ILDIRAR, M., 2004. Bölgesel kalkınma ve Gelişme Stratejileri, Nobel Yayın Dağıtım, 250s.
- ILDIRAR, M., 2003. "Bölgesel Kalkınma Teorisi ve Gelişme Stratejileri", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.
- İKTİSAD, 2008. Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Geline Nokta. <http://www.iktisad.org.tr/files/rapor2.pdf> (13.10.2008).
- İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), 2003. Avrupa Birliğinin Bölgesel Politikası, İstanbul, 26s. <http://ikv.org.tr/pdfs/85dc8f96.pdf> (15.02.2009).
- İMGA, O., 2003, "Türkiye'deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri", Türk İdare Dergisi, 75 (440), ss. 231-254.
- İNECİ, S., 2006. "Aday ülkelerin Bölgesel sorunları ve AB'nin yapısal Fonları: Bulgaristan, Romanya ve Türkiye", Türkiye-AB İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler., Ed.: İrfan Kalaycı, Beta Yayıncılık, İstanbul, ss. 435-473.
- İZKA (İzmir Kalkınma Ajansı), 2007. Ön Bölgesel Gelişme Planı (2007-2008), İzmir. http://www.izka.org.tr/files/İZKA_PLN_OnBolgeselGelismePlani_070206.pdf (05.01.2009).
- İZKA, 2009. İzmir Kalkınma Ajansı, Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları (2009-2013), http://www.izka.org.tr/files/İZKA_Tanitim.pdf (12.01.2009).
- KAHRAMAN, S., 2008. "AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu", Yaşar Üniversitesi İİBF Dergisi, 3 (12), ss. 1731-1742.
- KARABACAK, H., 2004. "AB Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği", Maliye Dergisi, No:146, ss. 86-91.
- KARASU, K., 2005. "İngiltere Bölge Kalkınma Ajansları", Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?", Der.: Menaf Turan, Paragraf Yayınevi, Ankara, ss. 197-239.
- KARLUK, R., 1996. Avrupa Birliği ve Türkiye, İMKB Yayınları, İstanbul, 718s.
- KAYSÜ, S., vd., 2003. "Yerel/ Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları", İTO Yayınları, Yayın No: 2003-08, İstanbul, 148 s.
- KINDAP, A., 2004. Bölgesel Kalkınma Ajansları. <http://www.e-ticaret.gov.tr/KobiSunum/DPT.ppt> (18.12.2008).

- KOÇBERBER, S., 2006. "Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi", Sayıştay Dergisi, (61), ss. 37-55.
- KONTOĞLU, Ö., 2008. "Bölgesel KA ve İngiltere Örneği", Türk İdare Dergisi, (461), ss. 135-145.
- KTO (Karadeniz Ticaret Odası), AB Bölgesel Politika, Ekonomik ve Toplumsal Kaynaşmayı Sürdürmek. <http://www.kto.net/ab/english/abbolgesel.doc> (16.01.2009).
- LONDON DEVELOPMENT AGENCY, <http://www.lda.gov.uk/server.php?show=nav.00100g> (10.10.2009).
- MAÇ, N., 2006. "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi-Araştırma Raporu, 117 (76), Konya. <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/kalkinmaajans.pdf> (10.12.2008).
- NORTHWEST DEVELOPMENT AGENCY, <http://www.nwda.co.uk/about-us.aspx> (07.10.2009).
- ONE NORTH EAST AGENCY, <http://www.onenortheast.co.uk/page/index.cfm> (10.09.2009)
- ONUR, A., 2009. "IPA ve Yapısal Fonlar", Bütçe Dünyası Dergisi, 3 (31), ss. 45-59.
- OSKAY, C., KUBAR, Y., 2007. "AB'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları, Selçuk Üniversitesi, Karaman İİBF Dergisi, Mayıs 2007, ss. 205-214.
- ÖNEN, A.S., 2007. "AB Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖNEN, M., DİNÇ U., 2000. "Türkiye'de Ulusal Entegre Projeler ve Tarımsal Kalkınma", Tarımsal Kongre 1.Cilt, ss.129-143.
- ÖZ, C., 2007. "Stratejiden Proje Desteklerine Çukurova Kalkınma Ajansı", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV, İzmir. <http://www.tepav.org.tr/sempozyum/sunumlar/13.Celil.Oz.pps> (05.04.2009).
- ÖZGÜL, Y., AGAH, H., 2003. "GAP Projesi: Bir Bölgesel yönetim Modeli Olabilir Mi ? ", Yerel ve Bölgesel Kalkınma Konferansları Serisi, İPM, İstanbul. <http://www.ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/HalilAgah.pdf> (05.01.2009).
- PIÇAK, M., 2007. "Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Kurulacak BKA Üzerine Bir Değerlendirme", Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, İİBF Dergisi, Aralık 2007, ss. 65-92.
- PORAY, H., 2004. "Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi", Türkiye İktisat Kongresi, 31 s.
- ROBERT, P. W., LLOYD, M. G., 2000. "Regional Development Agencies In England: New Strategic Regional Planning Issues?", Regional Studies, 34 (1), ss. 75-79. http://pdfserve.informaworld.com/493171_758064766_713693642.pdf (10.10.2009).
- SAĞBAŞ, İ., 2003. "AB Bölgesel Politikası", Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ed.: Muhsin Kar ve Harun Arıkan, Beta Yayıncılık, İstanbul, ss. 261-280.
- SARICA, İ., 2004. "Bölge Planlamaya Genel Bakış ve Doğu Anadolu Genel Bakış ve Doğu Anadolu Projesi Ana planı", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, 203 (2), DPT Yayınları, Ankara, ss. 192-217.
- SOUTH EAST ENGLAND DEVELOPMENT AGENCY, <http://www.seede.co.uk/About-SEEDA> (10.10.2009).
- SOUTH WEST ENGLAND REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY, <http://www.southwestrda.org.uk/what-we-do/index.shtm> (10.10.2009).
- SOYAK, A., 2005, "Ertelenen 9. Kalkınma Planı ve Türkiye'de Planlamanın Geleceği Üzerine Bir Not", Bilim ve Ütopya Dergisi, (136), ss. 35-48.
- SÖNMEZ, M., 1998. Bölgesel Eşitsizlik; Türkiye'de Doğu-Batı Uçurumu, Alan Yayıncılık, İstanbul, 296 s.

- ŞAHİN, Y. E., 2008. “Yeni Bölgeselleşme Yerel Yönetimler ve Kalkınma Ajansları”, İktisat Dergisi, ss. 38-47.
- STRATEJİK BOYUT, “Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı”. http://www.stratejikboyut.com/article_print.php?id=64 (13.10.2008).
- ŞAHİN, H., 2007. Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 607s.
- TAMER, A., 2008. “Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemi İçindeki Yeri”, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara.
- TAŞ; C., 2008. “Kalkınmaya Giden Yol Kalkınma Ajanslarından Mı Geçer? ”, Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 45(523), ss.7-18.
- TİFTİKÇİGİL, B.Y., 2008. “Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye, Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar, Ed.: A.Hamdi Aydın, Saniye Adıgüzel, Seyhan Taş; Kahramanmaraş, ss. 321-333.
- TOBB, 2008. “Yüzyılın En Büyük Kalkınma Projesi GAP ve 2012 Hedefleri, Ekonomik Forum, Ankara, ss.8-20.
- TOBB, 2009. “AB Bölgesel Fonlar ve Yapısal Fonlar: Türkiye Açısından Değerlendirme”, Ankara. <http://www.tobb.org.tr/raporlar/abbpyf.html> (04.03.2009).
- TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Bölgesel İstatistikler, <http://www.tuik.gov.tr/BolgeselIstatistik/tabloolustur.doc> (13.11.2008).
- KALKINMA AJANSLARI, <http://www.iska.org.tr/Default.aspx?pid=11204> (10.10.2009).
- TÜYLÜOĞLU Ş., ÇEŞTEPE H., 2008. “Kalkınma Teorilerinin Temelleri ve Gelişimi”, Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular, Ekin Kitapevi, Ed.: Muhsin Kar ve Sami Taban, ss. 35-87.
- YAVLİOĞLU; C., 2002. “ Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”, Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Dergisi, 3 (1), ss. 59-77.
- YORKSHIRE FORWARD AGENCY, <http://www.yorkshire-forward.com/about> (09.10.2009).
- UZAY, N., 2005. Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 148 s.

ÖZ GEÇMİŞ

Gülşah Çölkesen, 10.01.1985 yılında Adana'da doğdu. İlk Öğrenimini 1990-1995 yılları arasında Adana Celalettin Seyhan İlkokulunda, Orta öğrenimini 1995-1998 yılları arasında Adana Gazi Orta Okulunda, Lise öğrenimini 1998-2001 yılları arasında Adana Hacı Ahmet Atıl Lisesinde tamamladıktan sonra 2002 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünü kazandı. 2006 yılı haziran ayında K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünü, Fakülte Birincisi Olarak bitirdi. 2006 yılı Eylül ayında K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde Yüksek Lisans Öğrenimine başladı. 2007 yılında ise yine aynı bölümde Araştırma Görevliliğine atandı. Gülşah Çölkesen, K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Öğrenimine devam etmektedir.